

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΤΟΣ Α'

30 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1877

ΤΕΥΧΟΣ 8

Η ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΗ

Ἀπαξ τοῦ ἔτους ἐπισκεπτόμενος τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, ἵνα περιεργασθῶ κατὰ πόσον ἡ παρ' ἡμῖν ὑποκριτικὴ τέχνη προήχθη ἐν τῷ ἐνιαυσίῳ διαστήματι, κατέβην κατ' αὐτὰς εἰς τοὺς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν κήπους, ὅπου καὶ τὸ θέατρον ὁ Ἀπόλλων. Ἐτυχον εἰς τὴν διδασκαλίαν δράματος, γινομένην ὑφ' ἐνὸς τῶν μᾶλλον εὐφημουμένων θιάσων, ὃν καὶ ἄλλοτε ἤκουσα ἄλλ' εἰρήσθω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς· κατὰ μὲν τὴν αὐτοπεποιθησιν ἢ αὐτάρκειαν ἐν τῷ διδάσκειν φαίνεται πρόοδος, κατὰ δὲ τᾶλλα, εἶδον μετὰ λύπης ὅτι καὶ πέρυσιν καὶ ὅτι πάντοτε μέλλομεν βλέπειν, ἐνόσῃ οἱ ἡμέτεροι ἠθοποιοὶ δὲν πεισθῶσιν, ὅτι μεγάλως ἐλαττοῦται τῆς τέχνης ὅστις ἀναβαίνει ἕνευ σχολείου ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ἡ ὑποκριτικὴ ἐφάνη ἐκ πρώτης τῶν ἡμετέρων ἠθοποιῶν ἀφετηρίας, ὡς τέχνη τις αὐτοδίδακτος, ἢ εὐκολωτάτη πασῶν, προσιτὴ εἰς πάντας. Ἐνομίσθη ὅτι, ὡς πρὸς μὲν τὴν γλῶσσαν, ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀναγινώσκουσα ὁ ἠθοποιός· πρὸς δὲ τὴν ἀπκαγγελίαν, προφέρων ἕκαστος κατὰ τὴν προφορὰν τῆς ἰδίας ἐπαρχίας του¹, νὰ δίδῃ τόνον τινὰ εἰς τὰς λέξεις, οὐχὶ τὸν ἀπλούστατον καὶ φυσικώτατον, ἀλλὰ πάντοτε στομφαστικόν, κατὰ τὴν ἰταλικὴν μέθοδον· πρὸς δὲ τὰ σχήματα, νὰ φέρηται ὅπως ἂν δόξῃ ἐκάστῳ, ὡς ἂν μὴ ὑπήγοντο καὶ ταῦτα καὶ τᾶλλα εἰς κανόνα καὶ εἰς ρυθμόν.

Ἀπέναντι δὲ τῆς τῶν ἡμετέρων σκηνικῶν ἀτεχνίας πᾶρρουν ἐν τῷ θεάτρῳ τριῶν εἰδῶν θεαταί.

α' Οἱ ἀγνοοὶ· οἱ μηδεμίαν γνῶσιν ἔχοντες περὶ ὑποκριτικῆς· τουτέστιν οἱ

1 Οὕτω τὸ ν καὶ τὸ λ πρὸ τοῦ ε προφέρονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀγρῶς (ἄντι νί, καὶ γίῖ ἄντι η), ὡς προφέρουσιν αὐτὰ οἱ Ἄλβανοὶ καὶ οἱ Σλαῶνι· πρὸς δὲ, τὸ ξι, τὸ λεπτόν ξι, τὸ πρὸ τοῦ Ἐυκλείδου χσι, τραχύνεται εἰς βάρβαρον εζι· ὡς, δὲ εζέρω, κτλ. Αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ φι, τοῦ πρὸ τοῦ Ἐυκλείδου φσι, χονδρῶμένου εἰς ἔσι, ἔστιν ὅπου.

πρῶτον ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς θεάτρους ἰδόντες τί ἐστί σκηνή, διό καὶ πιστεύοντες ὅτι οὕτως ἔχει ἡ τέχνη, καὶ οὐκ ἄλλως. Οὗτοι εὐκόλως συγκινουῦνται καὶ θαυμάζουσι, καὶ θερμότατα κροτοῦσι χεῖρας.

β' Οἱ σαρκασταὶ ἑλαφροὶ μὲν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς τέχνης, φοιτήσαντες δὲ εἰς θεάτρῳ τῆς Ἑσπερίας καὶ θαυμάζοντες τινὰς τῶν περιουμένων αὐτῆς ὑποκριτῶν διό καὶ ἐπιδεικνύοντες τοῦτο διὰ παντοίας εἰρωνείας.

γ' Οἱ τούτους τε καὶ τοὺς πρῶτους οἰκτερόντες, ἐρασταὶ τῆς προαγωγῆς τῆς τέχνης παρ' ἡμῖν, ὀλίγιστοι μὲν, καθήμενοι δὲ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀτεχνίας ὡς ἐπὶ ἀκανθῶν. Οὗτοι, ἀντὶ τοῦ νὰ τέρπωνται, διάκεινται εἰς μαρτύριον ψυχῆς· καὶ δὲν σαρκάζουσι μὲν, ἀδμονοῦσι δὲ σιγῶντες. Μάλιστα δέ, ἂν βλέπωσιν ἐκεῖ παρακαθήμενον καὶ ἀλλοδαπὸν τινὰ, εἰς ἐπίμετρον τοῦ μαρτυρίου ἐντρέπονται καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῶν φιλοτιμίᾳ.

Ἄλλὰ τί πρὸς τοὺς ἠθοποιούς ἡμῶν; τὸ πλῆθος, τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ἐξ ὧν πληροῦται τὸ θεάτρον χειροκροτεῖ, ἄρα εὐδοκίμοισι, κρατιστεύουσιν, ἀριστεύουσιν. Οὕτω δὲ θαρρύνόμενοι ἐμμένουσιν ἐν τῇ ἀτεχνίᾳ, καὶ οὕτω διαφθείρεται καὶ αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ τοῦ δημοσίου ἡ κρίσις. Ἡδὴ, — ἀπαίσιον τεκμήριον τῆς ἐπικρατησῆς ἀπειροτεχνίας — τὸ πλῆθος ἐπαίρει μέχρι ἐνθουσιασμοῦ τὴν τέχνην τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος ἠθοποιοῦ, ὡς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς τελειότητος· τοσοῦτον τὸ πλῆθος ἐπαίρει, ὥστε πᾶς ἐναντίας λόγος ὡς παράδοξος παρίσταται, ἢ καὶ τολμηρός.

Διπλοῦν ἐκ τούτου προκύπτει κἀκὸν τῶντι· ὅτι καὶ τὸ πλῆθος θὰ μείνῃ ἀδίδακτον, καὶ οἱ σκηνικοί. Τὸ πλῆθος, οὐδέποτε θαυμάζον τεχνίτας τελείους, πρὸς οὓς νὰ συγκρίνῃ τοὺς ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτοῦ, πῶς νὰ διακρίνῃ τὰς ἑλλείψεις, ὅσον περιτρανεῖ; καὶ ἂν ὦσιν, ὥστε νὰ κολάσῃ αὐτὰς διὰ τεκμηρίων ἀποδοκιμασίας, ἵνα μὴ εἴπω· χαλεπότητος; Οἱ ἠθοποιοὶ δ' ἄφ' ἑτέρου, πῶς νὰ μὴ φρονηματοῦνται ὡς τέλειοι ἐν τῇ τέχνῃ, ἢ πῶς νὰ ἀνέχωνται συμβουλὴν; Ἡδὲ νὰ μὴ φαίνεται ὡς θράσος καὶ τολμηρία πᾶσα οἰκοδομητικὴ παρατήρησις πρὸς αὐτοὺς, ἅτε ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐπαγγελλομένους τὴν τέχνην καὶ τηλικαύτην βλέποντας περὶ αὐτοὺς συρόνῃ καὶ ἐκθασιῖ! Μὴ δὲν συγκινοῦσι μέχρι δακρύων; Βεβαίως. Τί τοὺς μέλει λοιπὸν περὶ τῶν ὀλιγίστων, οἵτινες ἀσχάλλουσι ἢ γελῶσιν ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ἐκείναις συγκινήσεσι τῶν πολλῶν; Ἴσως εἶναι πεπωρωμένοι καρδίαι οὗτοι οἱ ὀλιγίστοι· ἴσως δὲ καὶ ψυχαὶ φθονεραὶ, πνεύματα μεστὰ οἰήσεως. Τίς οἶδε τὰ ἠθικὰ ἐλαττήρια ἐνός ἐκάστου;

Ὁ Ἕλληνας εἶναι εὐκισθητός καὶ εὐφαντασίωτος· οἱ κοινοὶ θεαταί, — ἐν οἷς καὶ χάρκιες οὐκ ὀλίγοι, — δὲν θέλουσι νὰ προσέξωσιν ἂν ἡ εὐκισθησία τῶν ἀποδέχεται συνήθως τοὺς νυγμοὺς, οὐχὶ ἐκ τῆς τέχνης τοῦ ὑποκριτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ διδασκόμενου δράματος, ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν προσώπων, ἐκ τῆς φύσεως τοῦ διαλόγου, ἢ, τέλος, ἐκ τῆς φιλοπατρίας, ὁσάκις εἶναι ἡ ὑπόθεσις ἐθνικῆ. Τὸν χυλὸν τῆς προσφερομένης ὀπώρας εὐρίσκοντες κἀλῶν, ἀμελοῦσι καὶ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων, καὶ τοῦ τρυβλίου ἐν ᾧ

τοῖς προσφέρεται ἡ ὀπώρα. Ἄλλ' ὅμως οἱ ἡμέτεροι ἠθοποιοὶ ὄφειλον εἰς τὸ ἐπιεικὲς τοῦτο δημόσιον μείζονά τινα σεβασμὸν, συναισθανόμενοι ὅτι πρὸς τὸν σκηνικὸν ἀπαιτεῖται, πλὴν τῆς δεξιᾶς φύσεως, καὶ γλῶσσα ὀρθή, καὶ ἀπαγγελῖα ἀνεπιτήδευτος καὶ σχημάτων κανόνες. Οἱ τῆς Ἑσπερίας λαοὶ ἔχουσι πρὸς ἐκμάθησιν τούτων πάντων σχολεῖον· οὐχὶ δὲ πλεόν ἢ Ἰταλία, ἀλλ' ἢ Γερμανία, ἢ Ἀγγλία· καὶ ἡ Γαλλία πρωτεύουσι κατὰ τὴν ὑποκριτικὴν ἐπὶ σκηνῆς τέχνην σήμερον. Ἐνῶ δ' ἐκεῖ αὐτοδίδακτος οὐδεὶς ἀναβαίνει εἰς τὴν σκηνὴν, παρ' ἡμῖν νομίζεται ὅτι ἡ φύσις μόνη εἶναι ὁ ἀριστος τῶν διδασκάλων. Δὲν ἀνοῦμαι εἰς τοῦτο ἐν μέρει ἔχεται ἀληθείας· οὐδεὶς τῶντι δύναται νὰ διδάξῃ τελειότερον τῆς φύσεως τὴν παράστασιν τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς· ὅ,τι ἐκφαίνεται ἀτεχνῶς ὑπὸ τοῦ πάθους, τοῦτο ἡ ὑποκριτικὴ ἐπαγγέλλεται ν' ἀπομιμηθῇ ὅσον πιστότερον· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο, καίτοι φαίνεται ὡς ἀπλούστερον, τυγχάνει δυσκατόρθωτον ὑπὲρ πᾶσαν ἰδέαν, ἐδέησε νὰ ἰδρῆται σχολεῖον. Ὁ μηδέποτε περὶ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ βλέπων τοὺς κολυμβῶντας, φυσικώτατον ἐκκαμβάνει τὸ νήχεσθαι· ὅταν ὅμως ῥιφθῇ εἰς τὰ ὕδατα ὡς αὐτοί, τότε ἐννοεῖ ὅτι ἀπηρεῖτο καὶ κανὼν πρὸς τὴν φύσιν.

Οὕτως ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς πάντες ἀνεξαρτέτως οἱ ἡμέτεροι ἠθοποιοί· ἀλλὰ τὸ μὲν κολυμβῆν εὐκόλως ἐκκαμβάνεται, τὸ δὲ ὑποκρίνεσθαι ἐπὶ σκηνῆς εἶναι τέχνην παρεμφερῆ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν, ὡς αὐτῶς ἐπαγγελλομένην τὰ τῆς φύσεως ἀπλούστερα νὰ ἀπεικίξῃ ὅσον ἀληθέστατα διὰ σχημάτων τε καὶ χρωμάτων. Καὶ ἀνεῦ λοιπὸν τοῦ σχολείου, ὁ ὑποκριτής, ὅσον δεξιὰν καὶ ἂν ἔχῃ φύσιν, (τοιοῦτοι δὲ μεταξὺ τῶν ἡμετέρων διακρίνονται τινες) παρίσταται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς αὐτομαθῆς τις ζωγράφος, βαφῶν μὲν καὶ γραφίδων οὐκ ἄμειρος, ἀνίακτος δὲ νὰ εὐκρεστήσῃ, εἰμὴ εἰς τὸ ἀπειρόκαλον πλῆθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου δύναται, νῆ Δία, καὶ νὰ θαυματοῦσῃ, κατὰ πάσης τῶν εἰδημονεστέρων διευκρινήσεως. Ὁ ζωγράφος, μετὰ τὴν ὀρθότητα τῶν γραμμῶν, ἔχει τοὺς βαθμοὺς τῶν σκιῶν· ὁ σκηνικός, μετὰ τὴν εὐρυθμίαν τῶν σχημάτων ἔχει τοὺς βαθμοὺς τῆς φωνῆς· νὰ μὴ δίδῃ τόνον, ὅπου χρειὰ νὰ φεισθῇ τοῦ τόνου, ἵνα προσικονομήτῃ τὴν περαιτέρω ἀνάγκην τοιούτου· οὔτε ἐμφασίαν, ὅπου φωνὴ ἤτοχος δύναται τὸ τριπλοῦν τῆς ἐμφάσεως. Ἄν προέβῃ εἰς τὴν νῆτην, ὅτε παρεῖληθεν ἤδη ταύτης ἡ θέσις, καὶ μείνῃ εἰς τὴν ὑπᾶντην ὅτε ἐπέστη ὁ τῆς μέσης καιρός, οὐδὲν ἐποίησεν. Ἀπέτυχεν ὡσαύτως ἂν διὰ βροντιῶδους πάντοτε ἰσχῆς νομίσῃ ὅτι ἐκποιεῖ τράμον, ὅτε φωνὴ τούναντιον κερρατημένη, ἀρχαρχίζουσα τὴν ἐκτενῆ τοῦ θεατοῦ προσοχὴν, θὰ προπαρεσκεύεε τὴν κερρατωτάτην ἐν ταῖς ψυχαῖς φρίκην.

Ἄλλως τε, καὶ ὁ πεζὸς λόγος ἔχει τὴν προσοχίαν τοῦ ἢ φράσις ἔχει ρυθμόν· Αἰ στίξεις, — τὸ κόμμα, ἡ μέση στιγμή, ἡ τελεία, τὸ ἐρωτηματικόν, τὸ ἐπιφωνηματικόν, ἢ παρένθεσις, ἢ παῦλα, τὰ χρώματα ταῦτα τοῦ προφορικῆς λόγου, — εἶναι ὀλιγίστα· ἡ τέχνη ἔχει νὰ διδάξῃ ἐν αὐταῖς πλείστας καὶ ἄλλας. Μόνον τὸ ἐρωτηματικὸν δέχεται ἀπὸ τῆς δέξιας τουώσεως εἶδη.

Εἶναι στόματα, ὧν ἡ φθογγή (timbre) φύσει ἀντιδιορίζει τὴν διδασκαλίαν (le rôle) τοῦ ἠθοποιοῦ. Ἄλλο δὲ φθογγή, καὶ ἄλλο ἀπαγγελία. Δύναται, παραδείγματός χάριν, νὰ ἀπαγγέλλῃ τις τελειότατα· ἀλλ' ἂν δὲν ἔχῃ καὶ τὴν κατ'ἀλλήλων φθογγήν, ἐκὼν ἄκων ἐν ταῖς περιπαθήσειν ἢ τραγικαῖς θέσεσι καθίσταται κωμικός, ἢ τανάπαλιν ἐν ταῖς κωμικαῖς τραγικός. Καὶ παραστάσεις δὲ τινες φυσικαὶ τοῦ σώματος, τῆς μορφῆς, ἢ ἕξεις χειρονομιῶν καὶ σχημάτων, πλάγκις λαλοῦσιν ἀρνητικῶς, διαμαρτυρούμεναι οἰονεὶ πρὸς τὴν τοῦ ἠθοποιοῦ διδασκαλίαν. Διὰ ταῦτα τὸ σχολεῖον προσέχει, πρῶτον πάντων, νὰ κατατάσῃ ἕνα ἕκαστον τῶν μαθητευόντων σκηنيκῶν εἰς τὴν θέσιν, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βαθμίδα τῆς θέσεως ἣν διώρισεν αὐτῷ ἡ φύσις· τοῦθ' ὅπερ κυριώτατον, καὶ περὶ οὗ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη φροντίς παρὰ τοῖς ἡμετέροις.

Τῶν δὲ χειρῶν καὶ ποδῶν αἱ μεταβολαὶ χρῆζουσιν ἰδίας καὶ αὐταὶ σπουδῆς ἐπιμελεστάτης. Τοῦ σώματος, τῆς κεφαλῆς δὲ μάλιστα, αἱ κλίσεις, καὶ τῆς ὄψεως αἱ ἀπειροὶ ἀλλοιώσεις εἶναι λεξικὸν ἀπέραντον, ἄνευ τῆς τελείας γνώσεως τοῦ ὁποίου, οὔτε Πραξιτέλης, οὔτε Ἀπελλῆς· καὶ οὔτε Φειδίας. Ὄφθησαν σκηνικοὶ ἐκ τῶν περιωνύμων μελετῶντες ὄραν ὅλην πρὸ τοῦ κατόπτρου μίαν ῥυτίδωσιν, ἢ κατάμυσιν, ἢ παράπλασιν, ὡς χαρακτηριστικὰ ἐνοιῶν ῥητῶν ἢ ἀρῆτων.

Ἐπάρχει ἀπόφθεγμα τι, ὅτι εἶναι τόσον ἀπλοῦν τὸ φέρεσθαι φυσικῶς, καὶ τόσον φυσικὸν τὸ φέρεσθαι ἀπλῶς, ὥστε ἀπαιτεῖται κόπος ἄπειρος πρὸς τὸ μὴ φέρεσθαι φυσικῶς καὶ ἀπλῶς. Τὸν ἄπειρον τοῦτον κόπον ἔχει ὁ ἠθοποιὸς νὰ ὑποστῇ, θέλων νὰ ὑποκριθῇ ὅ,τι φυσικώτατον καὶ ἀπλούστατον· ἄλλως, ὅταν ὁ θῶμιγξ τῶν νευροσπλάτων διακρίνεται, — ἐν μὲν τῇ κωμῳδίᾳ, ὁ ἐκ τούτου γέλως δὲν βλάπτει πολὺ, ἐπειδὴ συγχέεται μετὰ τοῦ ἐκ τῆς κωμῳδίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν· ἀλλ' ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ ἐν τῷ δράματι ἀποβαίνει τυραννικός, καὶ ἐπὶ τέλους ὀλέθριος.

Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι, ἐνόςῳ δὲν ἀποκτήσωμεν διὰ τοὺς σκηνικοὺς ἡμῶν σχολήν, συμφέρει, εἰς τε τὸ δημόσιον καὶ εἰς αὐτοῦς, κωμῳδίας μόνον νὰ διδάσκωσι, καὶ ταύτας οὐχὶ ἐκ τῶν φιλοσοφικωτέρων· τὸ μὲν, διότι εὐκολώτερον κινεῖται ὁ γέλως ἢ ὁ οἶκτος, τὸ δὲ, διότι ἡ ἰλαρότης, πολλὴ ἢ ὀλίγη, καὶ ἔνθεν ἢ ἔνθεν προξενουμένη, εἶναι πάντοτε ἰλαρότης. Ἡ Θάλεια δὲν ἀσχάλλει ὡς ἡ Μελοπομένη ἐπὶ τῇ κακοτεχνίᾳ τῶν ἠθοποιῶν. Τέλος, ἡ Θάλεια γελᾷ καὶ ἀσχάλλουσα.

Οὐκ ὀλίγον παρενοχλοῦσι τὸν θεατὴν καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν ἠθοποιῶν γλωσσικὰ λάθη· τὸ δὲ χεῖριστον, διδασκόμενα ταῦτα εἰς τὸ πλῆθος, οὐχ ἤττον ζημιούσι. Καὶ ἀληθῶς μὲν πλάγκις εἶναι ἔνοχοι αὐτῶν καὶ οἱ συγγραφεῖς ἢ ποιηταὶ (ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, γράφουσιν ἢ μεταφράζουσιν δράματα καὶ νέοι ἀτελέστατα μαθόντες τὴν γλῶσσαν), πταίουσιν ὅμως καὶ οἱ ἠθοποιοί. Οὕτως ἠκούσαμεν προφερόμενα, παραδείγματός χάριν, τὴν χεῖρα,

χεῖραΝ, τὴν μητέρα, μητέραΝ, τὴν μεγαλόπολιν, μεγαλοῦπολιν, ἐν δράμασιν ὧν οἱ μεταφράσται τοὺς δανειστάς (craanciers) λέγουσι πιστωτάς, τὰς εὐχαριστίας, εὐχαριστήσεις, τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν, ὑπομονήν, τὸ ἐκταθῶ, ἐκταΝθῶ, τὸν σπαταλόν, σπάτκλον, κτλ., κτλ., ἀπειρα.

Ὅ,τι δὲ παρέρχεται μᾶλλον ἀπαρτήρητον, καίτοι χαρακτηριστικώτατον τῆς ἐλλείψεως ἐπιμελεστέρως τινὸς ἀνατροφῆς παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἠθοποιοῖς, εἶναι ἡ ἀδιακρισία ἐν τῷ ἐνικῷ ἢ πληθυντικῷ ἀριθμῷ, ὅταν ὁ λόγος ἀποτείνεται εἰς δεῦτερον πρόσωπον, πρὸς ὃ καθήκει δυοῖν ὁ ἕτερος, κατὰ τὰ δεδογμένα ὑπὸ τῶν νεωτέρων κοινωμιῶν. Ἄρχονται λέγοντες σείς, περαιτέρω δὲ σὺ, ἔπειτα πάλιν σείς, καὶ τέλος ἐπανέρχονται εἰς τὸ σὺ, ἐνῷ ἔχουσι πρὸ αὐτῶν τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἐν τῷ αὐτῷ διαλόγῳ ἢ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φράσει. Ἐπάρχουσιν ἀναμφιβόλως περιστάσεις ἐν αἷς, ἀρχόμενος μὲν τῆς συνουμίας, ἀποτείνεται τις πληθυντικῶς πρὸς ἕνα ἢ μίαν τιὰ, ἔπειτα δὲ ὀργιζόμενος ἢ κατανυσσόμενος, ἢ ἐρωτιῶν, ἢ ἀναγνωρίζων, ἀποβάλλει τὸν τέως ἐπιβεβλημένον ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς ἀπαιτήσεως πληθυντικόν, τὸν παρὰ φύσιν ἢ τούναντίον εἰρωνευόμενος, ἢ σεβάζόμενος, μεταχειρίζεται τοῦτον, ἀντὶ τοῦ τέως ἐνικῷ, ὡς δηλωτικῷ ἀτόπου οἰκειότητος· ἀλλὰ περὶ τούτων δὲν λέγω. Εἰς ταῦτα πάντα καθοδηγεῖ ἡ ἔξις, ἣν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὁ ἠθοποιὸς συναναστροφόμενος μετὰ ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν τῆς ἀνωτάτης μέχρι τῶν τῆς κατωτάτης τάξεως. Ἄν, δυστυχῶς, δὲν εἰσήχθη, ἢ καὶ εἰσαχθεὶς δὲν ἐνεπίθη εἰς τὰ μέλαθρα ἐπιφανοῦς τινος κόσμου, ἐξάπαντος προδίδεται κατὰ τοῦτο ἐν πάτῃ σκηνῇ τοιαῦτα παριστώση ἐνδικαιτήματα, καὶ προδίδεται ὀλεθρίως, προδίδεται ἐκ πάντων, ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ γελᾶν, τοῦ μυθθίζειν, τοῦ προσβλέπειν, τοῦ προσέρχεσθαι, ἀπέρχεσθαι, ἰστασθαι, κάθησθαι, ἐγείρεσθαι, βηματίζειν καὶ ἐν γένει φέρεσθαι, ὀφείλων φέρεσθαι ἄνευ ἰταμότητος ὅπου χρεῖα συστολῆς, ἄνευ συστολῆς ὅπου χρεῖα ἰταμότητος· καὶ ἐν τινι μέτρῳ συστολῆς, ἐν τινι μέτρῳ ἰταμότητος· καὶ τὴν συστολὴν ἀνεπιτήδευτος, καὶ ἀνεπιτήδευτος τὴν ἰταμότητα, — πλὴν ὅπου ἀπαιτεῖται νὰ διακρίνῃ ὁ θεατὴς τὴν ὑποκρισίαν τοῦ ὑποκρινομένου.

Ἄλλως, ὁ ὑποκριτὴς δὲν δύναται νὰ ᾔναι ἠθοποιός.

Εἰς τὰς τραγῳδίας ἰδίως, καὶ ἐν γένει εἰς πᾶν δράμα ἔχον ἱστορικὴν ὑπόθεσιν, εἶναι ἀνάγκη ἀνυπέρθετος νὰ περιεργάζεται καὶ νὰ μελετᾷ τὰ ἀγάλματα, τὰ ἀνάγλυφα ἢ τὰς εἰκόνας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, μηδὲν παρορῶν, οὐδὲ τὴν ἀμπεχόνην, οὐδὲ τὴν περὸν ητρίδα, οὐδὲ τὸν κόθορνον, οὐδὲ τὸ ψέλλιον, οὐδὲ τὴν πόρπην.

Τούναντίον, οἱ ἡμέτεροι σκηνικοὶ ὀλιγοροῦσι περὶ τὰ τοιαῦτα, ἔτι καὶ ἂν διδάσκωσι πράγματα σύγχρονα, ἔθιμα τοῦ παρόντος καιροῦ. Οὕτως, ἐὰν ἡ σκηνὴ ἀπαιτήσῃ νὰ πῶσι τίσιον, οὐδὲν τοὺς ἀναχαιτίζει τοῦ νὰ τὸ βοφήσωσιν ἐντὸς κυμβίων τοῦ καφέ, ἀμελήσαντας νὰ προμηθευθῶσι τὰς προσφόρους κύλικας. Καὶ τὸ δημόσιον οὐδόλως διαμαρτύρεται πρὸς ταῦτα· πολλῶν δ' ἤτ-

τον απαιτείται παρ' αὐτῶν εἴ τι άλλοτροπώτερον καὶ πως δυσσευετώτερον, χαρακτηριστικὸν τόπου καὶ χρόνου ἐν τῷ δράματι. Εἶναι τόσον συγκαταβατικόν.

Παρατρέχω τὰς ἀπιστίας τῶν ἐπίπλων καὶ τῶν σκηνογραφικῶν τὰς σκαιότητας, καὶ τοῦ βροντείου τὰς παρωδίας, ἢ ἀβροτησίας, ἂν θέλετε. Τὰ πάντα ὡς μεταξύ οικογενείας. Τὰ δὲ μεταξύ οικογενείας δὲν εἶναι πάντα εὐπρόσωπα, ἰδίως δὲ εἰς βλέμματα βασιλικά.

Πολλοὺς ἤκουσα μεμφομένους μίαν τιὰ τὰς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίας ὡς ἀπαξιούσαν τῆς παρουσίας τῆς τοῦ ἑλληνικὸν θέατρον. Φρονοῦσιν ὅτι ὤφειλε καὶ ἡ τὰς αὐτῆς νὰ θερρῶν οὕτως ἢ ἄλλως τοὺς ἑλληνας ἠθοποιούς. Τὸ κατ' ἐμὲ, κίτοι τιμῶ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἀγῶνας ὄφειλεται πᾶσα συνδρομὴ, ἀπέχω ὅμως ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοῦ νὰ θεωρῶ τὴν ἐκζητουμένην ἐνθάρρυνσιν ὡς λυσιτελεῖ, εἴτε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκηνὴν, εἴτε πρὸς τοὺς ἀναβαίνοντας ἐπ' αὐτῆς. Ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ μὴ ἀποκτήσωμεν πώποτε σπουδαίους ἠθοποιούς, καὶ νὰ μείνῃ ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ εἰς ἀει ὑποδεστέραν πάσης ἄλλης ἐν Εὐρώπῃ, εἶναι τὸ νὰ προσεντείνῃ τὴν παρούσαν ἀπειροτεχνίαν καὶ ἡ τὰς ἐκείνη τῶν πολιτῶν, ἧς ἡ ἀπουσία σημαίνει τοῦλάχιστον διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἀπειροτεχνίας ταύτης καὶ ἀπαιτήσιν τέχνης σπουδαίας.

Ἐν συντόμῳ, ἄνευ σχολείου εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποκτήσωμεν ἠθοποιούς ἀξίους προσοχῆς· οἱ ὑπάρχοντες ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὅπως ἀδίδακτοι· οὕτε δύνανται νὰ βελτιωθῶσιν ἀληθινῶν βελτίωσιν, ἐπειδὴ ἐσκληρύνθησαν ἐν τῷ φρονήματι ὅτι εἶναι ὅ,τι ἀπαιτεῖται· καὶ κατέστησαν λοιπὸν ἀμετάτρεπτοι. Ὡστε χρεῖα νὰ μορφωθῶσιν ἠθοποιοὶ ἀπὸ τῶν βόθρων τῶν γυμνασίων, νέοι μηδεμίαν ἔχοντες ἀξίωσιν ὅτι ἐπίστανται τι, καὶ οὕτως ὑποβαλλόμενοι μετὰ πάσης εὐπειθείας εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν μαθητείαν ἀπὸ τοῦ ἄλλα τῆς τέχνης. Ἄλλως, ματαίᾳ πᾶσα ἐλπίς ὅτι θ' ἀποκτήσωμεν ἀξίους λόγου τινὸς ἠθοποιούς Ἑλληνας· ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ χαρακτηρίζεται ἐν τῶν σκηναίων αὐτοῦ ὡς ἐκ τῶν οὐπω προηγμένων μεταξύ τῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς χορείας.

I. ΙΣΙΔΩΡΙΔΗΣ ΣΚΥΑΙΣΣΗΣ.

ΦΡΕΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΟΛΟΓΙΑ

Κατὰ πόσον ἡ ἀνατομικὴ μετὰ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν συνδέεται καὶ πόσον ὠφέλιαν αὐταὶ ἐκ τῆς ἀνατομικῆς προσπορίζονται, εἶναι γνωστὸν· οὐδόλως δὲ κείνομεν ἀναγκαῖον ν' ἀναπτύξωμεν διὰ κενῶν λόγων πρᾶγμα, ὅπερ ὡς ἀξίωμα νὰ τεθῇ δύναται.

Ἀφίοντες κατὰ μέρος τὴν νέαν Ἑλλάδα, διότι δὲ δὲν ἔχει τις καὶ πολλὰ

ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου περὶ αὐτῆς νὰ εἴπῃ, ἐρχόμεθα εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἔπου τὰ πρᾶγματα πάντῃ διαφόρως ἔχουσιν, ὅπου οἱ ὠραῖαι παραστατικαὶ τέχναι μεγίστην ἀνάπτυξιν ἔλαβον καὶ ὅπου αὐταὶ στενότερα συνδεδεμένα μετὰ τῆς ἀνατομικῆς βαδίζουσι, καθόσον ἐξ αὐτῆς ἀρύονται πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀληθῆ καὶ πιστὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρώπου, οὗ τὰς διαφόρους βιωτικὰς περιστάσεις ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας τῶν ποιοῦνται. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως (ὁμιλῶ περὶ τῆς Γερμανίας μόνον) τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τέλειον καθόσον ἡ τῆς Ζωοτομίας διδασχὴ ἐν ταῖς Ἀκαδημαῖαις τῶν τεχνῶν ἐλλείπει, μεγάλη δὲ νῦν καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως καὶ αὕτη, ἢ τοῦλάχιστον μέρος αὐτῆς, ἡ ἀνατομὴ τοῦ ἵππου, εἰσαχθῆ, διότι ἡ ἐν τοῖς Ζωολογικοῖς μουσεῖοις σπουδὴ τὰ ἥκιστα συντελεῖ πρὸς πιστὴν ἀναπαράστασιν τῶν ζῶων, τὰ δὲ διασεσαγμένα ζῶα οὐδὲν ἄλλο ἢ γελοιογραφίας τῶν ζῴωντων παριστάνουσι.

Τὴν ἀμίμητον τελειότητα εἰς τὴν τὰ πλαστικὰ τῶν προγόνων ἡμῶν ἔργα ἔφθασαν εἰς οὐδὲν ἄλλο νὰ ποδώσῃ τις δύναται ἢ εἰς τὴν ἐπιμελῆ σπουδὴν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ἡ σπουδὴ ὅμως αὕτη περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν, καθότι, ὡς γνωστὸν, ἀνθρώπινα πτώματα κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, καὶ ἔτι πολὺ ἀργότερον, ἕνεκα τῶν ἐπικρατουσῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν δὲν ἀνετέμνοντο.

Μετὰ τὴν κατάρπτωσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐπῆλθε βαθμηδὸν καὶ ἡ τῶν ὠραίων τεχνῶν παρακμὴ, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἀγῶνων καὶ γυμνασίων, ἅτινα ἀληθῶς οὐ μόνον τὴν καλαισθησίαν ἐθεράπευον ἀλλὰ καὶ συγγρῶνος εὐκαιρίαν πρὸς σπουδὴν παρεῖχον, ὡς καὶ ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ καθ' ὅλου βίου, βλέπομεν ὅτι ἡ τέχνη οὐδὲν ἄλλο παρήγγεν ἢ ἐξαμβλώματα, ἅτινα μᾶλλον προϊόντα κακοτεχνίας καὶ ἀτεχνίας παρά ἔργα τέχνης νὰ ὀνομάσῃ τις δύναται.

Μετὰ ταῦτα συγχρόνως μετὰ τῆς γενικῆς προόδου καὶ τῆς τῶν ἐπιστημῶν ἀναβιώσεως, βλέπομεν πάλιν τὴν τέχνην ἀναζωογονουμένην, τοὺς δ' Ἴταλοὺς καλλιτέχνους πρῶτους ἀσχολουμένους καὶ πάλιν εἰς ἀνατομικὰς σπουδὰς καὶ μάλιστα μετὰ σπουδῆς καὶ ζήλου ἀναλόγου πρὸς τὴν κολοσσαίαν τῆς ἀνατομικῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἀνάπτυξιν, ἧτις ἔσκει μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν μεγάλων διδασκάλων Φαλοππίου, Εὐσταχίου, Φαβρικίου (Faloppia, Eustachio, Fabrizio) καὶ τῶσων ἄλλων ἀδιασπάστως θὰ συνδέηται. Μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν καλλιτεχνῶν τῶν καλλιεργησάντων τὴν σπουδὴν τῆς Ἀνατομικῆς ἐξέχουσιν ὁ Λεονάρδος Βίντσης, ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Δελλατόρε, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος καὶ ὁ Τισιανός, ὧν ἀπάντων ἀνατομικὰ σχεδιάσματα, κατὰ τινα ἀμφισθητουμένην εἰδήσιν, ὁ Ἀνδρέας Βεζάλ μετεχειρίσθη ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς πολυτίμου τοῦ Ἀνατομικῆς, ἧτις μεθ' ὅλας τῆς ἐπιστήμης τὰς προόδους οὐδέποτε δύναται νὰ λησμονηθῇ.

Ἡ τοιαύτη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν πρόδος μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀ-

ξάνουσα και βαθμηδόν κοινόν άπάντων τών εθνών και χωρών μέλημα γενομένη έδωσε πλέον όριστικώς και εις την πλαστικήν ανατομικήν την άρμόζουσαν αυτή θέσιν. Τά τελευταία όμως έτη διά τών ανακαλύψεων τής έν γένει Ανατομικής και διά τών προόδων τής φυσιολογίας έλαβεν αυτή όλως άλλοιον χαρακτήρα καταστάσα έπιστημονικωτέρα και άνταποκρινόμενη εις τās ανάγκας τής σημερινής έποχής.

Εις την τοιαύτην τής πλαστικής ανατομικής τροπήν έν Γερμανία τά μέγιστα συνετέλεσεν ό καθηγητής Άρλες (Harless), πρώτος αυτός κατανοήσας την άπαραίτητον ανάγκην τής συγγραφής έγχειριδίου τής πλαστικής ανατομικής κατά τās προόδους τής έπιστήμης. Τό σύγγραμμα τούτου κατά τό 1856 έκδοθέν έπλήρωσε μέγα έν τή έπιστήμη κενόν· κατάλληλον δέ νομίζομεν άντι παντός λόγου πρός χαρακτηρισμόν του βιβλίου τούτου νά αναγράψωμεν όσα περι αυτού έκφράζει διασημότατος τής έποχής ανατομικός, ό Γυτλ (Hyrtl). . . . «Οί συρραφείς τοιούτων βιβλίων, — περι πλαστικής ανατομικής του λόγου όντος — και δυστυχώς δέν είναι όλίγοι, «είναι συνθηόστατα ούτε ανατομικοί ούτε καλλιτέχναι» έννοείται δ' ότι τά έργα των »είναι ανάλογα των γνώσεών των. Άξιομνημόνευτον όμως έξαιρεσιν ποιεί »εύτυχώς τό έργον του Ε. Άρλες, Lehrbuch der plastischen Anatomie etc. έν »Στουτγάρδη 1856—58. Δέν λέγω ύπερβολήν εάν χαρακτηρίσω την έντε- »λώς πρωτότυπον έξέτασιν του άντικειμένου ως μεγαλόνονον».

Τοιοῦτόν τι τό έργον του Άρλες. Πολλά έκτοτε παρήλθον έτη, πάντα τάντίτυπα εξηγητήθησαν, ή δέ τέχνη άπήτει βοήθον και όδηγόν εις τά βήματά τής. Οί έκδόται Έβνερ και Σάιβερτ (Ebner, Seubert) έν Στουτγάρδη συνειδότες την έλλειψιν ταύτην άνέθηκαν εις τόν ήμέτερον προϊστάμενον και καθηγητήν τής Ανατομικής Διδάκτορα Ροόέρτον Άρτμαν (Dr Robert Hartmann) την άναθεώρησιν και επιδιορθώσιν του βιβλίου τούτου κατά τās σημερινάς προόδους τής έπιστήμης.

Ο καθηγητής Άρτμαν άνέλαβε την έντολήν ταύτην, ήν κατά μέρος μόνον έξετέλεσε, καθόσον, ως ό ίδιος έν τῷ προλόγῳ του λέγει α. . . . «Όχι »παντού μετά του Άρλες συμφωνών και έν γένει όπαδός πραγματικωτέρων »θεωριών, θα εύρισκόμην εις την ανάγκην όλόκληρα κεφάλαια του προκειμέ- »νου συγγράμματος νά τροποποιήσω, εάν ήθελον νά επιδιορθώσω αυτό. Τοι- »αύτη μεταβολή θάπῃται μακρόν χρόνον. Έπειδή όμως ή ανάγκη τής τα- »χειάς έκδόσεως ήν άναπόφευκτος, συνεφώνησαν έκδόται τε και άναθεωρη- »της πρός τό παρόν νά έκδώσω τό Βιβλίον όπως είχε, προσθέτοντος του »δευτέρου παρατηρήσεις τινάς έν είδει παραρτήματος».

Η υπό τών έκδοτών γενομένη έκλογή άναθεωρητου ήν επιτυχιστάτη και τοῦτο μαρτυρεί ό ένθουσιασμός δι' οῦ τό βιβλίον υπό του έπιστημονικού και καλλιτεχνικού κόσμου έγινετο δεκτόν. Ουχι πᾶς ανατομικός ήδύνατο νά έκτελέσῃ την άναθεώρησιν αὐτῷ φροντίδα πρεπόντως, καθόσον νεωστί νέαν ή

πλαστική ανατομική προσέλαβεν άδελφικήν βοήθειαν, την τής Άνθρωπολογίας, εις ήν αυτή πολλά οφείλει και ήν ό καθηγητής Άρτμαν ίδια έθεράπευσε και θεραπείει οῦ μόνον δι' από σπουδαστηρίου λόγων, αλλά και δι' έργων και έκτεταμένων εις Άφρικήν και άλλα χωρῶν ταξειδίων και έρευνών, αλίτινες άλλθως έποχήν άφῆκον και αὐτῷ μεγίστην τιμήν και όνομα περιποίησαν.

Τοσαῦτα έθεωρήσαμεν άναγκαίον νά προτάξωμεν τής έπομένης μεταφράσεως, ήν έξελέξαμεν έι του παραρτήματος, του μέρους δηλ. ήπερ άποκλειστικώς τῷ καθηγητῇ κ. Άρτμαν άνήκει, παραχωρηθείσης ήμῖν εύμενώς τής πρός τοῦτο άδείας.

* *

Κατά την διάρκεια του παρελθόντος αἰῶνος, ότε αἱ παχυλώτεροι τῶν προλήψεων, ή Άλχημεία, αἱ άγυρτίαι ενός Μέσμερ και Καλιόστρου, ή άπατηλή κωφότης τῶν τότε βουκολικῶν ποιητῶν και ή τῶν εύαισθητῶν ψυχῶν άπειρος εὐπάθεια, πρὸς τās σοφιστικὰς ιδέας του Ρουσῶ, πρὸς τās άποσυνθετικὰς αρχὰς του Βολταίρου και τῶν έγκυκλοπαιδικῶν, πρὸς τὰ δριμέα άμα και χαροποιὰ πολιτικὰ αξιώματα του μεγάλου Φρειδερίκου, Ίωσήφ του Β', και του Πομπᾶλ, ότε, λέγω, ταῦτα πάντα εις άνανταρπητικὸν άγῶνα διέκειντο, και πρὶν έτι ή τής γαλλικῆς επανάστασεως ύποκαίονσα πυρὰ εις ζωνηράς φλόγας έκραγῆ, παρήχθη ως άποκύημα τῶν τότε πολλαχῶς επικρατουσῶν μυστηριωδῶν ιδεῶν, ή Φρενολογία. Γάλ (Gall), ό ιδρυτής τής διδασκαλίας ταύτης παρεδέχετο ότι εκάστη κατά την ψυχικὴν ζῶην άναπτυσσομένη ένέργεια του έγκεφάλου, κατείχεν έν αὐτῷ τούτῳ ιδίαν θέσιν και ίδιον αὐτῆ ὄργανον, και ότι τοιαῦται ιδία άνεπτυγμένα του έγκεφάλου χῶραι άπετυποῦντο εις ώρισμένας και ταῖς έγκεφαλικὰς τοπικῶς άνταποκρινόμενας χῶρας τής του κρανίου επιφανείας, τοῦθ' ήπερ διά τῆς άπλής παρατηρήσεως ως και διά τῆς ψηλαφήσεως εδύνατο νά προσδιορίζηται. Έπειδή λ. χ. τό κρανίον τῶν πιθήκων και τῶν γυναικῶν περι την χῶραν τῶν βρεγματικῶν ὀστῶν ισχυρῶς προέχει έξ ανάγκης έπρεπεν ένταῦθα κατά την θεωρίαν του Γάλ, νά τεθῆ ή ἔδρα τῆς μιλιτεκρίας. Πικρετετραμμένος τις φυγόπνοος, τέκνον πλουσιῶν γονέων, έξ ύπερρηφανείας άποφεύγων την εργασίαν, κατείχεν έξέχουσάν τινα θέσιν επί του κρανίου· ό Γάλ ενόμισε συνεπῆς νά ένθρονισῆ ένταῦθα την ψήλοφροσύνην. Σχολαστικοί τινες οὐδέποτε τās άγορεύσεις των περατοῦντες, εκ φόβου μήπως εἴπωσιν άνοησίας ειχον ισχυρῶς προέχοντας βρεγματικούς ὄγκους. Ο Γάλ, έννοεῖται, έγκατέστησεν ένταῦθα τό ὄργανον τῆς προφυλάξεως. Η ἔδρα του ὄργανου του μουσικοῦ αἰσθήματος προσδιωρίσθη εις προβολήν τῆς προσθίας κρανιακῆς μοίρας, διότι αὐτή έτυχε λίαν άνεπτυγμένη οὔσα παρὰ τινι μεγίστην πρὸς την μουσικὴν έχοντι ἔρωτα, . . . και οὔτω καθεξῆς. Μετά τόν Γάλ προσεπάθησαν έτι πολλοί νά διαδώσωσι τās φρενολογικὰς ιδέας. Έπενεθήθησαν συστήματα, α- τινὰ κατά βάθος οὐδέν έτερον ήσαν ή επανάληψις τῆς υπό του Γάλ ιδρυ-

θείσης διδασκαλίας μετά τινων διαφορών περι τὰ καθ' ἑκάστα. Εἰς πολλὰ ἀνατομικὰ μουσεῖα καὶ φυσικοῖστορικὰ τὰμετα βλέπει τις ἔτι καὶ σήμερα ἀνθρώπινα κρανία ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν ὁμοίων διὰ μελανῶν ἢ ερυθρῶν γραμμῶν διακρίνεται αἱ χῶραι, ἐν αἷς ὑπετίθετο ἡ ἔδρα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ αἰσθήματος, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς δυνάμεως. Τὰ κατὰ τὰς διαφοροὺς περιστάσεις ἐν χρήσει συστήματα ἦσαν διάφορα. Ὑπῆρχον ἐξ ἐπαγγέλματος φρενολόγοι, οἵτινες οὐ μόνον διὰ περιοδεῖων καὶ διδασκαλίας προσεπάθον νὰ διδῶσι τὰς θεωρίας των, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διαφοροὺς σταθμοὺς, οὓς ἐκκυνον, ἐξήταζον διὰ ψηλαφήσεως τὰ κρανία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως των ταύτης βραζιζόμενοι συνέταττον πιστοποιητικὰ τῆς εἰδικῆς δεξιότητος ἐνὸς ἐκάστου τῶν πελατῶν των.

Ὅτε ὁμως μετὰ ταῦτα ἐδείχθη ὅτι ὑπὸ τὰς πλείστας τῶν παρὰ τῶν φρενολόγων παραδεχομένης χώρας, εἰς ἃς κατ' αὐτοὺς αἱ διάφοροι δυνάμεις καὶ αἰσθήματα εἶχον τὴν ἔδραν των, οὐδὲν ἄλλο ἢ γενικῶς προϋπάρχουσα ἢ ὅλως τυχαῖα ἀτομικαὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀστέων στηριζόμεναι διαφοραὶ ἐκρύπτοντο καὶ ὅτι αὗται πρὸς τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπτυξιν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐνέργειαν οὐδ' ὅλως οὐδεμίαν σχέσιν εἶχον, ὅτε λέγομεν τοῦτο ἐδείχθη, ἠγέρθη φυσικῶ τῷ λόγῳ ἰσχυρὰ κατὰ τῆς φρενολογίας ἀντίδρασις. Ἡ ἄνευ θεμελίων καὶ κριτικῆς ἰδρυθεῖσα διδασκαλίαι περιφρονήθη ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων ἀνατομικῶν καὶ φυσιολόγων, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι μεγάλως πρὸς αὐτὴν ἐχαρίζοντο ἀν περιελάμβανον αὐτὴν ἔττω καὶ ἀπλῶς μόνον εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐρευνῶν των. Ἡ κρανιολογία τοῦ Γάλλ ἔμεινε τούτου ἕνεκα ἰσχυρῶς καταπολεούμενον κτῆμα τῶν ἡμιμαθῶν, οἵτινες προφανῶς ἐξετίθεντο εἰς τὴν καταφρόνησιν πάντων τῶν παιδευσίν τινα ἐχόντων.

Μετὰ ταῦτα πάντες οἱ ἐπιστημονικῆς παιδείσεως τυχόντες διέκειντο ἐπὶ πολὺν χρόνον λίαν δυσμενῶς πρὸς πᾶσαν προσπάθειαν τείνουσαν εἰς τὸν τοπογραφικὸν προσδιορισμὸν τῆς ἔδρας τῶν διαφορῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Τινὲς ἐνόμισαν ἐπὶ φυσιολογικῶν πειραμάτων στηριζόμενοι ὅτι δύνανται νὰ προσδιορίσωσι ὡς ἔδραν τῆς βουλήσεως καὶ αἰσθήσεως τὸν ἐγκέφαλον, πρὸς τούτους δ' ἔτι περαιτέρω χωροῦντες δυσχυρίζοντο ὅτι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἑκάστος χῶρος καθ' ἑαυτὸν, ἔστω καὶ εἰς τοπικὸν περιορισμὸν ὑποκαίμενος, δύναται νὰ περικλείῃ τὴν ἔδραν διαφορῶν ἰδιοτήτων καὶ δυνάμεων.

Μ' ὅλα ταῦτα ὁμως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ἰδίᾳ διὰ τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν τοῦ Μάυνερτ (Meynert), Ἱτσιγ (Hitzig) καὶ ἄλλων, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τε κίνησις καὶ ἡ αἰσθησις καὶ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις ἔχουσι τὰς ἰδιαζούσας αὐταῖς χώρας ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Τοιοῦτου εἶδους ὁμως σπουδαὶ χρῆζουσι διαδόσεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ, διότι δι' αὐτῶν καὶ μόνον δι' αὐτῶν θὰ κατορθώσωμεν νὰ αποκτήσωμεν τοπογραφίαν τοῦ ἡμετέρου ψυχικοῦ ὄργάνου, ἐπιστημονικῶς ἀναπαύουσαν ἡμᾶς.

Ἐνῷ ὁμως τῇ πεπαλαιωμένῃ τοῦ Γάλλ θεωρίᾳ ὡς καὶ ταῖς ἀπηχῆσεσιν αὐτῆς τὸ παροδικὸν μόνον ἐνδιαφέρον ἱστορικῆς ἀναμνήσεως ἀφιερῶμεν, ὑποβάλλομεν τὸν κεντῶνα τὴν φυσιογνωμολογίαν, ἥτοι τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου ὑπὸ λεπτομερῆ ἐξέτασιν.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ἀπέδιδον τὴν μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὴν κατάλληλον ἔκφρασιν τοῦ προσώπου ἐν τοῖς πλαστικαῖς αὐτῶν ἔργοις. Εἰς τὰ ἀγάλματα τῶν ἡρώων των, ὑπὸ ὁποιανδήποτε θέσιν καὶ ἀνέπλαττον αὐτοὺς, ἐνετύπον τὴν ἐπιπέδου ἐκείνην ἤρεμον ἀξιοπρέπειαν, χωρὶς συγχρόνως νὰ ἐπιβαρύνωσιν αὐτὰ δι' ἀκαλαισθήτου ἀκαμψίας. Οἱ Σάτυροι, οἱ Σιλῆνοι, οἱ Πηνέες των, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν μάλλον μεμαρτυμένην τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐποχὴν, δεικνύουσι προφανέστατα διὰ τῶν μορφῶν τῶν φυσιογνωμονικῶν των τὴν ἀξέστον ἐκείνην πανουργίαν καὶ φιλοπαίγμονα ὑλικότητα τὴν ἰδίᾳ χαρακτηρίζουσαν τὰ ὑποδεέστερα ταῦτα μυθολογικὰ ὄντα. Πόσον τέλειος παρίσταται ὁ πόνος τῆς Νιόβης διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ὄργισθέντος Ἀπόλλωνος καὶ τῆς ἀδελφῆς του Ἀρτέμιδος θάνατον τῶν τέκνων τῆς, πόσον ἀμίμητος ὁ πρὸς τὸν θάνατον ἀγῶν ὁ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ θνήσκοντος μαχητοῦ ἀπεικονιζόμενος, πόσον μεγαλοπρεπῆς ἡ τοῦ Ἀσκόλοντος ἔκφρασις, μετ' ὅλας τὰς περὶ τούτου σοφᾶς ἐπικρίσεις. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι ἀπέδιδον ἀπεναντίας εἰς τε τὰς θείας καὶ ἀνθρωπίνους παραστάσεις των πάντοτε τὴν ἔκφρασιν τῆς ἡρεμίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας σοβαρότητος. Κατὰ τὸν χριστιανο-γερμανικὸν Μεσαίωνα, βλέπομεν ἐπὶ τῶν εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων τῶν τε ἀγίων καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκαμπτα ξέλινα καὶ ὅλως οὐδέτερον χαρακτηριστικὰ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκφράσεως. Μετὰ μεγίστης δυσκολίας ἀναγνωρίζομεν ποῦ ἐπὶ τοῦ αἰμοφόρου Σωτήρος καὶ τῆς τεθλιμμένης αὐτοῦ μητρὸς μικρῶν τινα ἔκφρασιν τοῦ πάθους. Ἐννοεῖται ὅτι βαθυηδὸν καὶ μετὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν τεχνῶν αἱ ἀλλεῖψεις αὗται διωρθοῦντο. Ἀληθῶς θαυμάσια ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην παρήγαγεν ἔργα ὁ Σλύτερ (Schlüter) πρὸ 200 ἤδη ἐτῶν, ἥτοι τὰς ἐν τῷ Βερολιναιῶ ὀπλοστασίῳ κεφαλὰς τῶν θνησκόντων πολεμιστῶν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν εικοσιπενταετηρίδα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρξατο ὁ Λαβᾶτερ νὰ ἐκδίδῃ τὸ διὰ μακρῆς καὶ ἐπιμελοῦς μελέτης συγγραφὴν περίφημον ἔργον τοῦ ἰ. Δι' αὐτοῦ ἤρχισεν ἀληθῆς καὶ νέα ἐποχὴ τῆς σπουδῆς τῆς φυσιογνωμίας. Αἱ τοῦ Λαβᾶτερ τάσεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὲρ τὸ δέον ἐνθουσιωδῶς ἐπὶ ἠνεύθησαν, ἀφ' ἑτέρου ὁμως καὶ λίαν παρεγνωρίστησαν, συχνότατα δὲ κατεφρονήθησαν. Οὐδ' ὅλως δυνάμεθα ἐπὶ ἐκάστου προσώπου ἀμέσως ἀπαντᾶ, οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἀναγνώσωμεν, καθόσον τὸ φαινόμενον πολλακίς ἀπατᾷ. Κατὰ τὰς φυσιογνωμονικὰς παρατηρήσεις λίαν δύσκολος εἶναι ἡ διάκρισις τῆς τυχαίας ἐκφράσεως στιγμιαίου πάθους ὡς καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ προ-

1 Physiognomonische Fragmente zur Beförderung der Menschen — Kenntniss und Menschenliebe.

σώπου τρόπον τινά κατοπτριζομένων ψυχικῶν συνεπειῶν ἰσχυρῶς ἐπενεργουσῶν περιόδων τῆς χαρᾶς, τοῦ πάθους, τῆς ἀρρωστίας κτλ. ἀπὸ τοῦ σταθεροῦ καὶ προσδιοριστοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἐκφράσεως, τοῦθ' ὅπερ ὁ Λαβάρτερ νὰ προσδιορίσῃ προσεπάθησεν. Οὗτος ὁμῶς δὲν κατέτριβε τὸν χρόνον ὡς ὁ Γάλλ καὶ οἱ ἄλλοι φρενολόγοι, οἵτινες καταχρώμενοι τῆς φρενολογίας μεταχειρίζοντο αὐτὴν εἰς τὰς φαντασιώδεις καὶ ἐπιπολαιούς παιδιὰς τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἑδρας τῶν διαφόρων δυνάμεων καὶ ψυχικῶν ὀργάνων ἐπὶ τοῦ κρανίου, ἀλλ' ἐζήτει ἐκ τῆς ἀνατομικῆς τῆς κεφαλῆς νάρυσθῃ ἀληθῆ διδασκαλίαν διὰ τὰς περὶ τὴν φυσιογνωμίαν σπουδὰς του. Ὁ σκελετός, λέγει, εἶναι τὸ ἐσωτερικὸν θεμέλιον τῆς φυσιογνωμίας εἴτε οὗτος ἐκκληφθῆ μόνον ὡς προσδιορίζων τὰ μαλακὰ συστατικὰ τοῦ σώματος, εἴτε ὡς προσδιορίζομενος διὰ τῶν αὐτῶν μαλακῶν συστατικῶν, εἴτε τέλος ὡς προσδιορίζων καὶ προσδιοριζόμενος, ἀπεικονίζων ἢ ἀπεικονιζόμενος πάντοτε — στερεώτερος, ἀκριβέστερος, διαρκέστερος, προφανέστατα ἀποτυπῶν καὶ ἀποτυπούμενος — πάντοτε χαρακτηρίζει τὸ στερεώτερον καὶ διαρκέστερον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐν συντόμῳ ὁ Λαβάρτερ παρεδέχετο τὸ τῶν ὀστέων σύστημα ὡς σχεδιάσμα τοῦ ἀνθρώπου — τὸ κρανίον ὡς τὴν κρηπίδα τοῦ συστήματος τούτου καὶ ἅπαντὰ τὰ μαλακὰ μέρη, μῦς, δέρμα κτλ. ὡς τὸν χρωματισμὸν τοῦ σχεδίσματος τούτου. Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι ὁ Λαβάρτερ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἐπὶ τῆς κατασκευῆς, τοῦ σχήματος καὶ τῆς κυρτότητος τοῦ κρανίου ἔπρεπε νὰ περιστρέφεται κυρίως τὸ ἐνδιαφέρον, ἐννοοῦμεν δὲ τὸν λόγον δι' ὃν οὗτος τὸ ἦττον εὐμετάβολον καὶ εὐκολώτερον προσδιοριζόμενον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὡς τὸ θεμέλιον τῆς φυσιογνωμίας ἐχαρακτήρισεν.

Καὶ ὁ Γκαίτε αὐτὸς ἰδιάζουσαν προσοχὴν ἐπέστησε τῇ φυσιογνωμίᾳ, μεγάλη δὲ ὀφείλεται χάρις τῷ καθηγητῇ Βιρχόβ (Virchow), ὅστις αὐτὸς πρῶτος διεφώτισεν τὰ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου λόγια τοῦ μεγάλου ποιητοῦ.

Ἡ φυσιογνωμολογία εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ κυρίᾳ κρηπίς τῆς περὶ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίας. Ὁ ζωγράφος κατὰ τὴν παράστασιν τῶν κεφαλῶν ἐκ διαφόρων φυλῶν, ὀφείλει κυρίως ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας τὴν προσοχὴν του νὰ ἐπιστήσῃ, καθόσον τοῦτο εἶναι τὸ μάλλον ἐνδιαφέρον αὐτῷ, ἐνῶ ἀπεναντίας ὁ γλύπτης τὸν ὅλον σχηματισμὸν τοῦ σώματος, τὴν μορφήν τοῦ κρανίου κτλ. ἐπισταμένως πρέπει νὰ σπουδάσῃ.

* *

Ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς σπουδῆς τῆς ἀνθρωπίνης φυσιογνωμίας οὐ μόνον ὁ Ἄρλες εἰς διάφορα μέρη τοῦ συγγράμματός του τὰ ἀναγκαῖα ἀνέφερεν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν μας ἐπεστήσαμεν. Οὐδεὶς ὁμῶς νεωστὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο μετὰ μεγαλητέρου ζήλου ἐζήτησε καὶ διὰ λαμπροτέρου καὶ ἐπιστημονικωτέρου τρόπου νὰ συζητήσῃ ἐνόησεν ὅσον ὁ περίφημος Δάρβιν. Ἡ σπουδὴ ὁμῶς τοῦ ἔργου του δὲν ἀνήκει κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν τόσον εἰς τὰς συνήθεις καὶ ἐν ὥρᾳ σχολῆς μελέτας

τοῦ μεγαλητέρου ἀριθμοῦ τῶν καλλιτεχνῶν μας (ἐξαιρέσεις παραδεκταί). Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου δὲν θὰ ἦναι, νομίζομεν, περιττὸν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τούτων ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Δάρβιν "Εκφρασις τῶν ψυχικῶν παθῶν παρ' ἀνθρώποις καὶ ζώοις. Ὁ μέγας συγγραφεὺς παρατηρεῖ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ του — Ἐνόσθ' ὁ ἀνθρώπος καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ὡς ὅλους διαφορετικὰ πλάσματα θεωροῦνται, ἀνυπέβλητος τίθεται φυσικῶ τῷ λόγῳ φραγμὸς εἰς τὴν ὅλων δεδικαιολογημένην ἡμῶν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐξετάσωμεν ὅσα τὸ δυνατόν εὐρύτερον τὰ αἷτια τῆς ἐκφράσεως τῆς πρὸς τὰ διάφορα αἰσθήματα καὶ πάθη ἀνταποκρινομένης. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν θεωρίαν ταύτην δυνάμεθα πάντα ἐξ ἴσου καλῶς νὰ ἐξηγήσωμεν ὅχι ὁμῶς καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκφράσεως, ὅχι τοὺς διαφοροὺς κλάδους τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἐφ' ὧν αὐτὴ ἀληθῶς ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν ἐζήσκησεν. Εἶδη τινὰ τῆς ἐκφράσεως, ὡς λ. χ. ἡ κατὰ τὴν ὑψίστην ἐπενέργειαν τῆς φρίκης ὀρθωσις τῶν τριχῶν ἢ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ὀδόντων κατὰ τὴν μανιώδη ὀργήν, λίαν δυσκόλως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐὰν δὲν παραδεχθῆ τις ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρότερον ποτε εἰς πολλὰ κατωτέραν καὶ ζώδη κατάστασιν εὐρίσκετο. Τὸ κοινὸν διαφόρων τρόπων τῆς ἐκφράσεως παρὰ διαφοροῖς μὲν, συγγενέσιν ὁμῶς, εἶδουσιν, ὡς καὶ αἱ κινήσεις τῶν αὐτῶν προσωπικῶν μυῶν κατὰ τὸν γέλωτα παρὰ τε τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς διαφοροῖς πιθήκοις καθίστανται πῶς εὐνοητότερα ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι πάντες οὗτοι ἀπὸ ἐνὸς κοινοῦ ἀρχεγόνου πατρὸς κατὰγονται. Ἐκεῖνος ὅστις εἰς γενικὰς πεποιθήσεις βασιζόμενος παραδέχεται ὅτι ἡ σωματικὴ κατασκευὴ καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα πάντων τῶν ζώων βαθμίδον ἀνεπτύχθησαν, ἐκεῖνος λέγομεν μόνος θέλει παρατηρήσει καὶ τὴν ὅλην θεωρίαν τῆς σωματικῆς ἐκφράσεως τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ὑπὸ ὅλων νέον καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον φῶς.

Ἡ τῆς ἐκφράσεως σπουδὴ καθίσταται δύσκολος διότι αἱ κινήσεις συνήθως εἶναι τὸ μὲν ὅχι σημαντικαί, τὸ δὲ διότι λίαν παροδικῆς φύσεως. Ἄν καὶ πολλάκις διαφοραὶ τινες καθίστανται καταληπταί, εἶναι ὁμῶς ἀδύνατον, ὡς τοῦλάχιστον ὁ συντάκτης τῶν γραμμῶν τούτων νομίζει, νὰ προσδιορίσῃ τις ποῦ αἱ διαφοραὶ αὗται κεῖνται. Ὅταν παριστάμεθα αὐτόπται μάρτυρες ἰσχυρᾶς ψυχικῆς ἐξάψεως, οἷας δὴ ποτε φύσεως αὕτη καὶ ἂν ἦναι, διεγείρεται τόσῳ ἢ συμπάθειᾳ ἡμῶν ὥστε ἐπιμελῆς παρατήρησις ἢ λησμονεῖται ἢ ἀδύνατος καθίσταται, περὶ οὗ γεγονότος ὁ Δάρβιν πολλὰ λίαν ἀξιολόγητα πειστήρια συνήγαγεν. Ἡ ἡμετέρα προκατάληψις ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἔτι σπουδαιότερα πηγὴ τῆς ἀπάτης ἡμῶν, καθόσον ὅταν κατὰ τὴν φύσιν τῶν περιστάσεων περιεμένομεν νὰ ἴδωμεν ἐκφρασίαν τινὰ, ἔνεκα τῆς προκαταλήψεως ἡμῶν ταύτης, νομίζομεν ἤδη τὴν ἐκφρασίαν ταύτην παρουσιασθεῖσαν. Ὁ περίφημος γάλλος νευρολόγος Δουσέν (Duchenne de Boulogne), μεθ' ὅλην τὴν πείραν ἣν κατέειχεν, ἐνόμιζεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ὡς ὁ ἴδιος διηγεῖται, ὅτι κατὰ τινὰς ψυχικὰς παθήσεις πλειότεροι μῦς συνσετέλλοντο εἰ καὶ αὐτὸς εἶχε πεισθῆ ὅτι ἡ

διὰ τῆς κινήσεως προσερχομένη ἐκδήλωσις εἰς ἓνα καὶ μόνον μὴν περιορίζετο. Ὁ Δάρβιν διαφόρους μεθόδους μετεχειρίσθη ὅπως δυναθῆναι νὰ ἐξκακώσῃ κατὰ πόσον μιμικαὶ τινες καὶ ὅλως ἴδιαι τῶν τοῦ προσώπου χαρακτηριστικῶν κινήσεις ἀκριβῶς πρὸς διαφόρους ψυχικὰς καταστάσεις ἀνταπεκρίνοντο. Κατὰ πρῶτον ἐτεξέτεινε τὰς παρατηρήσεις του ἐπὶ παιδίων, ἐπειδὴ ταῦτα, ὡς ὁ φυσιολόγος Βέλλ (Bell) παρατήρησεν, πρὸς πολλὰς ψυχικὰς διαθέσεις ἰδιζόντως ἰσχυρῶς δικάσονται, ἐνῶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα τοῦ βίου ἔτη πλείονα εἶδη τῆς ἐκφράσεως παύουσιν ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀπλὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν πηγάζουσιν. Μετὰ ταῦτα ἐτέρας ὁ Δάρβιν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φρενοβλαβῶν, καθόσον οὗτοι εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς ἐκφάνσεις τῶν ἰσχυροτάτων παθῶν, χωρὶς νὰ δύνανται συγχρόνως καὶ νὰ ἐξελέγχωσιν αὐτά. Μὴ ὦν δ' εἰς κατάστασιν προσωπικῶς μετὰ φρενοβλαβῶν νὰ συνανατρέφῃται συνήψε σχέσεις πρὸς περιφήμους εἰδικούς ἰατρούς, οἵτινες μετέδιδον αὐτῷ πληροφορίας ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τιθεμένων ζητημάτων.

Λίαν πρωτότυπος εἶναι καὶ ἕτερα μέθοδος δι' ἧς ὁ Δάρβιν προτεπήθησε νὰ σπουδάσῃ τὴν ἐκφρασίαν τοῦ προσώπου. Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς γάλλος νευρολόγος Δυσὲν ἐγαλβάνισεν ὠρισμένους προσωπικούς μὲς γέροντός, ὅχι τόσον εὐκρίστητον δέριμα ἔχοντος, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἀπῆλαυσε διάφορα εἶδη ἐκφράσεως ἅτινα πάντα ἐφωτογράφησεν. Ὁ Δάρβιν ἐδείξε ταῦτα εἰς διαφόρους ἀνθρώπους διαφόρου ἡλικίας καὶ γένους χωρὶς συγχρόνως νὰ δείξῃ καὶ τὸ συνοδῶν αὐτὰς κείμενον, ἠρώτησε δὲ πάντας τούτους, ὅποῦν ψυχικὸν πάθος ἢ αἰσθητικὸν τὸ πρόσωπον τοῦ φωτογραφηθέντος προσώπου ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀπεικονισμάτων παρίστανε. Πλείστα τῶν ἀπεικονισθέντων εἰδῶν τῆς ἐκφράσεως ἀνεγνωρίσθησαν ἀμέσως ὑπὸ πάντων τῶν ἐρωτηθέντων, ἐπὶ ἐτέρων δὲ αἱ γινώμαι τῶν παρατηρητῶν διηρέθησαν. Ὁ Δάρβιν ὁμολογεῖ, ὅτι ἐὰν αἱ τοῦ Δυσὲν φωτογραφίαι προσέτιθεντο αὐτῷ ἄνευ τοῦ ἐξηγητικῆς κειμένου, ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἢ κρίσις του ἐπίσης πλανηθῆναι ὡς ἡ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐρωτηθέντων, ἐπειδὴ ὁμοῦς κατεῖχε συγχρόνως καὶ τὴν περιγραφὴν, δὲν ἐδύναντο ἢ νὰ θαυμάσῃ τὴν πίστην καὶ φυσικὴν ἐκφρασίαν τῶν φωτογραφηθεισῶν φυσιολογιῶν.

Μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁ Δάρβιν πειρώμενος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ μελέτην τῶν ἔργων ὀνομαστικῶν γλυπτῶν καὶ ζωγράφων, ἄνευ ὅμως μεγάλου ἀποτελέσματος. Ὡς αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας του ταύτης παρεδέξατο ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς τὴν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων σκοπομένην παράστασιν τοῦ καλοῦ κυρίως, τοῦθ' ὑπερ βεβαίως λίαν θὰ συνεταράσσεται διὰ τῆς παραστάσεως ἰσχυρῶς συνεσταλμένων προσωπικῶν μυῶν. «Τὰ πρόσωπα ἅτινα χρησιμεύουσιν ὡς ἀφετηρία τῆς συνθέσεως δανείζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὸ

παραστατικὸν καὶ τὴν ἐκφρασίαν αὐτῶν δι' ἐπιτηδεύει καὶ μετ' ἀξιοθαυμάτου δυνάμεως παρειαχθέντων δευτερευόντων ἀντικειμένων».

Τέλος προσεπάθησεν ὁ Δάρβιν νὰ μάθῃ ἂν οἱ αὐτοὶ τρόποι τῆς ἐκφράσεως, ἢ αὐτὴ μιμικαὶ δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν παρ' ὅλαις ταῖς ἀνθρωπίναις φυλαῖς, ἰδίᾳ δὲ παρ' ἐκείναις αἰτίνας ζῶσιν ἐν τῇ ἀρχηγόνῃ αὐτῶν ἀπλότῃ καὶ μακρᾷ τῆς ἐπιμυθιωμένης φιλοφροσύνης τῆς Εὐρώπης. Ἀφοῦ λοιπὸν πάντοτε αἱ αὐταὶ κινήσεις τοῦ προσώπου ἢ τοῦ σώματος παρὰ ταῖς διαφοροῖς φυλαῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὰς αὐτὰς ψυχικὰς παθήσεις ἐκφράζουσι, δυνάμεθα μετὰ μεγίστης πιθανότητος νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα τὰ εἶδη τῆς ἐκφράσεως εἶναι φυσικὰ, ἐμφυτα εἶτε ἐνοστικὰ. Κατὰ συνθήκην παραδεδεγμένα εἶδη τῆς ἐκφράσεως ἢ μιμικαὶ κινήσεις, ἅτινα τὸ ἄτομον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐκμανθάνει, πρέπει κατὰ πάσαν πιθανότητα ἂνὰ τὰς διαφόρους φυλάς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ διαφέρωσιν ἀλλήλων ὡς ἡ γλῶσσα αὐτῶν τούτων.

Πρὸς ταῦτα ἐπεθύμουν νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ τεχνικὴ παράστασις τῆς ἐκφράσεως τῶν ψυχικῶν παθῶν ὅλως τι τὸ ἰδιάζον αὐτῇ κατέχει. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λέσιγγ καὶ τῶν ὀπαδῶν του κηρύττεται ὅτι ἀκαλαίσθητος ἢ ἐν εἰκοσί καὶ ἀγάλασι τῆς ὑψίστης τοῦ πάθους ἐκφράσεως ἀναπαράστασις εἶναι. Τὸ ὑπὸ τῶσαν ἐπικριθὲν τοῦ Λαοκόοντος σύμπλεγμα ἀποδίδει ἐν τε τῇ κεφαλῇ, βραχίοντι, θώρακι, κοιλίᾳ καὶ ποσὶ τὴν ἐκφρασίαν ψυχικοῦ καὶ φυσικοῦ πάθους εἰς ὑπέρτατον, τελειότατον βαθμὸν. Μονον σχολαστικοὶ καὶ ἐπικριταὶ ἐστερημένοι καλαίσθησίας καὶ πάση ἀδεσμεύτῳ ἐκφράσει ζῆνοι, δύνανται νὰ εὕρωσιν ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ πάθους τοῦ διαχθέντος Λαοκόοντος καὶ τῶν δακνομένων καὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων περιελισσομένων τέκνων του ἀκαλαίσθητον τι. Πότον ὅμως μέχρις ἀπελπισίας ἀκαλαίσθητον ἤθελε τῶντι εἶναι ἐὰν ὁ μέγας καλλιτέχνης τὸν αἶφνης ὑπὸ τοῦ φοικαλέου πεπερωμένου καταληφθέντα ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ τῶν τέκνων του, ἐὰν, λέγομεν, τοῦτον, ἐν ἡτύχῳ ἐκφράσει καὶ ὑπομονῇ ὀνήσκοντα παρίστανε! Ἐνταῦθα μόνον ἢ ἀληθῆς ἀνθρωπίνῃ ἐκφρασίᾳ δύνανται νὰ μᾶς εὐχριστήσῃ καὶ ὅχι ἡ τοῦς νευροπαθεῖς σχολαστικῶς νοθεύουσα ἰδέα τῆς ἡσυχίας. Τίνα καλλιτεχνικὴν ἀξίαν ἤθελεν ἔχει ὁ θρησκῶν μαχητής, τίνα ἢ Νιόβη ἄνευ ἐκφράσεως πάθους; Τίνα ἐντύπων ἤθελεν μᾶς ἐμποιεῖ αἱ ὑπὸ τοῦ Σίλυτερ γραφεῖσθαι μορφαί, τίνα ὁ τοῦ Θεοβάλδου Ἀριλλέου κατὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς Βρησηίδος, τίνα τὰ ἐν Βερολίῳ κατὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Belle-Alliance ὠραῖα τῶν μαχητῶν συμπλέγματα, ἐὰν ἔλειπον ἀπ' αὐτῶν ἢ ἐκφρασίς τοῦ ὑψίστου πάθους τῆς πρὸς τὸν θάνατον ἀγωνίας, τῆς μανίας τοῦ τῆς μάχης ἐνθουσιασμοῦ! Ὁ Ὀρράτιος Βερνέ (H. Vernet) ἔγραψε τὴν κυκνοτρέχηλον Ἐδίδων καὶ ὅν χρόνον αὐτῇ ἐπανευρίσκει πρὸς τὴν ἐσπέραν, τὸ αἰμόφυρτον πτώμα τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῇ Ἀράλδου ἐν τῷ πρὸ τῆς πόλεως Hastings πεδίῳ τῆς μάχης. Ἦμην τότε, ὅτε τὸ ἀριστοῦργημα αὐτοῦ ἐν τινι καλλιτεχνικῇ ἐν Βερολίῳ ἐκθέσει εἶδον, δεκκῶν

ταυτάς παιδίον, ἢ δ' ἀπερίγραφτος μεγαλοπρεπῆς ἔκφρασις τοῦ ἀγριωτάτου πάθους ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς ὡραίας Ἀγγλοσσεωνίδος βαθῆ με συνεκίνησε. Πόσον μεγαλοπρεπῆς φαντασία, πόσον πιστὴ ἐκτέλεσις, καὶ δι' ὅποιον θεῖον ἐνθουσιασμοῦ τὸ παρετήρηον! Δέν μοι εἶναι γνωστὸν ποῦ ἢ εἰκὼν μετὰ ταῦτα μετηνέχθη, οὐδέποτε πλέον ἐπανεῖδον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε θέλει μου διαφύγει τῆς μνήμης ἢ ἀπλῆ τῆς μεγαλοπρέπειαι. — Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅτε εἶδον τὴν τοῦ Βερνὲ εἰκόνα με ἔρριψεν ἡ τύχη μου εἰς αἰσθητικὰς συναναστροφὰς μεγάλης τινὸς πόλεως. Οἱ παιδοὶ κεκλημένοι ἐξέφερον καταδικαστικὴν ἀπόφασιν κατὰ τῆς ἀκαλαισθήτου καὶ αἱματηρῆς τοῦ τολμηροῦ Γάλλου παραστάσεως. Οὐαὶ ὑμῖν σχολαστικοί! — εἶπον τότε, καὶ λέγω ἔτι καὶ σήμερον!

Μετὰ ταῦτα ἔγραψεν ὁ Βερνὲ εἰκόνας μαχῶν, ἐφ' ὧν παρατηρεῖ τις ἐνθουσιῶντας μαχομένους καὶ θνήσκοντας πολεμιστὰς κατὰ τὴν ἀγρίαν συμπλοκὴν μακνώδους μάχης. Οἱ ἐθνοφύλακες καὶ ὁ ταγματάρχης των Φρίξιος (Friccius) ἐπὶ τῆς τοῦ Βλάιπτρεν (Bleibtren) εἰκόνας — ἡ ἄλωσις τοῦ Grimmaer Thor ἐν Λειψία (1813) — οἱ ἐπὶ ἑτέρας τοῦ αὐτοῦ εἰκόνας κατὰ τὴν μάχην τοῦ Flensburg-Bau (1848) ὑπερασπιζόμενοι ἑαυτοὺς καὶ θνήσκοντες σπουδασταί, ἀπεικονίζουσιν ἐν τε τῷ προσώπῳ καὶ τῇ θέσει τοῦ σώματος τὸ ἀνδρικὸν πάθος ἐν τῇ ὑψίστῃ τελειότητι. Ὑμεῖς μάρτυρες τῆς ἐποχῆς τοῦ αἵματος καὶ σιδήρου ἐγράψατε ἐπίσης λαμπρῶς καὶ ὑμεῖς τὰ κατὰ τὸ Δύππελ, Ἄλσεν, τοῦ Καίνιγγραιτς καὶ Σεδὰν κατορθώματα, ἐπὶ δὲ τῶν εἰκόνων σας ἐδύνατό τις, τοῦλάχιστον νὰ ἴδῃ ἀνδρικὰς μορφὰς, καὶ οὐδεὶς σχολαστικὸς συλλογισμὸς σας ἀπέτρεψε νὰ δικαιωνίστηε διὰ τῆς γραφίδος σας ἐπὶ τῶν παριστανομένων φυσιογνωμιῶν τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἐν τῇ μάχῃ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν θρίαμβον καὶ τὴν χαρὰν τῆς νίκης καὶ τὴν καρτερίαν τοῦ θνήσκοντος φιλοπάτριδος. Ὅθεν πρὸς τί ἔτι ὁ ἀνόητος ἐκεῖνος φόβος πρὸ τῆς ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεως τοῦ πάθους; Ἐὰν δὲν θέλητε νὰ ποσοκραλισήτε τὸν φόβον ἐκεῖνον, ἀφήσατε κατὰ μέρος πᾶσαν ἐλπίδα περὶ στεφανώσεως καὶ ἐπιτυχίας τοῦ καλλιτεχνικοῦ σας σταδίου, σπεύσατε δὲ νὰρκάσητε τὴν ἠλακκίτην καὶ ἐνθρονισθήτε πρὸς τὸ λίκνον ὅπως γράψητε οἰογενειακὰς σκηναίς, αἵτινες μόνον τοὺς νεοπλούτους κολληβιστὰς καὶ μετόχους δύνανται νὰ εὐχαριστήσωσιν!

Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ Δάρβιν ἐξεταζόμενον ἀντικείμενον παρατηρῶ ὅτι ἡ πλήρης ἐκφράσεως μιμητικὴ καὶ ἡ ἀλλάσσουσα ἔκφρασις τοῦ προσώπου δύνανται νὰ παρατηρηθῆ καταφανῶς καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀγρίοις καὶ ἡμιαγρίοις λαοῖς. Ἐνθυμηθῶμεν μόνον πόσον ταχέως ἡ εὐφυῆς ἐνὸς Ἀλβανοῦ καὶ Κούρδου ἢ ἔτι καὶ αὐτῆ ἡ ἀμβλυτέρα ἐνὸς Μαύρου μορφή κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς μανίας ἀλλοιοῦται. Οὐδαμοῦ, οὐδέποτε παρὰ τοῖς διαφορωτάτοις τύποις τῶν Ἀφρικανῶν ἄλλα εἶδη ἐκφράσεως τῶν ψυχικῶν παθῶν παρατήρησα ἢ τὰ παρὰ τοῖς διαφοροῖς εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς ἀπαντῶντα. Παρ' ἐκεῖνοις παρατηρεῖ τις τὸν αὐτὸν αἰμοχαρῆ σαρκαστικὸν καὶ εὐθυμον γέ-

λωτα, τὸ αὐτὸ στενόχωρον ἀσπρὲς μευδίαμα τοῦ ὑποδεεστέρου, ὅτε οὗτος ἐνώπιον τοῦ ἀνωτέρου του εὐρίσκεται, τὸ κλαίειν, τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν θυμοῦ, φόβου, χαρᾶς, εὐεξίας. Αἱ ἐνταῦθα προκύπτουσαι διαφοραὶ προέρχονται ἐκ τῆς ἰδίουσυγκρασίας, εἶναι δὲ βαθμιαῖα καὶ μᾶλλον ποσοτικαὶ ἢ ποιοτικαί. Ὁ κῆτοικος τῶν βορείων χωρῶν λ. γ. δὲν καταλαμβάνεται τόσον ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν παθῶν, ὅσον ὁ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν. Ὁ μαῦρος εἶναι εὐκινητότερος, εὐθυμότερος καὶ φιλικρότερος τοῦ Βεδουίνου τῆς Αἰθιοπίας, τοῦ Ἰνδοῦ καὶ οὕτω καθέξῃς. Ἐτεραί τινες διαφοραὶ, μόνον ὅμως κατὰ τὸ φαινόμενον, παρουσιάζονται ἡμῖν ὡς ἐκ τοῦ ἄλλοιου χρωματισμοῦ τοῦ δέρματος τῶν διαφόρων φυλετικῶν ἰδιοτήτων κτλ. Ὁ μαῦρος ἐν παραφορᾷ ἰσχυρῆς ὀργῆς λαμβάνει φαιοκίτρινον χρῶμα, τὰ δὲ χεῖλη του ὠχραίνονται. Μαῦρα κορπίκια εἶδον ἐπὶ τῇ γυμνότητι των ὑπὸ τοῦ ἐρυθροῦ τῆς αἰδοῦς χρώματος κλυπτόμενα. Τὴν ἐρυθρότητα ἐδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ ἐπὶ τῶν μελανοφοριῶν ἢ μαύρων παρειῶν των μετὰ τινος χαλκώχρου ὑπαυγείας μεμιγμένην, ὅχι ὅμως καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τις ἐπὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος μερῶν. Ἡ ἔκφρασις αἰδοῦς, τῆς σεμνότητος, δὲν ἐκφαίνεται παρὰ τοῖς τέκνοις τούτοις τῆς φύσεως ἄλλως ἢ παρὰ ταῖς ἡμετέρας γυναῖκας. Αἱ γυμναὶ μαύραι Δέγμα ἢ Δίγμα δὲν παρεδίδοντο τόσον εὐκόλως εἰς τὴν καταμέτρησιν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματός των, κατὰ τοιαύτας δὲ περιστάσεις ἐδεικνύον φυσικὴν, ἀπροσποίητον μετὰ σεμνότητος στενοχωρίαν. Ἐν ὀργῇ εἶδον τοὺς Ἀφρικανοὺς συνθηέστερον μὲ τεταμένους δακτύλους χειρονομοῦντας, σπακνιώτερον δὲ τοὺς γρόνθους συμπηγνύοντας. Ὁρθία θεατρικίζουσα στάσις μετὰ κεφαλῆς πρὸς τὰ πρόσω τεταμένης ἦν πᾶντοτε παρατηρήσιμος. Ὑπερηφάνειαν καὶ μεμετρημένην ἀξιοπρέπειαν παρετήρησα ἐκεῖ πολὺ συχνότερον ἢ παρ' Εὐρωπαϊκοῖς.

Ὁ Δάρβιν δίδει ἐν τῷ βιβλίῳ του τὴν ἀνάλυσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ἐκφράσεως, τὸ μέρος δὲ τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων καὶ ὠφελιμωτάτων τοῦ ὅλου συγγράμματος. Ἀκριβεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν σπουδαιοτάτων τούτων εἰδήσεων ἀναγκαζόμεθα ἕνεκα ἑλλείψεως χώρου νὰ παραλείψωμεν, παραπέμποντες τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὸ πρωτότυπον, ὅπερ ἤδη λίαν διεδόθη εἰς διαφόρους γλώσσας μεταφραστῆν. Ἐνταῦθα νομίζομεν ὅτι ἀρκεῖ μόνον ὅτι ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης συγγραφῆς, ἥτις ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν οὐχὶ δεόντως μέχρι τοῦδε ἐξετιμήθη. Τὸ τοῦ Δάρβιν σύγγραμμα συνοδεύεται ὑπὸ καλῶν ζωλογραφικῶν καὶ ἡλιογραφικῶν, ὧν τινες ἰδιαίτερον χρήζουσιν ἐπαίνων. Αὐταὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὸ μὲν τὸ σοβαρὸν, τὸ δὲ τὸ ἀστεῖον εἶδος καὶ εἶναι ἰδίᾳ εἰς ἐκεῖνους τοὺς ζωγράφους καὶ γλύπτας ἀξιοσύστατοι, οἵτινες περὶ κωμικὰς παραστάσεις ἐνασχολοῦνται.

Ἐν Βερολίῳ κατὰ Μάρτιον 1877.

Κ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

φοιτητῆς τῆς Ἱατρικῆς, βεβαίως παρὰ τῇ καθηγητῇ κ. Ἀρμάν.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΥΠΟ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΣΙΜΟΥ

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ, ΕΥΣΕΒΙΟΣ, ΣΤΕΦΑΝΟΣ.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Τί έλεγες πρό όλίγου, Άγαθόβουλε, περί τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου λαοῦ τῆς Ἰνδικῆς καί τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν του; Θέλησε, παρακαλῶ, νά τό ἐπαναλάβης, διότι, κληθεῖς ἔξω αἰφνηδῶς, τήν ἀρχήν μόνον ἤκουσα τῆς διηγήσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καλόν νά ἐπαναλάβῃ ὁ Ἄγαθόβουλος τήν διήγησιν, διότι, προσκαλέσας ἐμέ νά ἐπιφέρω ὁποῖας ἔχω ἐπ' αὐτῆς παρατηρήσεις, διά τῆς ἐπαναλήψεως ἔννοεῖ βεβαίως συμπροσκεκλημένον καί σέ εἰς τοῦτο, Εὐσέβιε.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἡ διήγησις εἶναι σύντομος. Ὁ λαός ἐκεῖνος εἶχεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ τελετάς, τήν ἐξῆς συνήθειαν· πρῶτον, ὁ κυρίως ἱερουργῶν καί ἐκφωνῶν τὰς μετὰ τήν θυσίαν εὐχάς δέν ἦτο ὁ θύων ἱερεὺς, ἀλλ' ὁ συνετώτατος τῶν παρόντων· καί δεύτερον, διά τῶν εὐχῶν τούτων οὐδέν ἄλλο ἐζητεῖτο παρά τῆς θεότητος, εἰμὴ μόνον ἡ ἀποστολή τῆς δικαιοσύνης. Λέγε λοιπόν τὰς παρατηρήσεις σου σὺ πρῶτος, Εὐσέβιε.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Θαυμάζω τὸν ἀγαθὸν αὐτὸν λαόν, καί διά τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν δικαιοσύνην, καί διά τὸ σέβας του πρὸς τοὺς συνετωτέρους. Παρατηρῶ δὲ ὅτι ὁ Θεὸς ἐφάνετο εὐλογῶν καί ἀνταμείδων ἐκ προκαταβολῆς τὴν καλὴν του ταύτην διάθεσιν καί ὅτι αἱ εὐχαί του, καθ' ἣν ὤραν ἐξεφωνοῦντο, ἦσαν ἤδη καί εἰσηκουσμένα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καί πόθεν εἰκάζεις τοῦτο, Εὐσέβιε;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Τὸ εἰκάζω ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὁμοφώνου ἀναγνωρίσεως καί ἐκλογῆς τοῦ συνετωτάτου. Πόσαι ἔριδες καί πόσοι διαπληκτισμοὶ δέν θά συνέβαιναν ἀλλαχοῦ ἐπὶ ταιαύτης ἐκλογῆς! Ἔπρεπε βεβαίως ὁ λαός ἐκεῖνος νά ἔχη βεβαίως ἐρριζωμένον ἐν ἑαυτῷ τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, ἵνα οὕτως εὐκόλως ἀναγνωρίζῃ καί ἀπονέμῃ τὸ εἰς ἕκαστον ἀνήκον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἔχεις δίκαιον, Εὐσέβιε, ν' ἀποδίδῃς ἐν πρώτοις εἰς τὴν θεῖαν εὐλογίαν τὸ ἐπικρατοῦν τοῦτο εἰς λαόν τινα αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης. Ἔχε ὅμως πρὸς ὀφθαλμῶν καί μίαν ὑψηλὴν ιδιότητα τῆς μεγάλης ταύτης ἀρετῆς. Ἡ δικαιοσύνη, φίλε μου, γίνεται εἰς τὸν ἀληθῶς ἐμφορούμενον αὐτῆς ἔξις οὕτω πως σταθερὰ καί διηνεχῆς, ὥστε οὐδέποτε καί

κατ' οὐδέν νά μὴ δύναται πλέον ν' ἀνεχθῇ τὴν ἀδικίαν. Ὅθεν καί οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς σοφοὶ ἔξιν ὠνόμασαν τὴν δικαιοσύνην. Ἐνθυμεῖσθε τὸν ὅρισμόν τοῦτον τῶν Στοϊκῶν;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι δύο ὁρισμούς· «Ἐξις ἰσότητος διανεμητικῆ», καί «Ἀρετὴ ψυχῆς διανεμητικῆ τῶν κατ' ἀξίαν».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Λοιπὸν καί τὸ τῶν Ῥωμαίων νομοδιδασκάλων. . . .

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Λέγε καί σὺ, Στέφανε, ὅστις σπουδάζεις τὰ νομικὰ, τὸν ὅρισμόν τούτων.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Constans et perpetua voluntas suum cuique tribuere.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Περίεργος σύμπτωσις!

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν, Εὐσέβιε, ὅτι οἱ νομοδιδάσκαλοι τῆς Ῥώμης, ἐξ ὄλων τῶν φιλοσοφικῶν τῶν Ἑλλάδος αἰρέσεων, ἦσαν ὅπαδοὶ τῆς Στοϊκῆς φιλοσοφίας. Ἀλλὰ περί τούτου μὲν θά λαλήσωμεν καί πάλιν· σὺ δὲ, Στέφανε, δέν ἔχεις ἰδίαν σου τινὰ παρατήρησιν ἐπὶ τῆς εἰρημένης τοῦ Ἰνδικοῦ λαοῦ συνηθείας;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἡ ἐδική μου παρατήρησις δέν εἶναι πολὺ εὐνοϊκὴ πρὸς τὸν λαόν ἐκεῖνον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀλήθεια; καί διατί;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Οὐδέν ἄλλο πρᾶγμα, εἶπε, ἐζήτει παρά τῆς θεότητος, εἰμὴ μόνον τὴν ἀποστολὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ τοιαύτη περιωρισμένη ζήτησις δέν μοι φαίνεται ἐπαρκῆς, καί ἐπομένως οὔτε συνετὴ. Μέγα τι ἀγαθὸν εἶναι βεβαίως εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ δέν εἶναι τὸ μόνον ἀγαθὸν τοῦ ὁποῖου τὰ ἔθνη ἔχουν ἀνάγκην. Θέλω νά μὴ πολυλογῆσω εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἀναγκῶν τούτων, ἀκοῦμαι φέρων εἰς ἀπόδειξιν τὰ διάφορα ὑπουργεῖα. Ἰδοῦ, ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι ἐπτὰ ὑπουργεῖα· ἀλλαχοῦ δὲ εἶναι καί περισσότερα, καθὼς τῆς Γεωργίας, τῆς Ἐμπορίας, τῆς Βιομηχανίας, τῶν Δημοσίων Ἔργων κτλ. Ἐκαστον τούτων ἀνταποκρίνεται καί εἰς μίαν ἐθνικὴν ἀνάγκην, καί ἐν ἐκ τῶν πολλῶν εἶναι καί τὸ τῆς Δικαιοσύνης. Πολλοστημόριον λοιπὸν τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν εἶναι, φίλε Ἄγαθόβουλε, ἡ δικαιοσύνη, καί οἱ Ἰνδοὶ ἐκεῖνοι, ζητοῦντες αὐτὴν μόνην καί οὐδέν ἄλλο παρά τοῦ Θεοῦ τοῦ δοτῆρος παντός ἀγαθοῦ, ἔσφαλαν, κατὰ τὴν κρίσιν μου, μεγάλως.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Κατ' ἐπιφάνειαν ἴσως ἔχεις δίκαιον· ἐσωτερικῶς ὅμως, Στέφανε, ἀπατάσαι. Ἡ δικαιοσύνη δέν εἶναι μόνον καρπὸς καί ἀποτέλεσμα ἀγαθῆς πολιτείας, ἀλλὰ καί αἰτία καί μέσον ἀσφαλές πρὸς ἐδραίωσιν πολιτείας ἀγαθῆς. Ὑπὸ τὴν δευτέραν ταύτην ἔποψιν ἀν θεωρήσης τὴν δικαιοσύνην, δέν πιστεύω νά παραγνωρίσης τὴν γενικότητα τῶν εὐεργεσιῶν αὐτῆς πρὸς τὰς ἀνθρωπίνας κοινωνίας, οὔτε νά καταμεμφθῆς πλέον τῶν ἀγαθῶν Ἰνδῶν, οἵτινες βεβαίως διότι τὴν ἐθεώρουν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν, ἐπίστευαν αὐτὴν ἐπαρκῆ τῆς θεότητος χάριν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Δὲν ἐνόησα καλῶς τὸ συμπέρασμα σου, Ἀγαθόβουλε· ἐπειδὴ δὲ τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἄξιον λόγου, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ νοήσω, ἀνάπτυσσε, σὲ παρακαλῶ, τὰς ἰδέας σου σαφέστερα.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ἐγὼ σὲ παρακαλῶ ἐπίσης· πρώτην φοράν ἀκούω ἀποδιδόμενην τσαύτην δύναμιν εἰς τὴν δικαιοσύνην.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Προθύμως, φίλοι μου, σὰς ὑπακούω, διότι πολὺ ἐπιθυμῶ νὰ σὰς πείσω, καὶ ἡ πειθὴ δὲν ἐνεργεῖ τὸ ἔργον αὐτῆς ἄνευ σαφηνείας. Σὰς ἐρωτῶ λοιπὸν· αὐτῶν τῶν διαφορῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν, τῶν ὁποίων τὴν κατάταξιν διετύπωσε πρὸ ὀλίγου ὁ Στέφανος ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν ὑπουργείων, ποῦ πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν πλήρωσιν καὶ θεραπείαν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Οἱ λόγοι μου, τῶν ὁποίων ἐμνήσθης, φίλε Ἀγαθόβουλε, περιέχουν καὶ τὴν ἀπάντησιν εἰς τοῦτο. Πανταχοῦ ἡ περὶ τῶν τοιούτων φροντίς ἀνατίθεται εἰς τὰ ὑπουργεῖα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δέχομαι τὴν ἀπάντησιν· ἀλλ' αὐτὰς τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας δὲν δυνάμεθα ἀρχὰς γε νὰ τὰς περιλάβωμεν εἰς ἓν, καὶ νὰ τὰς ὀνομάσωμεν δι' ἐνὸς γενικοῦ ὀνόματος;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Δυνάμεθα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ πῶς θέλετε νὰ τὰς ὀνομάσωμεν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄς τὰς ὀνομάσωμεν κοινὸν συμφέρον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἔστω· ἀλλὰ, καθὼς εἰς ἓν περιελάβωμεν τὰ φροντισματά, δὲν νομίζετε ὅτι δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν εἰς ἓν καὶ τοὺς φροντιστάς;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ὅχι μόνον δυνάμεθα, ἀλλὰ μάλιστα νομίζω ὅτι τὸ τοιοῦτο εἶναι ἔτοιμον καὶ εὐρημένον. Εἶναι ἡ Κυβέρνησις, τὸ σύνολον, καὶ συγχρόνως ἡ ἀνωτέρα ἀρχή, τῶν ὑπουργείων.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πολὺ καλὰ· ἀλλὰ δὲν νομίζετε καλὸν νὰ ἐκφράσωμεν κἄτι γενικώτερον τῆς Κυβερνήσεως, ὥστε μέρος τούτου ἡ λεγομένη Κυβερνήσις ν' ἀποτελῇ;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Δὲν ἐννοῶ τί γενικώτερον νὰ ζητήσωμεν, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις εἶναι ἡ ἀνωτάτη, καὶ ἐπομένως ἡ γενικωτάτη ἀρχή.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ λησμονεῖς, Στέφανε, τὰς συνταγματικὰς πολιτείας, ὅπου, καθὼς εἰς τὴν ἡμετέραν, εἶναι καὶ Βουλὴ, ἢ, καθὼς ἀλλαχοῦ, Βουλαι;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εὐγε, Εὐσέβιε! Διὰ μιὰς βολῆς, τὸ δὴ λεγόμενον, δύο ἐκτύπησες τρυγόνας. Καὶ τὴν ἔνστασιν τοῦ Στεφάνου ἀνεσκεύασες, καὶ τὸ ζητούμενον ὄνομα ἤρρες.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πῶς τὸ ἤρρα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀνέφερες πολιτεῖαν, καὶ *Πολιτεῖαν* θέλομεν ὀνομάσει τὸ σύνολον τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς. Κυρίως, τὸ προκείμενον ζήτημα συνίσταται εἰς τὰς σχέσεις τῆς δικαιοσύνης πρὸς τὴν Πολιτεῖαν· ἀλλὰ πρὶν ἢ λαλήσωμεν περὶ τούτου, σὰς ἐρωτῶ ἂν ἀναγνωρίζετε ὅτι ὑπάρχουν διάφορα πολιτείας εἶδη;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Βεβαίως· διότι εἶναι δημοκρατία, ἀριστοκρατία, μοναρχία ἀπόλυτος, μοναρχία συνταγματικὴ, καὶ, ἐν ὑποδιαίρεσει αὐτῶν, διάφορα ἄλλα εἶδη.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καλὰ· ἡ λεπτομερὴς ἀπαρίθμησις αὐτῶν εἶναι ἔργον ἄλλότριον τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ. Θέλετε ν' ἀρκεσθῶμεν ἀναγνωρίζοντες δύο πολιτειῶν συστήματα, καὶ εἰς μὲν τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν νὰ κατατάξωμεν τὰς πολιτείας, εἰς τῶν ὁποίων τῶν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἐκλογὴν λαμβάνει μέρος ὁ λαὸς, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἐκείνας ὅπου ὁ λαὸς οὐδὲν λαμβάνει μέρος;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καταλαμβάνω· εἰς τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν ἐννοεῖς νὰ ὑπαγάγῃς τὰς λεγομένας *Κυβερνήσεις θείῳ δικαίῳ*;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν παραδέχομαι τὴν μὴ συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὸν σχηματισμὸν ὁποιασδήποτε Κυβερνήσεως.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δὲν πρόκειται σήμερον, Στέφανε, περὶ τούτου. Σήμερον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀποβλέπομεν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, ὅπου ἡ συμμετοχὴ καὶ ἡ ἐπενέργεια τοῦ λαοῦ ἀναγνωρίζονται καὶ πράγματι ὑπάρχουν. Οὐδὲν ἔπειτα κωλύει, ὅταν καὶ αἱ ἀπόλυτοι αὐταὶ Κυβερνήσεις μεταβληθῶσι καθ' ἓν πρεσβείους τρόπον, νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐκεῖ τὰ ῥηθησόμενα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως ταύτης, παραδέχομαι καὶ παρακολουθῶ τὴν διαίρεσιν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Λοιπὸν . . .

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Μὲ συγχωρεῖς, Ἀγαθόβουλε, ἂν σὲ διακόπτω. Σκοπεύων νὰ ἐφαρμοσθῇ τὰς περὶ δικαιοσύνης ἰδέας σου εἰς τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο συστημάτων τῶν Πολιτειῶν, ἀνακηρύττεις αὐτὰς ἀνεφαρμόστους εἰς τὸ ἕτερον; Νομίζεις, παραδείγματος χάριν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν ἡ δικαιοσύνη;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Οὐδόλως νομίζω τοῦτο, φίλε Εὐσέβιε· τὸ ἐναντίον μάλιστα νομίζω καὶ παραδέχομαι. Ἀλλὰ περιορίζω σήμερον τὴν ὁμιλίαν μου εἰς τὸ ἄλλο ἐκεῖνο εἶδος ἢ σύστημα τῶν Πολιτειῶν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Δὲν ἐννοεῖς, Εὐσέβιε, τὸν διαφανῆ σκοπὸν τοῦ Ἀγαθοβούλου; Περὶ τῆς ἡμετέρας Πολιτείας σκοπεύει νὰ λαλήσῃ, καὶ ζητεῖ νὰ καλύψῃ τοὺς λόγους τοῦ ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς γενικότητος.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Οὐδὲν ζητῶ νὰ καλύψω, φίλε Στέφανε. Ἐννοῶ τὸ θέμα καθ' ὃν αὐτὸ θέτω τρόπον. Πολιτεῖαν ἐννοῶ, εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς ὁποίας συντρέχει ἡ θέλησις πολλῶν. Ἡμεῖς ἔχομεν Βασιλείαν συνταγματικὴν, καὶ οἱ λόγοι μου δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ καθάρως δημοκρατίας· ἡμεῖς ἔχομεν καθολικὴν ψηφοφορίαν, καὶ οἱ λόγοι μου ἐφαρμόζονται καὶ ὅπου τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου εἶναι διὰ τιμημάτων καὶ ἐξαιρέσεων περιορισμένον.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ἔπειτα, Στέφανε, μήπως κακὸν πρᾶγμα εἶναι νὰ προ-

βλέπει τις πρὸ πάντων περὶ τῶν ἰδίων ἠθικῶν ἀναγκῶν; Δὲν λέγει ὁ ἀποστολος Παῦλος· «Ἐἴ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων, οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων;»

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἔχεις δίκαιον· γνωρίζω μάλιστα καὶ παραγγελίαν τινὰ δημόδη, ἣτις ἐξηγεῖ ἀκριδῶς τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Ἀποστόλου.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ποίαν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. «Ὅταν διψᾷ ἡ αὐλή σου, ἔξω νερόν μὴ χύνης».

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄς ἔλθωμεν λοιπὸν εἰς τὸ προκείμενον, καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὴν διττὴν, ὡς εἶπα, σχέσιν τῆς τοιαύτης πολιτείας πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν σχέσεων τούτων, ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ παρέχη καὶ νὰ διατηρῇ εἰς τὴν κοινωνίαν εὐκολον καὶ προσιτὴν τὴν δικαιοσύνην. Δὲν νομίζετε τοῦτο καθήκον τῆς Πολιτείας πρὸς τὴν κοινωνίαν;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Τὸ πρῶτιστον μάλιστα καὶ τὸ σπουδαιότατον τῶν καθήκοντων. Πᾶσα ἄλλη πρόνοια καὶ πᾶσα ἄλλη εὐεργεσία τῆς πολιτείας πρὸς τὴν κοινωνίαν, ὅταν δὲν ὑπάρχη ἡ ἀσφάλεια τῆς αὐστηρᾶς μεταξὺ τῶν πολιτῶν δικαιοσύνης, ἢ μηδενίζεται, ἢ πολὺ ἠλαττωμένην ἔχει ἀξίαν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ ἐγὼ ἀναγγελλίζω τοῦτο· ἀλλ' εἶπα ὅτι, ἐκτὸς τῆς δικαιοσύνης, εἶναι καὶ ἄλλα καθήκοντα τῆς Κυβερνήσεως, ἢ τῆς πολιτείας πρὸς τὴν κοινωνίαν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀρκεῖ τὸ περὶ τῆς πρώτης τῶν σχέσεων τῆς Πολιτείας πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν δευτέραν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ κύριον τῆς ὁμιλίας μου θέμα, καὶ καθ' ἣν ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ συντελεστικώτατον μέσον πρὸς ἐδραίωσιν, ὡς εἶπαμεν, Πολιτείας ἀγαθῆς.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Τοῦτο ὅμως, ἀν θέλης, χρήζει ἀποδείξεως.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Γνωρίζω καὶ παραδέχομαι τοῦτο· καὶ μάλιστα, διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λόγων μου, προητοίμασα τὴν ἀπόδειξιν. Ἄς ἐξακολουθήσωμεν λοιπὸν. Παραδέχεσθε ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν ὀρισθεῖσα Πολιτεία δύναται νὰ ἐνεργῇ καλῶς ἢ κακῶς;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Μάλιστα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πῶς φαντάζεσθε αὐτὴν καλῶς ἐνεργοῦσαν;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὡς τὴν ἀρίστην τῶν Πολιτειῶν, κατὰ τὴν κρίσιν πολλῶν ἀρμοδίων· διότι φαίνεται ἐνόουσα τὰ πλεονεκτήματα τῆς εὐταξίας μετὰ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Κακῶς δὲ ἐνεργοῦσαν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ὡς τὴν χειρίστην πασῶν. Καὶ, καθὼς εἶπεν ὁ ἀρχαῖος σοφός· «Ἐσχάτη ἀδικία, δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα», οὕτω πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς φαυλοτάτην τῶν Πολιτειῶν τὴν ὑπὸ τὸν ψευδῆ τῆς ἐλευθερίας μανδύαν καλύπτουσαν πλῆθος ἀκολασίων καὶ αἰσχροεργημάτων.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πολὺ κακὰ· καὶ οὕτω μάλιστα θέλετε ἐντελέστερα κατανοῆσει τὴν δύναμιν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς δικαιοσύνης, ὅταν πα-

ραστησώμεν τὴν εἰκόνα τῆς Πολιτείας ταύτης ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστάτην αὐτῆς μορφήν. Ἄς ὑποθέσωμεν τὴν ἀρμονίαν τοῦ ἐν ἰσχύι πολιτεύματος τεταραγμένην, καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσαχθέντα εἰς τὴν Πολιτείαν ἀληθῆ κυκεῶνα, διὰ τῆς ἀντιστροφῆς τῶν λειτουργιῶν τῶν μερῶν, τῆς μὲν ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας σφετεριζομένης ἔργα διοικητικὰ, πρὸς ἐκμετάλλευσιν ἰδιοτελῶν τῶν μελῶν αὐτῆς συμφερόντων, τῆς δὲ νομοτελεστικῆς ἀρχῆς προσκτωμένης, δι' ἀθεμίτων παραχωρήσεων, πλειοτέραν τοῦ δέοντος ἀδειαν ἀναμίξεως εἰς τὰς πράξεις τοῦ Βουλευτηρίου. Οὐδεὶς τότε τροχὸς τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς στρέφεται ἀπροσκόπτως, οὐδεμία τῶν ἐκ τοῦ ἰδρύματος τῆς Πολιτείας κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων ἐντελῶς ἐπιτυγχάνεται. Κοινὴ ἀσφάλεια δὲν ὑπάρχει, ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ, ἡ περιουσία ἐκάστου ἀπειλοῦνται ὁσημέραι ὑπὸ τοῦ καταπληκτικῶς αὐξάνοντος ἀριθμοῦ τῶν ἐγκλημάτων, οἱ ναοὶ τῆς Θεμίδος δὲν παρέχουν ἰσχυρὸν ἄσυλον εἰς τοὺς ἀδικουμένους, ὁ δημόσιος πλοῦτος σπαταλᾶται καὶ κατασωτεύεται, τὸ χαῖνον βάραθρον τῶν τοῦ ταμείου χρεῶν πλατύνεται φρικωδῶς, οὔτε κόκκος δημοσίας πίστεως ἐναπολείπεται. Οὐδεμία καταβάλλεται κοινὴ ἐνέργεια ὑπὲρ οἰασθήποτε ἐθνικῆς προόδου, ἡ δὲ θερμῶς καὶ πολλαπλῶς ἐνεργοῦσα ἰδιωτικὴ, ὄχι μόνον ποσῶς δὲν ἐνιτχύεται, ἀλλὰ καὶ ἀποβάλλει μέρος τῶν προσπαθειῶν αὐτῆς, καταμαχόμενον πρὸς κυβερνητικὰς ἀντιπράξεις. Οὐδεμία συνεχῆς καὶ σταθερὰ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἐμπνεύουσα συμπαιδείας, καὶ διευκολύνουσα ἐνδεχομένης συμπράξεως. Οὐδεμία ἔγκαιρος σύνταξις καὶ παρασκευὴ ἐθνικῶν δυνάμεων, ἀναγκαία εἴτε πρὸς ἀμυναν εἴτε πρὸς εὐθετον ἐνέργειαν ἐν μεταβολαῖς ἐπερχομέναις. Καὶ τὸ δεινὸν νόσημα δὲν περιορίζεται δυστυχῶς εἰς μόνην τὴν Πολιτείαν, ἀλλ' ὡς μίασμα ὀλέθριον μεταδίδεται καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν σῶμα. Ἡ ἀρετὴ χλευάζεται, ἡ τιμὴ κατ' ὄνομα μόνον μένει, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν σέβας ἐκλείπουν, ἡ δὲ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν τόσον ἀναισχύντως προβαίνει, ὥστε ἡ πατρικὴ ἐξουσία μηδενίζεται ἀπὸ τῆς τρυφερωτάτης ἡλικίας, ὁ δὲ οἰκογενειακὸς περίβολος δὲν εἶναι πλέον ἀσφαλὲς προφυλακτῆριον κατ' ἀπαγωγῶν ἀκουσίων. Οὐδὲν ἐλεεινότερον τοῦ παρόντος, ἐκτὸς τῆς ἔτι ἐλεεινότερας εἰκόνης τοῦ μέλλοντος, ἦν ἡ μέριμνα τῶν ἀγαθῶν πολιτῶν παριστᾷ εἰς τὴν πεφοβημένην αὐτῶν φαντασίαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εἰπέ μου, σὲ παρακαλῶ, Ἀγαθόβουλε. Σκιαγραφῶν τοιαύτην ἀπεχθῆ Πολιτείας εἰκόνα, αἰνίττεσαι καὶ ὑπονοεῖς Πολιτείαν τινὰ ὑπάρχουσαν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ Θεὸς νὰ λυτρώσῃ, Εὐσέβιε, καὶ τὰ πλάσματά του ἀπὸ τοῦ νὰ πάθωσι, καὶ ἐμὲ ἀπὸ τοῦ νὰ πιστεύσω τὰ κακὰ φθάνοντα εἰς τὸ ἔπακρον αὐτὸ σημεῖον. Ἐγὼ, φίλοι μου, καθὼς σὰς προανήγγειλα, δεινοποιῶ ἐπίτηδες τὴν ὑπαρξίν τοῦ κακοῦ, θέλων οὕτω νὰ ἐπαυξήσω τὴν ἀξίαν τῆς Θεραπείας.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐξακολούθει.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐγὼ ὁμῶς νομίζω, Ἀγαθόβουλε, ὅτι ἡ μεγαλύτερα ἀξία τῆς θεραπείας σου θὰ ἦτο, ἂν ἀπεδεικνύετο ὅτι θεραπεία ἄλλη παρ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εὐχαριστῶ, φίλε Στέφανε, ὅτι μ' ἐνθύμισες ὅτι καὶ ἐγὼ εἶχα κατὰ νοῦν καὶ μὲ διέφυγεν. Ἀληθῶς, ἡ ἀμηχανία τῆς θεραπείας ἀποτελεῖ μέρος ἀπαρτιστικὸν τῆς εἰδεχθείας τῆς εἰκόνας.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ διατί δὲν ἐπιχειρεῖται ἡ θεραπεία ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῶν ἀπαρτιζουσῶν τὴν Πολιτείαν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐννοεῖτε βεβαίως τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Βασιλείαν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἀναμφιβόλως· ἀλλὰ, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτῶν, ἐννοῶ τὴν κοινωνίαν ὅλην, ἐννοῶ τὸν λαόν, ὅστις καὶ περισσότερον πάσχει, καὶ ἐπομένως ἐνδιαφέρεται εἰς τὴν θεραπείαν, καὶ περισσότερον ἔχει τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Λοιπὸν ἐννοεῖτε τὰ τρία ταῦτα· τὴν Βουλὴν, τὴν Βασιλείαν καὶ τὸν λαόν. Ἄς ἐξετάσωμεν αὐτὰ κατὰ σειρὰν ἀρχόμενοι ἐκ τῆς Βουλῆς.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἀὖ λοιπὸν! διατί ἡ Βουλὴ ἀνέχεται κατάστασιν τοιαύτην, ἣτις καὶ λυμαίνεται καὶ ἐξευτελίζει τὸ παρ' αὐτῆς ἀντιπροσωπευόμενον ἔθνος.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ λησμονεῖς, Στέφανε, τί ἐβεβαίωσαμεν, ἢ, ἂν προτιμᾶς τοῦτο, τί ὑπεθέσαμεν; Εἶπαμεν ὅτι οἱ Βουλευταὶ, ἢ τοῦλάχιστον οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, προσποριζόμενοι ὠφελήματα ἀθέμιτα, ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης καταστάσεως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἡ δὲ Βασιλεία;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι περὶ Βασιλείας, ἀναγκαῖον νομίζω νὰ ὑποδιαίρωσωμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς ἡγεμόνα καὶ εἰς ὑπουργοὺς αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ γίνεται καὶ χάριν πλειοτέρας σαφηνείας, πιστεύω ὅτι δὲν ἔχετε ἐναντίωσιν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Οὐδεμίαν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ ἄς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῶν ὑπουργῶν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Περὶ τῶν ὑπουργῶν δύναται τις ἐν πρώτοις νὰ συμπεράνῃ ὅτι καὶ περὶ τῆς Βουλῆς. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὑπεθέσαμεν ὅτι συνομολογοῦν μετὰ τῶν Βουλευτῶν ἀμοιβαίως παραχωρήσεις, ἔπεται ὅτι πιθανῶς δὲν ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν παῦσιν τοῦ κακοῦ. Ἀλλ' ἄς ὑποθέσωμεν καὶ τὸ ἐναντίον, καὶ ἄς παραδεχθῶμεν ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκ φιλοπατρῆς καὶ ἐκ φιλοτιμίας ἀκόμη ἐπιθυμοῦν τὴν διάρθρωσιν τῶν κακῶν τῆς Πολιτείας. Ἐπειδὴ ὁμῶς καὶ τότε ἡ ἐπιθυμία τῶν αὐτῶν εὐρίσκεται προσκρούουσα κατὰ προσκόμματος ἰσχυροῦ, τὸ πρόσκομμα μένει ἀπροσμάχητον, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀγαθῶν ὑπουργῶν ὑποχωρεῖ.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὅμιλεῖς σπουδαίως;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Σπουδαίως· ἀλλ' ὁμῶς ἐπὶ τῆς ὑποχωρήσεως ἐπιφυλάττομαι νὰ ἐξηγηθῶ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ ποῖον εἶναι τὸ πρόσκομμα τοῦτο;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐν γένει μὲν εἶναι αἱ ἠνωμένοι προσπάθειαι τῶν ἐκμεταλλευομένων τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν τῆς Πολιτείας, ἰδίως δὲ ἡ ἀνάμιξις τῶν Βουλευτῶν εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Πολλῶς ἤκουσα νὰ γίνεται περὶ τούτου λόγος πολὺς, ὡς καὶ περὶ τοῦ πολυθρῦλῆτος δόγματος τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν. Ἀλλὰ νομίζεις ἀληθῶς, Ἀγαθόβουλε, ὅτι ἡ ἀνάμιξις αὕτη εἶναι κακὸν πολλοῦ ἀξίον λόγου;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὅχι μόνον τὸ νομίζω ἀξίον πλείστου λόγου, ἀλλὰ μάστιγα εἶμαι πεπεισμένος ὅτι αὐτὸ καὶ μόνον τὸ κακὸν ἀρκεῖ ὥστε νὰ διατηρῇ τὴν γαγγραινώδη νόσον τῆς Πολιτείας, καὶ ὅτι, τοῦ κακοῦ τούτου ἐκριζθέντος, δύναται ἕκαστος νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἡ θεραπεία εἶναι ἐπὶ θύραις.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ πεισθῶμεν περὶ τούτου.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εὐκόλως θὰ πεισθῆτε, ἂν μὲ ἀκολουθήσετε εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν συμβαινόντων, ὅταν οἱ Βουλευταὶ ἀναγκάζωσι τοὺς ὑπουργοὺς νὰ διορίζωσιν εἰς τὰ δημόσια ὑπουργήματα πρόσωπα προτεινόμενα ὑπ' αὐτῶν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐννοῶ τὴν βλάβην, ἂν ὁ διοριζόμενος ἦναι κακός· ἂν ὁμῶς οὗτος ἦναι καλός, τί πειρᾶται ἂν ὁ προτείνων ἦναι Βουλευτής; Δὲν ἠμποροῦμεν μάστιγα καὶ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Βουλευτὴς εἶναι πολλῶς εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ προτείνῃ τὰ κατὰλληλα πρόσωπα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τοῦτο ἴσως ἠμπορεῖ νὰ συμβῇ ὡς ἐξαιρέσις λίαν σπανία. Συνήθως ὁμῶς οἱ Βουλευταὶ, καὶ ἂν ἀκόμη γνωρίζωσι καὶ διακρίνωσι τὰ κατὰλληλα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πρόσωπα, δὲν προτείνουν οὔτε ὑποστηρίζουν αὐτὰ, ἀλλὰ τὰ εἰς αὐτοὺς συμφέροντα.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἰς αὐτοὺς συμφέροντα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Γνωρίζετε τὰ συμβαινόντα κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἡ ἐκλογή τοῦ Βουλευτοῦ ἀμφισβητεῖται μετὰ τῶν κομμάτων. Τὰ κόμματα διαμάχονται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν ἀναδεικνύεται νικῶν. Τὰ ἀγαθὰ τότε τῆς ἐξουσίας θεωροῦνται ὡς λάφυρα, καὶ τὰ λάφυρα ἀνήκουν εἰς τὸν νικητὴν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Τί λέγεις;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Λέγω ἀλήθειαν ὁμολογουμένην ἀπροκαλύπτως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐντροπή.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. «Ἐντροπή, πλὴν ἀνάγκυσις», κατὰ τὸ κοινὸν λόγιον. Αἱ φράσεις· «εἶναι ἡ ἐπαρχία μου, κύριε Ὑπουργέ!» «εἶναι ὑποχρεώσεις μου πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς μου!» ἀντηχοῦν καθ' ἡμέραν εἰς τὰ ὑπουργεῖα.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Οἱ δὲ ὑπουργοὶ τί λέγουν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Οἱ ὑπουργοὶ δὲν ἔχουν εἰμὴ τὴν ἐκλογὴν μετὰ τῶν πα-

ραδοχῆς καὶ παραιτήσεως· διότι οἱ Βουλευταὶ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, στρέφουν τὰς ψήφους αὐτῶν κατὰ τοῦ ὑπουργείου.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ δὲν νομίζεις προτιμητέαν τὴν παραιτήσιν, παρὰ τὴν τοιαύτην ἀδοξον καὶ κοινοβλαβῆ ἐξουσίαν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐγὼ τὴν νομίζω, ἀλλὰ τί ὠφελεῖ, ὅταν δὲν νομίζωσιν αὐτὴν τοιαύτην καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπουργοί!

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ δὲν ὑπάρχουν παραδείγματα παρκιτουμένων διὰ τοῦτο ὑπουργῶν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὑπάρχουν, ἀλλὰ τόσον σπάνια, ὥστε σὺ, Στέφανε, ὁ σπουδάζων τὰ λατινικά, ἠδύνασο νὰ ἐφαρμόσῃς ἐνταῦθα τὸν στίχον τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ·

Apparent rari nantes in gurgite vasto

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐντούτοις, ἴσως τὰ παραδείγματα συχνῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων ὑπουργικῶν παραιτήσεων, ἕνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας, κἄπως ἠδύναντο νὰ ὠφελήσωσιν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὅχι ἴσως καὶ κἄπως, ἀλλὰ βεβαίως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἀφοῦ ὁ ὑπουργικὸς βίος συνήθως εἶναι βραχύς, καὶ ταχέως οἱ ὑπουργοὶ θὰ ἐκπέσωσι τῆς ἐξουσίας, ἀπορῶ διατί, ποιῶντες τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, δὲν θυσιάζουσιν αὐτὴν ἀλυπότερα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εἰς τοῦτο, φίλοι μου, ἔχετε με συναποροῦντα μεθ' ὑμῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ὑπουργῶν περιμένουν μὲν νὰ ἐξωσθῶσι, τὸ λεγόμενον, διὰ λακτισματός, δὲν προλαμβάνουν δὲ νὰ ἀποχωρήσωσι διὰ παραιτήσεως ἐντίμου. Ἐν τούτοις, καὶ ὑπὸ γενικωτέρων ἀκρότη ἐποψίν, ἀσύμφορος καὶ ἐναντία, καὶ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ εἰς τὴν δόξαν τῶν, εἶναι ἡ τοιαύτη τῶν ὑπουργῶν προσκόλλησις εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὁ ἀληθῶς πολιτικὸς ἀνὴρ πρέπει νὰ γνωρίζῃ πότε πρέπει νὰ πολιτεύεται καὶ πότε νὰ ἀπέχη τῆς πολιτικῆς, πότε πρέπει νὰ μένῃ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ πότε ν' ἀποχωρῆ αὐτῆς· ἀπαρᾶλλάκτως καθὼς ὁ σκηνικός, ὅστις ἄλλοτε μὲν ἴσταται ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἄλλοτε δὲ ἀποσύρεται εἰς τὰ παρασκήνια. Σὺ δὲ, φίλε Εὐσέβιε, ὁ ἐραστὴς καὶ εἰδήμων τῶν καλῶν τεχνῶν, δύνασαι καλῶς νὰ ἐκτιμήσῃς, ὅτι συνειθίζε νὰ λέγῃ σοφὸς τις ἀνὴρ περὶ τῆς πολιτικῆς, παρομοιάζων αὐτὴν πρὸς τὴν γραφικὴν τέχνην. «Καθὼς, ἔλεγεν, ὁ ἔμπειρος ζωγράφος ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ, ὄχι μόνον τὴν χρῆσιν τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν χρῆσιν τῶν σκιῶν, οὕτω χρῆσται νὰ γνωρίζῃ καὶ ὁ πολιτικὸς πότε πρέπει νὰ πράττῃ καὶ πότε νὰ ἀπρακτῇ. Φαντάζεσθε τερατούργημα ἀσχημότερον εἰκόνας, ἣτις χρώματα μὲν ἔχει πολλά καὶ ζωηρά, σκιὰν δὲ οὐδεμίαν; Κρίνατε ἀναλόγως καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς ἀσχημίας τοῦ βίου τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, τοῦ ἀγνοοῦντος τὴν ἀνάγκην τῆς πολιτικῆς ἀποχωρήσεως».

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς βουλευτικὰς συστάσεις, τῶν ὁποίων τὰ ἀτοπήματα ἐπιθυμοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν καλῆτερα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄς ἐξετάσωμέν τινες ἐξ αὐτῶν, καὶ ἄς λάβωμεν αὐτὰς ἐκ τῶν φαινομένων μικροτέρων, διότι καὶ πλείτερον εἰς ταύτας οἱ βουληφόροι ἀπαιτηταὶ εἶναι προσκεκολλημένοι, καὶ τὰς ἐπὶ τούτων ἀπαιτήσεις αὐτῶν διαρρήδην ὁμολογοῦν, ὡς τῶν τῆς τελευταίας δῆθεν διοικητικῆς βαθμίδος. Τοιαῦτα εἶναι, ἐν παραδείγματι, αἱ τῶν θέσεων τῶν ταμιακῶν εἰσπρακτόρων. Εἰς βαθμίδα ἀληθῶς κατωτάτην τῆς ὑπαλλήλου ἱεραρχίας ἴστανται οἱ ταμιακοὶ εἰσπράκτορες, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῶν εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιότερων, καθὼς εἶναι ἐκ τῶν ὀλεθριωτέρων ἢ τοῦ ἔργου τούτου κατάχρησις. Οἱ εἰσπράκτορες, προτεινόμενοι ἐκ τῆς νικώσης βουλευτικῆς μερίδος, εἰσέρχονται εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν παρηγγελμένοι νὰ ὑπηρετήσωσι τὰ κομματικὰ συμφέροντα τῶν προτεινάντων αὐτούς, καὶ ἐπομένως τὰς μὲν αὐστηρότητας τῶν φορολογικῶν εἰσπράξεων διευθύνοντες κατὰ τῶν ἐναντίων, εἰς δὲ τὰς καθυστερήσεις τῶν φίλων ἀμβλυωποῦντες. Μαντεύετε, φίλοι μου, τί τὸ ἐκ τούτου συμβαῖνον; Ἡ δημοσία δύναμις, ἐξ ἀπαθούς καὶ ἀμεροῦς, οἷα καὶ ὑποτίθεται καὶ πρέπει νὰ ἦναι, μεταβάλλεται εἰς ἐμπαλῆ ἐπίθεσιν ἐχθροῦ κατ' ἐχθροῦ, καὶ συνάπτεται πᾶλη ἄνισος μεταξὺ ἀδυνατοῦ πολίτου καὶ τῆς πανισχύρου ἐξουσίας. Ἀλλὰ, λέγετε, ἡ εἰσπραξις εἶναι καθ' αὐτὴν δικαία, διότι ὁ φόρος χρεωστέεται. Ναι, πλὴν ἡ ἐξαιρέσις θυμβώνει καὶ σκοτίζει τὴν λάμπιν τῆς δικαιοσύνης· καὶ ὅταν ἐκ δύο γειτόνων ὀφειλετῶν, ὁ μὲν εἰς καταζήτητεται καὶ βασανίζεται, ὁ δὲ ἕτερος ἀπολύεται καὶ διασκεδάζῃ, οὐδεὶς ποτε πείθεται ὅτι ὁ πρῶτος καταδιώκεται δικαίως. Τὸ δὲ σκάνδαλον τοῦτο οὕτω πως ἐρεθίζει, διεγείρει, κατεξανιστά πάντας καὶ πάντα, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ βλακηνίου τῶν ἐναντίων ὀλίγα κατορθόνονται εἰσπράξεις· ἡ δὲ ἐξουσία, δείξασα μόνον τὴν ἀδικίαν καὶ προσωποληψίαν αὐτῆς, στερεῖται πολλῶν ἐκ τῶν δημοσίων προσόδων, τῶν μὲν ἐξ ἀνοχῆς, τῶν δὲ ἐξ ἀδυναμίας. Ἐκ τούτου κρίνατε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀνωτέρων ὑπουργημάτων, καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τε τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅταν ταῦτα ἀπονέμονται κατὰ σύστασιν τῶν Βουλευτῶν, καὶ κατ' ἀρέσκειαν τῶν ἐγγωρίων κομμάτων.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Θέλω κἄτι νὰ σ' ἐρωτήσω, Ἀγαθόβουλε, ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Πιστεύεις ὅτι αἱ συστάσεις αὐταὶ προέρχονται ὅλαι ἐκ προγενεστέρων, ὡς κοινῶς λέγεται, βουλευτικῶν ὑποχρεώσεων, καὶ ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συμφωνουμένων ἀγορῶν καὶ πωλήσεων ἀθεμιτῶν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τί ν' ἀπαντήσω εἰς τοῦτο ὀριστικὸν δὲν γνωρίζω. Ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους, ἡ κατηγορία εἶναι τόσον βδελυρὰ, ὥστε πᾶς χρηστὸς ἀνθρώπος ἀποτροπιάζεται νὰ τὴν παραδεχθῇ. Ἐξ ἑτέρου δὲ πάλιν, τῆς διαφθορᾶς ἰδίων εἶναι ν' αὐξάνῃ καὶ νὰ πολλαπλασιάζεται τοιοῦτοτρόπως, ὥστε ὅ,τι σήμερον φαίνεται ἀπίστευτον, αὔριον νὰ γίνεταί, ὄχι μόνον πιστευτὸν, ἀλλὰ πασιφανές. Ὅθεν, ἀντὶ πάσης βεβαιώσεως ἢ ἀρνήσεως, ἀρκοῦμαι νὰ σὰς ἐπαναλάβω ὅ,τι φίλος μου ὑπουργὸς μοὶ διηγήθη ποτὲ περὶ τούτου.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καί τί σοι διηγήθη;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐυστήθη τις εἰς αὐτόν, μοι εἶπεν, ἵνα διορισθῆ εἰς δημοσίαν τινὰ ὑπηρεσίαν, καὶ διορίσθη. Ἐδειξε δὲ εἰς τὴν διαχείρισιν αὐτῆς διαγωγὴν χρηστὴν, καὶ ὁ ὑπουργὸς μεγάλως ἐξ αὐτοῦ ἠύχαριστεῖτο. Μίαν τῶν ἡμερῶν, ἐνεφανίσθη ὁ συστήσας, καὶ ἀπήτησε νὰ παύσῃ μὲν ἐκεῖνος, νὰ διορισθῆ δὲ ἄλλος τις ἀντ' αὐτοῦ. Ὁ ὑπουργὸς ἀντέτεινε, ὁ ἄλλος ἐπέμεινε· τέλος αὐτὸν παλαιὸν δὲν τὸν παύω, εἶπεν ὁ ὑπουργὸς, διότι εὐχαριστεῖ τὴν ὑπηρεσίαν· θέλω δὲ, εὐκαιρίας τυχοῦσης, φροντίζει καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου.—Παρὰ νὰ διορίσῃς τὸν δεύτερον, ἐνδιαφέρομαι περισσότερον ν' ἀποβάλλῃς τὸν πρῶτον. Ἐπειτα, δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ; δὲν τὸν διώρισες χάριν ἐμοῦ.—Ναί, πλὴν ἡ ὑπηρεσία τὸν διεκδικεῖ, ὡς φανερὰ χρηστὸν καὶ ἄξιον. Ἡ συνείδησίς μου δὲν μοι ἐπιτρέπει νὰ τὸν ἀποβάλλω». Καὶ ἔστρεψε τὰ νῶτα πρὸς τὸν συστήσαντα, ὅστις ἀπεμακρύνθη ὀργισμένος καὶ ἀπειλῶν. Ὁ ὑπουργὸς τότε ἐκάλεσε τὸν ὑπάλληλον ἐκεῖνον καὶ τὸν ἠρώτησε διακτὶ ὁ παλαιὸς προστάτης του ἐφαίνετο δυσμενὴς πρὸς αὐτόν. «Δὲν γνωρίζω, ἀπήτησε κατ' ἀρχὰς ὁ ὑπάλληλος, ἀλλ' ἔπειτα, ἐπιμένοντος τοῦ ὑπουργοῦ, ἐρυθρίασας εἶπε· «Τὴν κηταισχύνῃ μου θέλετε, κύριε ὑπουργέ, νὰ ὁμολογήσω; Ὁμολογῶ λοιπὸν ὅτι εἶχαμεν συμφωνήσει, ἐκεῖνος μὲν νὰ μὲ προστατεύῃ ἐν θεμιτοῖς καὶ ἀθεμίτοις, ἐγὼ δὲ ν' ἀποδίδω εἰς αὐτὸν ἑκατὸν δραχμας κατὰ μῆνα, τὰς ὁποίας μετὰ πλειοτέρων ἄλλων, ὡς ἔλεγεν, ἔπρεπε νὰ πορίζωμαι ἀφόβως ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός μου. Εἶχα βιώσει ἕως τὴν ὥραν ἐκείνην, κύριε ὑπουργέ, βίον τίμιον, ἀλλ' ἡ πενία τότε καὶ τὸ βῆρος πολυαρίθμου οἰκογενείας μ' ἐβίασαν νὰ δεχθῶ τὴν αἰσχρὰν συμφωνίαν, καὶ ἐπὶ τρεῖς μάλιστα μῆνας τὴν ἐξεπλήρωσα. Μετὰ ταῦτα ὁμοῦς ἡ συνείδησίς μου καὶ αἱ παλαιαὶ ἐξέεις ὑπερίσχυσαν, καὶ, ἐπανελθὼν εἰς τὴν καλὴν ὁδόν, ἐγὼ μὲν περὶορίσθη εἰς τὰς νομίμους τῆς θέσεώς μου ἀπολαβάς, εἰς δὲ τὸν κύριον ἐκεῖνον ἠρνήθη, ὡς εἰκὸς καὶ ὡς ἐπόμενον, τὴν ἐξακολουθήσῃ τῆς ὑποχρεώσεως. Ἀδυνατῶ, κύριε ὑπουργέ, νὰ παραστήσω τὴν ὀργὴν του, τὰς ὕβρεις, τὰς ἀπειλάς. . . .

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Φθάνει πλέον, Ἀγαθόβουλε. Ἄς ἀποτρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοιούτων αἰσχροτήτων.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς—οὕτω, νομίζω, ἀκολουθεῖ ἢ ταχθεῖσα σερὰ τῆς ὁμιλίας—ὁ Βασιλεὺς τί λέγει εἰς ὅλα ταῦτα; ὁ Βασιλεὺς ὅστις οὕτε μετέχει τῶν κακῶν συμφωνιῶν, οὕτε, καθὼς οἱ ὑπουργοί, φοβεῖται μήπως οἱ Βουλευταὶ τὸν ῥίψωσιν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ Βασιλεὺς δὲν φοβεῖται βεβαίως μήπως τὸν ῥίψωσιν οἱ Βουλευταί· ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ἄλλο τι νὰ φοβῆται.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ τί ἄλλο ἢμπορεῖ νὰ φοβῆται;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τίς οἶδεν! Ἴσως φοβεῖται μὴ ἐκληφθῆ ὡς ἐπίορκος.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πῶς ἐπίορκος;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ Βασιλεὺς ὤρκισθη νὰ κυβερνᾷ κατὰ τὸ Σύνταγμα, τὸ δὲ Σύνταγμα ὀρίζει νὰ κυβερνᾷ δι' ὑπευθύνων ὑπουργῶν, καὶ οὐδέποτε χωρὶς αὐτῶν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ λοιπὸν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ λοιπὸν εἶπαμεν πῶς παρασύρονται οἱ ὑπουργοί.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ ὁ Βασιλεὺς;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ Βασιλεὺς ἴσως νομίζει ὅτι ὀφείλει νὰ τοὺς παρακολουθήσῃ.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ διὰ τί νὰ τοὺς παρακολουθήσῃ; Δὲν φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ τοὺς προτρέψῃ, νὰ τοὺς νοουθετήσῃ, νὰ τοὺς πειθαναγκάσῃ τέλος πάντων νὰ συσταλῶσι καὶ νὰ ἐπανελθῶσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Τί προτροπὰς καὶ νοουθεσίας! Νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ πρέπει εὐθὺς καὶ μετ' ὀργῆς. Δὲν ἔχει ὁ Βασιλεὺς τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ καὶ νὰ παύῃ τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄλλ' ἂν καὶ οἱ διαδοχοὶ τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν ἀκολουθήσωσι τὸ αὐτὸ σύστημα;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄς ἀποβάλλῃ καὶ αὐτοὺς ἐπίσης.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄλλ' ἂν ἡ μὲν Βουλὴ τοιούτους ὑπουργοὺς ὑποστηρίξῃ, ὑπουργοὶ δὲ, ὁποίους ἡμεῖς ἐννοοῦμεν, ἢ δὲν εὐρίσκονται, ἢ, καὶ ἂν εὐρεθῶσι, δὲν ὑποστηρίζονται ὑπὸ τῆς Βουλῆς, τί πρέπει τότε νὰ γείνη;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Κατὰ τὸ Σύνταγμα, ὁ Βασιλεὺς δύναται νὰ διαλύῃ τὴν Βουλὴν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄλλ' ἂν καὶ ἡ διάδοχος Βουλὴ βαδίσῃ τὸν αὐτὸν δρόμον τῆς προκατόχου;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐπίσης τὸ δικαίωμα νὰ διαλύσῃ καὶ ταύτην;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄν δὲ καὶ ἡ τρίτη αὐτῆ τὰ αὐτὰ ἐπίσης πράξῃ;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐγὼ τῆ ἀληθείᾳ δὲν ἐννοῶ ἐντὸς ποίου λαβυρίνθου περιπλανώμεθα συλλογιζόμενοι τοιοῦτοτρόπως. Ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους, θεωροῦμεν τὴν κατάστασιν τῆς Πολιτείας ἀθλιωτάτην, καὶ τὸν λαὸν πάσχοντα ἀφόρητα δεινὰ· ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου ὑποθέτομεν ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, κατὰ διαφορὰς καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐκλογὰς, θὰ βοηθῇ καὶ θὰ ὑποστηρίξῃ τὸ καταβιβρωσκον τὰ σπλάγγχνα αὐτοῦ σύστημα. Ἀλέει, φίλε Ἀγαθόβουλε· τί φρονεῖς σὺ περὶ τοῦτου; Δικαιολογεῖς τὸν Βασιλέα ἀπρακτοῦντα; Ἰποθέτεις τὸν λαὸν ἡλιθίως αὐτοκτονοῦντα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δὲν δικαιολογῶ, φίλε Στέφανε, οὕτε ἀπολύτως καταδικάζω. Δὲν ὑποθέτω τι ἀπελπιστικῶς, οὕτε παραγνωρίζω τὰς δυσχερείας. Ἄφῃκα τὸν Εὐσέβιον νὰ προτείνῃ τὰς κοινῶς ἐπιφερομένας ἐνστάσεις, διότι, καθὼς εἶπαμεν, αἱ δυσχερεῖαι πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐκτεθῶσι καταλεπτῶς. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τὸ ζήτημα θίγει ἐνταῦθα τὴν λύσιν αὐτοῦ, σὺ;

παρκαλῶ ἀμφοτέρους, ἀς ἀναβάλωμεν ἐπ' ὀλίγον τὸ περὶ τούτου, καὶ ἀς λαλήσωμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν δυσχερειῶν, ἂν ἔμεινε νὰ λαλήσωμεν τίποτε ἀκόμη.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Εἶχε μείνει νὰ λαλήσωμεν περὶ τῆς διορθώσεως τῶν κακῶν τῆς Πολιτείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ ἐγένετο πολλὰς λόγος, δὲν ἤξεύρω ἂν ἔχη τι πλέον εἰς τοῦτο νὰ προστεθῆ.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ναι, Στέφανε, καὶ μάλιστα ἀναγκαῖον. Πρέπει νὰ ἐξηγήσωμεν, ἂν ὄχι νὰ δικαιολογήσωμεν, τὴν συνήθη ἀπάθειαν τοῦ λαοῦ εἰς ὅ,τι τόσον στενῶς ἐνδιαφέρει τὴν κατάστασίν του· καὶ πρέπει πρὸ τούτου νὰ ὀρίσωμεν πῶς ἐννοοῦμεν τὴν εἰς τὰ τοιαῦτα ἀναμίξιν τοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἦναι κίνδυνος νὰ καταντήσῃ ἢ θεραπεία χειροτέρα τοῦ θεραπευτέου κακοῦ.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πῶς ἐννοεῖς λοιπὸν ἀκίνδυνον καὶ ἐπωφελῆ τὴν τοῦ λαοῦ ἀναμίξιν, καὶ πῶς βλαβερὰν καὶ ἐπικίνδυνον;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Κατὰ δύο τρόπους δύναται ν' ἀναμιχθῆ ὁ λαὸς εἰς τὰ πράγματα τῆς Πολιτείας· ἢ διὰ φρονήματος λελογισμένου καὶ σταθεροῦ, ἢ δι' ὀρθῆς καὶ καταφορᾶς ἀπερισκέπτου. Ὅσον τὸ πρῶτον εἶναι ἐπιθυμητὸν, τόσον τὸ δεύτερον εἶναι ἀποτρόπαιον.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ δὲν ἔμπορεῖ ποτὲ νὰ ἦναι καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο ἀναγκαῖον;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Κατὰ δυστυχίαν, ἔμπορεῖ. Ἄλλ' εἴθε ὁ πανάγαθος Θεὸς νὰ φυλάττῃ πᾶσαν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν ἐκ τῆς ἐπισκῆψεως κακοῦ τόσον μεγάλου, ὥστε νὰ φανῆ ἀναγκάσια τοιαύτη ἀκροσφαλῆς θεραπεία! Πιθανὸν καὶ σύνηθες παρεπόμενον τοιαύτης ἀναμίξεως εἶναι ἡ ἀναρχία, ἢ συγερωτάτη μάλιστα τῶν κοινωνιῶν, ἢ ἀναρχία καθ' ἧς ἔλεγεν ὁ Κράτων·

Πᾶσα ἀρχὴ ἀναρχίας κρείττων.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εἶπέ λοιπὸν περὶ τῆς ἐτέρας ἀναμίξεως, καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν σήμερον δύσκολον καὶ ἀσυντελή.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ καλὸς καὶ ὀμαλὸς τρόπος, δι' οὗ ἐπενεργεῖ ὁ λαὸς εἰς τὰ τῆς Πολιτείας, εἶναι ὁ διὰ τῆς λεγομένης κοινῆς γνώμης. Ὅπου ὑπάρχει κοινὴ γνώμη, τὰ ἐν τῇ Πολιτείᾳ κακὰ, ἢ ἀπ' ἀρχῆς δὲν συμβαίνουσι, ἢ συμβαίνοντα ταχέως θεραπεύονται· διότι ἡ ἰσχὺς αὐτῆς εἶναι ἀκαταμάχητος.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Πῶς ὅπου δὲν ὑπάρχει; Εἶναι δυνατόν λοιπὸν καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ; Ἀφοῦ τὰ ἄτομα ἔχουσι γνώμης, πῶς γίνεται νὰ μὴ ἔχωσι τοιαύτας καὶ αἰ εἰς ἀτόμων ἀποτελούμεναι ὀμάδες;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δυστυχῶς, γίνεται· καὶ τοῦτο μάλιστα εἶναι μία τῶν δεινοτάτων κοινωνικῶν συμφορῶν. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι προῖον ὀρίμου ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἄθροισμα τῶν ἐπιπολαίων ἰδεῶν καὶ σκέψεων

ἐκάστου ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων· ἀλλ' εἶναι τὸ ἐξαγόμενον φρονήματος ἀκριβῶς πεπορισμένου καὶ σταθεροῦ, μετ' ἀποφάσεως τοῦ ἐνεργεῖν συμφώνως πρὸς αὐτὸ κατὰ τὰς ὀριζομένας ὑπὸ τοῦ νόμου περιστάσεις. Ἡ τοιαύτη ἀξία τοῦ ὀνόματος αὐτῆς κοινὴ γνώμη εἶναι τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατὸν συγχρόνως τῆς συνετῆς καὶ φιλονόμου ἐλευθερίας· προάγει καὶ ἐξασφαλίζει αὐτὴν, καὶ δι' αὐτῆς ἀναπτύσσεται καὶ κραταιοῦται.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Κατὰ τὴν γνώμην σου λοιπὸν, τρία τινὰ εἶναι τὰ ἀποτελοῦντα τὴν κοινὴν γνώμην· ἀκριβῆς ἐκτίμησις τῶν πραγμάτων πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ φρονήματος, σταθερότης ἐν τῷ φρονήματι, καὶ θάρρος κατὰ τὴν ἐνέργειαν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὄρθως ἀντελήφθης.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄλλὰ πῶς ἐξ ἀνάγκης σχηματίζεται τὸ γενικὸν φρόνημα ἐκ τῶν κατὰ μέρος φρονημάτων; Δὲν ἔμποροῦν νὰ μένωσι διάφορα καὶ μεμερισμένα τὰ φρονήματα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐπειδὴ ἡ μὲν ἐκτίμησις ὑποτίθεται εἰλικρινῆς, ἢ δὲ ἀλήθεια εἶναι μία, ἔπεται ἢ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τῆς ἐλλόγου συζητήσεως εἰς ἓν συγκέντρωσις τῶν πολλῶν φρονημάτων. Πολλὰς ὁμοῦ συμβαίνει νὰ σχηματίζωνται δύο, ἢ καὶ πολλὰς πλείονα τῶν δύο, κέντρα φρονημάτων. Καὶ λογίζεται μὲν συνήθως ὀρθὴ ἢ γνώμη τῶν περισσοτέρων, ἀλλ' ἐνδέχεται καὶ νὰ ἦναι τοιαύτη ἢ τῶν ὀλιγωτέρων, ἕως ὅτου ἡ ἀλήθεια ἐπὶ τέλους κατισχύσῃ. Ἄν δὲ πρὸς κενρὸν ἐπικρατήσῃ ἢ τοιαύτη μὴ ὀρθὴ τῶν περισσοτέρων γνώμη, τὸ ἐκ τούτου ἀτόπημα, περιοριζόμενον βεβαίως ἐπὶ δευτερευόντων ζητημάτων, καὶ ὄχι ποτὸς ἐπὶ τῶν εὐδιαγνώστων μεγάλων, ὑφ' ὧν διέπονται τὰ τοῦ κόσμου, θὰ ἦναι μικρὸν, παραβαλλόμενον πρὸς τὴν ἔλλειψιν πάσης γνώμης καὶ πάσης πεποιθήσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ διὰ τῆς σταθερότητος τί ἐννοεῖς; Καὶ ἀκόμη ὅταν τις πεισθῆ ὅτι ἡ γνώμη του εἶναι ἐσφαλμένη, πρέπει νὰ ἐμμένῃ ἐν αὐτῇ σταθερῶς;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Παντάπασι. Τὸ φρόνημα πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ὅταν τις λοιπὸν κατανοήσῃ ὅτι ἡ ἀλήθεια ἔχει ἄλλως ἢ ὅπως αὐτὸς ἐφρόνει, τὴν ἀλήθειαν ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ, καὶ ὄχι τὸ ψευδὲς φρόνημα. Ἡ κατὰ τοῦτο μεταβολὴ τότε μόνον εἶναι ἐπιλήψιμος, ὅταν ἐξ ἄλλου τινὸς ἐλαττηρίου καὶ ὄχι ἐκ πεποιθήσεως, προέρχεται.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Κατόρθωμα δὲ νομίζεις καὶ τὸ νὰ ἐνεργῇ τις, περιστάσεως δοθείσης, συμφώνως πρὸς τὸ ἴδιον φρόνημα; Δὲν εἶναι τοῦτο φυσικὴ συνέπεια τῆς ὑπάρξεως τοιαύτου φρονήματος;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ναι, φίλε Εὐσέβιε· τὸ νομίζω κατόρθωμα, καθὼς κατόρθωμα εἶναι καὶ τὸ νὰ ἔχη τις τὸ θάρρος τῆς ἰδίας αὐτοῦ γνώμης. Ὅπου δὲν ὑπάρχει κατηρητισμένη ἢ κοινὴ γνώμη, οἱ πλείστοι, ὄχι μόνον δὲν ἐνεργοῦν συμφώνως πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῶν πεποιθήσεις, ἀλλ' οὕτε συμφώνως πρὸς

αὐτὰς πάντοτε λαλοῦν. Ὅθεν ἤκουσα πολλάκις νὰ κατηγορῶσιν ἡμᾶς οἱ ἕνοι, ὅτι ἄλλα μὲν ἀκούουν παρ' ἡμῶν εἰς ἰδιαιτέρας μετ' αὐτῶν συνεντεύξεις, καὶ ἄλλα ὅταν ἕκαστος ἡμῶν συμβῆ νὰ λαλήσῃ δημοσίως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄς παραδεχθῶμεν λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν πραγμάτων τῆς Πολιτείας εἶναι δυσέφικτος ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἢ μᾶλλον διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινὴν γνώμην στοιχείων. Δὲν φρονεῖς ὅμως ἄξιον τοῦ κόπου νὰ μᾶς ἐξηγήσῃς πῶς ὑπάρχει καὶ πῶς διατηρεῖται ἡ τοιαύτη ἐλαττωματικὴ τοῦ λαοῦ κατάστασις;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Σὺς εἶπα, φίλοι μου, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει ἀνάγκην ἀνατροφῆς καὶ διδασκαλίας. Ὅχι μόνον δὲ τοιοῦτό τι δὲν γίνεται, ἀλλ' ἀναντίαι, καὶ ὅσα βλέπει καὶ ὅσα ἀκούει, καὶ ὅσα πράττονται καὶ ὅσα λέγονται ἐνώπιόν του, συντελοῦν εἰς τὴν ἀποπλάνησιν αὐτοῦ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Κατὰ ποῖον τρόπον ἀποπλανᾶται ὁ λαὸς ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν πραττομένων;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὅταν ὁ λαὸς βλέπῃ τοὺς ἐν τῇ πολιτικῇ διαπληκτιζομένους, ἄλλο μὲν ὄντας ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας, ἄλλο δὲ ἐντὸς αὐτῆς ὅταν, ἀντιπολιτευόμενοι μὲν, κηρύττωνται θιασῶται καὶ ὑπέρμαχοι τοῦ ἐθνικοῦ καλοῦ, τῆς ἠθικῆς, τῆς δικαιοσύνης, τῆς προόδου, κυβερνῶντες δὲ πορεύονται τὴν αὐτὴν τῶν προκατόχων πορείαν ὅταν τὸ νόμος καλὸν, νόμος κακὸν ἀναιδῆς τῶν ἀρχαίων σοφιστῶν ἀπόφθεγμα φαίνεται ἔτι ἀναιδέστερον ἐφαρμοζόμενον ἐν τῇ Πολιτείᾳ, πῶς θέλετε νὰ ἔχῃ φρόνημα σταθερὸν ὁ λαὸς ὑπὲρ τούτου ἢ κατ' ἐκείνου τῶν πολιτευομένων, ἀφοῦ ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν φαίνεται μεταξύ αὐτῶν διαφορὰ;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Σπουδαίως καὶ ἐν συνειδήτει, φίλε Ἀγαθόβουλε, πρεσβεύεις ὅτι δὲν ὑπάρχει μεταξύ τῶν πολιτευομένων διαφορὰ; Ἐγὼ, γνωρίζων τὰ πρόσωπα, καὶ ἐκτιμῶν αὐτὰ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου, δὲν δύναμαι περὶ τούτου νὰ πεισθῶ.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δὲν ἀντιλέγω, φίλε Εὐσέβιε. Καὶ ἐγὼ ἐπίσης, ἐκ πείρας καὶ εἰδικῆς γνώσεως, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ, τιμῶσα ἐνίοις ἐκ τῶν πολιτευομένων. Τί ὠφελεῖ ὅμως—πρὸς τὸν σκοπὸν πρὸς ὃν ἀποβλέπομεν, καὶ εἰς τὸ θέμα ὑπερ' ἐξετάζομεν—τί ὠφελεῖ ὅτι ἡ διαφορὰ ὑπάρχει εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὰ μέσα, τῶν ὁποίων γίνεται παρ' αὐτῶν χρῆσις; Ἡ κυβένησις τοῦ τόπου, ἡ δημοσία ἐξουσία, ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς καὶ περιβλέπτου θέσεως ὅπου τὸ πολίτευμα ἔθηνεν αὐτὴν, ἵνα ἢ μὲν διάνοια αὐτῆς σκέπτηται περὶ μεγάλων καὶ κοινωφελῶν τοῦ τε παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος πραγμάτων, ὃ δὲ ὀφθαλμὸς αὐτῆς ἐφορᾷ καὶ ἐπιβλέπῃ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ὃ δὲ βραχίων αὐτῆς ἐπαπειλῇ πᾶσαν ἀδικίαν καὶ πᾶσαν ἀνομίαν, δὲν καταθεσθῆσεται παρ' ὄλων αὐτῶν εἰς τὸ χθαμαλὸν ἔδαφος τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἰδιοτελῶν συμφε-

ρῶντων ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτῶν καὶ τῶν φίλων; Δι' αὐτῶν τῶν φίλων δὲν ἀγωνίζονται ὅλοι νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ, περιερχόμενοι, τοὺς μὲν φίλους δὲν ἀνακηρύττουν συναρωγούς καὶ συμμετόχους, τοὺς δὲ λοιπούς ἄλλοτρίους; Ποῦ θέλετε λοιπὸν νὰ διακρίνῃ τὴν διαφορὰν ὁ τοῦ λαοῦ ὀφθαλμὸς, ὃ μὴ βλέπων συνήθως τὰ λεπτὰ καὶ τὰ μικρογραφικὰ, ἀλλὰ, καθὼς συμβαίνει εἰς τὰς αἰσθησεις τοῦ πλήθους, τὰ τρανὰ καὶ τὰς μεγαλογραφίας; Καὶ πῶς θέλετε νὰ πράξῃ ἄλλο τι ἐν μέσῳ τῶν κομματικῶν αὐτῶν συγκρούσεων, εἰμὴ, ἢ νὰ ζητήσῃ νὰ λάβῃ τὸ μέρος του, ἢ, τὸ ὀλιγώτερον, νὰ μείνῃ ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος θεατῆς;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ, φίλε Ἀγαθόβουλε, ἀν ἀμαρτάνωσι τὰ πρόσωπα, δὲν ἀμαρτάνουν βεβαίως αἱ ἀρχαί. Δὲν ἐδύνατο λοιπὸν νὰ διδαχθῇ ὁ λαὸς, ἀδιαφορῶν πρὸς τοὺς πολιτευομένους, ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὸ καλὸν τῆς Πολιτείας, καὶ νὰ βιάσῃ ἐκόντας ἄκοντας καὶ τούτους νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Νὰ διδαχθῇ, λέγεις, φίλε Εὐσέβιε; καὶ παρὰ τίνων; ἀφοῦ οἱ διδάσκαλοι αὐτοῦ τὰ κακὰ μόνον διδάσκουν;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἔστω, δυστυχῶς. Λέγε τώρα, καὶ πῶς ἀποπλανᾶται ὁ λαὸς ἐκ τῆς ἀκοῆς καὶ ἐκ τῶν λεγομένων.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ποτὲ, φίλοι μου, ὁ τίμιος ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται μικροτέραν λύπην, εἰμὴ ὅταν πείθεται ὅτι δῶρα, δωρηθέντα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τὸ καλὸν αὐτοῦ, ἐκφυλίζονται δυστυχῶς ἐπὶ τοσοῦτο, ὥστε, ἢ ποσῶς νὰ μὴ συντελῶσι πρὸς τὸν σκοπὸν, ἢ μάλιστα νὰ γίνωνται αἰτία τῆς ἐξ αὐτοῦ παρεκτροπῆς. Διπλάσιον σήμερον αἰσθάνομαι τὴν τοιαύτην λύπην, ἀναγκαζόμενος νὰ λαλήσω οὕτω περὶ τῆς μαθήσεως καὶ τῶν φώτων τῆς ἐπιστήμης. Θέλω λαλήσει ὅμως, διότι πρὸς ἡμᾶς μὲν αἰσθάνομαι τὸ καθήκον νὰ μὴ σᾶς ἀφήσω εἰς πλάνην, πρὸς ἑμαυτὸν δὲ νὰ ἐφαρμόσω τὸ πολῦτιμον ῥητόν «Φίλος μὲν Πλάτων, φιλότατη δ' ἀλήθεια». Εὐτυχῆς ἡ ἀνθρωπότης, φίλοι μου, ἀν, συγχρόνως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν αὔξησιν τῶν μαθήσεων καὶ τῶν γνώσεων τὸν πληθυσμὸν, συνηύξαναν καὶ συνεπληθύνοντο καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ὠφελήματα πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας. Δυστυχῶς, τοῦτο δὲν συμβαίνει, ἢ συμβαίνει μόνον εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐξ αὐτῶν γνώσεων εἰς τὴν ὑλικὴν τῶν ἀνθρώπων εὐεξίαν. Ἡ πρόοδος τῶν λεγομένων ἠθικῶν ἐπιστημῶν δὲν ὑπῆρξεν ὅσον εὐτυχῆς, οὔτε ὅσον γόνιμος εἰς ἐπωφελῆ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀποτελέσματα. Ἀνεπτύχθησαν θεωρίαι, ἔθνησαυρίσθησαν ὄροι καὶ ὀρισμοί, διηρέθησαν καὶ ὑποδιηρέθησαν ἰδέαι, ὅπου ἡ λεπτολογία καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἀνάλυσις ἐφθασαν εἰς τὸ ἔπακρον. Ἐκπλήττεται ὁ ἀναγινώσκων, παρακολουθῶν τὰ τοιαῦτα ἀγωνίσματα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τὰ θαυμάζει ὡς γυμνάσματα ὀξυνοίας καὶ ἰσχύος ἀναλυτικῆς. Ἀλλ' ὅταν σταθῇ καὶ συλλογισθῇ κατὰ τί ἠῤῥησαν αἱ ὠφέλιμοι τοῦ πνεύματος αὐτοῦ γνώσεις, κατὰ τί ἔμε-

γαλύνθησαν ἢ ἐβελτιώθησαν τὰ ἐπιστητὰ τῆς νομικῆς, τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, τῆς πολιτειολογίας καὶ τῶν λοιπῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν, «κατὰ τί, ὡς ἔλεγεν ὁ ἀφελῆς ἐκεῖνος ἄγγλος οἰκοκύριος, «χρησιμεύει τοῦτο εἰς τὴν οἰκίαν», τότε φοβεῖται μήπως ἀναγκασθῆ ἢ ἀπαντήσῃ εἰς ἑαυτὸν ἀποφατικῶς, μήπως τὸ πολὺ διαχυθὲν φῶς ἐπροξένησε θάμβος, καὶ μήπως ἡ ἀλήθεια, συναυξάνουσα μετὰ τῶν δισταγμῶν, κινδυνεύῃ νὰ καταπνιγῆ, ὡς ὁ σῖτος μετὰ τῶν ζιζανίων.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄλλὰ τί βλέπουν, ἔστω καὶ περιτταί, αἱ ὑπερβατικαὶ αὐταὶ γνώσεις, ἐνῶ, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὰ περιττὰ δὲν βλέπουν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δὲν εἶναι ἀληθῆς, Στέφανε, ἡ παροιμία. Τὰ περιττὰ βλέπουν, ὅταν εἰς αὐτὰ καταναλίσκεται ὁ εἰς τὰ χρήσιμα χρήσιμος καιρὸς· βλέπουν, ὅταν κλονῶσι πεποιθήσεις σεβαστάς· βλέπουν δὲ ἰδίως τοὺς νέους, ἐπαυξάνοντα τὴν τάσιν αὐτῶν πρὸς τὴν οἴησιν καὶ τὴν δοκησιοφίαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄλλὰ, καὶ βλαπτικαὶ ἂν ᾖναι πρὸς ἄλλους, δὲν βλέπουν βεβαίως τὸν λαόν, ὅστις, ἕνεκα τῆς κατωτάτης αὐτοῦ θέσεως, δὲν ἔχει τι κοινὸν μετ' αὐτῶν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁμοιάζει, Εὐσέβιε, πῶς ἔχεις δίκαιον, ἀληθῶς ὅμως δὲν ἔχεις. Ἀναμφιβόλως, ὁ λαὸς δὲν ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὰς γνώσεις ταύτας ἀμέσως· ἐμμέσως ὅμως ἔχει πολὺ. Ἐν γένει, αἱ γνώσεις καταβαίνουν βαθμηδὸν εἰς τὰ κοινωνικὰ στρώματα· ἕκαστον δὲ αὐτῶν δέχεται τὰς ἰδέας τοῦ ἀνωτέρου αὐτοῦ μετ' ὅλων τῶν πλεονεκτημάτων ἢ τῶν ἐλαττωμάτων, τῶν πεποιθήσεων ἢ τῶν δισταγμῶν αὐτῶν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Δὲν ἔχεις νὰ μᾶς φέρῃς παρὰδειγμὰ τι πρακτικώτερον περὶ τῆς πλάνης τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν διαδιδομένων ἰδεῶν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐγώ, Στέφανε, καὶ ἐκ τῶν λίαν πρᾶσφόρων· διότι ἡ πλάνη περιστρέφεται περὶ τὴν ἀκριβῆ ἔνοιαν τῆς ἐλευθερίας, ἣτις διαδραματίζει σπουδαῖον πρόσωπον εἰς πᾶσαν Πολιτείαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ τί ἔχει τὸ διαφορούμενον ἡ ἔνοια τῆς ἐλευθερίας;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὑπάρχουν, φίλοι μου, ἐλευθερίαι—συγχωρήσατε νὰ μεταχειρισθῶ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν, κατὰ τὴν γινομένην ὑπὸ τῶν νεωτέρων χρῆσιν—ὑπάρχουν ἐλευθερίαι ἀστικαὶ καὶ ἐλευθερίαι πολιτικαί. Καὶ ἐνῶ τόσοσ γίνεται λόγος καὶ τόσοσ πάταγος περὶ ἐλευθερίας καὶ ἐλευθεριῶν, τὰ δύο ταῦτα εἶδη συγχέονται, καὶ ἐκλαμβάνεται τὸ ἕτερον ἀντὶ τοῦ ἑτέρου.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Θέλησε νὰ χαρακτηρίτῃς ἀκριβῶς τὰ δύο εἶδη.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἡ κυρία ἀξία, φίλοι μου, τῆς ἐλευθερίας συνίσταται εἰς τὴν ἀνεμπόδιστον χρῆσιν τῶν ἰδίων ἐκάστου φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, ὅταν ἡ χρῆσις αὕτη αὐτὸν μὲν ὠφελῆ, τοὺς ἄλλους δὲ δὲν βλάπτῃ· συνίσταται εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῆς τυραννίας καὶ τῆς ἐκ τῆς τυραννίας ἀδικίας· συνίσταται εἰς τὸ νὰ δύναται ἕκαστος πολίτης νὰ μεταχειρίζεται ἀκωλύτως τὰ ἴδια μέσα πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ· νὰ σκέπτεται καὶ νὰ δύναται νὰ ἐκ-

φράζῃ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως τὰς σκέψεις του, ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω ὁρίων· εἰς τὰς ἐνεργείας του, εἰς τὰς διαφόρους ἀσχολίας καὶ ἐργασίας του, νὰ μὴ εὕρισκῃ οὐδὲν πρόσκομμα, προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἴδου τί θέλομεν καὶ τί δικαιοῦμεθα νὰ θέλωμεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ἰδοὺ τὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀρκούντα. Ἡ δίκαιοια, ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐργασία, ἡ ἀλληλοδοθήθεια, ὁ συνεταρισμὸς, πάντα τὰ κέντρα, πάντα τὰ ἐλατήρια, ὅσα ὁ Δημιουργὸς ἔθηκεν ἐν τῇ ἀντιλήψει καὶ ὑπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῶν ἐλευθεριῶν τούτων ἀναπτύσσονται καὶ καρποφοροῦν. Αὗται εἶναι αἱ κυρίως ἀναγκαῖαι καὶ αἱ κυρίως ὠφέλιμοι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερίαι· αὗται συντελοῦν καὶ αὗται ἀρκοῦν εἰς τὴν πρόσδον τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν αὐτοῦ, εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν δυνάμεων του, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μέσων του, εἰς τὴν—εἴτε κατ' ἰδίαν, εἴτε ἐν συμπράξει—κατάρθωσιν μεγάλων ἔργων, μεγάλων ἐφευρέσεων, μεγάλης εἰς τὰ πρόσω πορείας. Αὗται δὲ εἶναι αἱ λεγόμεναι ἀστικαὶ ἐλευθερίαι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Αἱ δὲ πολιτικαὶ ποῖαι εἶναι;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι ἐπενοήθησαν ὡς μέσον προφυλάξεως τῶν ἀστικῶν ἐλευθεριῶν, ὡς ἐγγύησις τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, ὡς συντελεστικὴ ἐπαγρύπνησις ἵνα μηδεὶς προσβάλῃ τὰς πολυτίμους ταύτας ἀστικὰς ἐλευθερίας. Εἶναι λοιπὸν προδήλως αἱ μὲν ἀστικαὶ ἐλευθερίαι σκοπὸς, αἱ δὲ πολιτικαὶ μέσον. Ἐκλογαί, Βουλαί, Γερουσίαι, βῆμα, τύπος, συναθροίσεις ἐν ὑπαίθρῳ καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἐν τῇ Πολιτείᾳ, εἰμὴ ἀπλοῦν μέσον πρὸς ἐπίτευξιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἀστικῶν ἐλευθεριῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Περίεργον! ποτὲ δὲν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ἡ τοιαύτη διάκρισις τῶν δύο εἰδῶν τῆς ἐλευθερίας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Οὐδ' εἰς τὸν ἐδικόν μου.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πειθόμενοι ἤδη περὶ τούτου, θέλετε βεβαίως οἰκτεῖρει τὴν ἀπάτην τῶν ἐκλαμβανόντων τὰ μέσα ὡς σκοπὸν, ὅταν μάλιστα λυπηρὰ συνέπεια τῆς ἀπάτης ταύτης ᾖναι νὰ στρέφεται ὅλη ἡ προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ μέσα, καὶ νὰ παραμελῆται ὁ σκοπός.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φρονεῖς λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει πολὺ νὰ προσέχωμεν εἰς τὰ μέσα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ τοῦ τοιούτου φρονήματος! Καὶ πῶς ἡμπορῶ νὰ φρονῶ τοῦτο, ἀφοῦ αὐτὸς ἐγὼ εἶπα ὅτι τὰ μέσα ταῦτα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς ἐξασφάλισιν τοῦ σκοποῦ; Ἄλλὰ, καθὼς πρὸς τοὺς εἰς μόνον τὰ μέσα ἀσχολουμένους καὶ τὸν σκοπὸν παραβλέποντας Φαρισαίους ἀρμύζει ἡ ἐπίπληξις τοῦ Χριστοῦ ὅτι, ἀποδεκατοῦντες τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον, παρέβλεπαν τὰ βαρύτερα τοῦ Νόμου, οὕτως ἡδυνάμην καὶ ἐγὼ ν' ἀπαντήσω διὰ τῶν αὐτῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος· «Καὶ ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι».

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἠξέυρεις ὅμως, Ἀγαθόβουλε, ὅτι, ἀφοῦ ἐπέισθην ὅτι αἱ πολι-

τικαὶ ἐλευθερία εἶναι μέσα ἀπλὰ καὶ οὐδὲν ἄλλο, ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου ἡ ἀξία των, καὶ νὰ μοὶ φαίνωνται ὀχληρὰ μᾶλλον ἢ εὐάρεστα ἔργα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὅτι εἶναι ἔργα ὀχληρὰ, ὅλοι οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι συμφωνοῦν εἰς τοῦτο. Εἶναι βεβαίως βάρη, ἀλλὰ βάρη ἀναγκαῖα. Ποία εὐχαρίστησις δύναται νὰ ἦναι ν' ἀφίνωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰς ἐργασίας των, καὶ νὰ καταγίνωνται εἰς ἐκλογὰς, δαπανῶντες, διαπληκτιζόμενοι, καὶ ἐνίοτε κινδυνεύοντες; Τί εὐάρεστον ἔχει ν' ἀναβαίνει τις ἐπὶ θρανίου, καὶ νὰ σπαράττῃ τὸν λάρυγγα αὐτοῦ, δημηγορῶν ἐν ὑπαίθρῳ;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἡ κοινωνία ἀπεφάνθη. Ὑπὲρ τὰ δώδεκα ἔτη παρήλθον ἀφοῦ τὸ δικαίωμα τοῦτο καθιερώθη, καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ οὐδὲν ἔσχε ποτὲ τὸ σοβαρὸν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐν τούτοις, εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὅλα ταῦτα ἐξευτελιζοῦνται εἰς τὴν κοινὴν πεποίθησιν, καὶ ὅτι τὸ οἰκτρὸν ὅλων τῶν τοιούτων ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι γεννᾶται πολιτικὴ ἀπιστία καὶ ἐκτάκτως πολιτικὴ ἀπονείκωσις. Οὐδὲν πλέον κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης. Οὐδεὶς πιστεύει πλέον ἐφικτὴν τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, ἀφοῦ τοσαῦτα ἀλλεπάλληλοι μεταβολαὶ οὐδεμίαν ἐπήνεγκαν βελτίωσιν. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς ὅτι καὶ ὅσα πράττονται καὶ ὅσα λέγονται ἐνώπιον τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ τὸν κινήσωσιν εἰς θεραπείαν τῶν κακῶν τῆς Πολιτείας πραγμάτων; Ὡστε, φίλοι μου, ἀπελπισία καὶ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅ,τι ἤθελες ἔγινε, φίλε Ἀγαθόβουλε. Ἀπεδείχθη, ὅχι μόνον ἡ παντελής καχεξία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ δύσκολον, ἢ μᾶλλον ἀδύνατον τῆς θεραπείας αὐτῶν πανταχόθεν. Προητοιμάσθη λοιπὸν οὕτω τὸ ἔδαφος, καὶ τώρα, ἐφαρμοζομένου τοῦ θεραπευτικοῦ σου μέσου, τὸ κατόρθωμα θὰ φανῇ βεβαίως μέγα καὶ ἔνδοξον.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ὁ Ἀγαθόβουλος ἔπραξεν ὡς ὁ ἐπιτήδειος ξυραφιστής. Ἐσαπώνισε τὰ γένηα ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ὥστε τὸ ἔργον τοῦ ξυραφίου νὰ ἦναι καὶ εὐκόλον καὶ σύντομον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὡραία ἡ παρομοίωσις αὕτη, Στέφανε. Ἀλλὰ ποῦ καὶ παρὰ τίνας τὴν ἔμαθες;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Τὴν ἤκουσα παρὰ γέροντός τινος διδασκάλου ἐνὸς τῶν φίλων μου, εἰς τὰ μαθήματα τοῦ ὁποίου ἐνίοτε παρευρισκόμην. Τὴν εἰρημένην παρομοίωσιν συνείθιξε νὰ τὴν λέγῃ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τῶν παρασκευαστικῶν μαθημάτων. Καὶ εἰς ταῦτα προσέθετε· «Διδάσκαλοι καὶ μαθηταί, προσέχετε. Ὅσακις ἡμέραν τινὰ τὸ μάθημα εἶναι δυσκατάληπτον, ἢ δύσκολον δὲν εἶναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων ἡμερῶν. Οὐδέποτε εἶναι δύσκολον τὸ σημερινὸν μάθημα, ἀν τὰ χθεσινὰ καὶ προχθεσινὰ μαθήματα κατενοήθησαν καλῶς».

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Μέγα δικαίον εἶχεν ὁ γέρον ἐκεῖνος διδάσκαλος, καὶ

εἴς ἐμοὶ προτρέπω ν' ἀκολουθῆτε τὴν σοφὴν διδασκαλίαν του. Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Τὸ προκείμενον εἶναι ἀν εἶχε δικαίον ὁ λαὸς ἐκεῖνος τῆς Ἰνδικῆς, ζητῶν ὡς μόνον δῶρον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἀν διὰ τῆς δικαιοσύνης δύναται νὰ διορθωθῇ ἡ ἀδιόρθωτος—εἴτε πραγματικὴ, εἴτε ἰδανικὴ—ἡμῶν Πολιτεία. Ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη, φίλε Ἀγαθόβουλε, ὅσον ἀν ἦναι μέσον ἰσχυρὸν, εἶναι ὄργανον εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. Ὅθεν μένει πάντοτε νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα· ποῖος μέλλει νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ. Εἶδαμεν ὅτι αἱ δυσκολαὶ ἀνεφαίνοντο πανταχόθεν, καὶ ὅτι ἕκαστον τῆς Πολιτείας μέρος ἐδίσταζε νὰ ἀρχίσῃ τὴν διόρθωσιν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Αὐτὸ τὸ εἶδαμεν· καὶ ὁ χειρότερος μάλιστα χαρακτήρ τοῦ κακοῦ ἦτο ὅτι ἐσχηματίζετο κύκλος πλημμελής, καὶ ὅτι οὔτε τὰ κάτω ἐκ τῶν ἐπάνω, οὔτε τὰ ἐπάνω ἐκ τῶν κάτω ἠδύναντο νὰ διορθωθῶσι. Διατεινομαι ἤδη ὅτι ἡ χρῆσις τῆς δικαιοσύνης αἶρει ἐκ τοῦ μέσου τὸν κύκλον τοῦτον, καὶ ὅτι ἡ διόρθωσις δύναται νὰ ἐπιχειρηθῇ ἀκινδύνως ἐκατέρωθεν. Τὸ ὀρθὸν ὅμως καὶ τὸ ἀπλούστατον εἶναι ν' ἀρχίσῃ ἐκ τῶν ἐπάνω, ἐκ τῆς Βασιλείας δηλαδὴ καὶ τῆς Κυβερνήσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄν κακῶς δὲν ἐνθυμῶμαι, τὸ αἷτιον, εἵπαμεν, τῆς δυσκολίας ἦτο, ἐκ μέρους μὲν τῆς Βασιλείας ὁ φόβος, ἐκ μέρους δὲ τῆς Κυβερνήσεως, ἦτοι τοῦ ὑπουργείου, ἢ φιλαρχία, ἢ ὑποψία δηλαδὴ μήπως, δυσαρεστοῦν τοὺς Βουλευτὰς, ἐκπέση τῆς ἐξουσίας.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ναί· καὶ δύναμαι λοιπὸν νὰ βεβαιώσω τὴν Βασιλείαν ὅτι οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται, ἐφαρμόζουσα τὴν δικαιοσύνην. Δὲν ἔχω τὴν αὐτὴν ὁρεξίν νὰ βεβαιώσω περὶ τούτου καὶ τοὺς ὑπουργοὺς, διὰ τὴν φιλαρχίαν τῶν ὁποίων μομφὴν μόνον ἔχω καὶ ἀποστροφὴν. Οὐδεὶς χρηστὸς πολίτης δικαιούται νὰ ἐνδοιάξῃ μεταξὺ τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ τῆς βελτιώσεως τῶν κοινῶν. Μολταῦτα, δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ ἦναι βέβαιοι ὅτι διὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ σώζουσι καὶ σώζονται.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πρὶν ἢ μὰς ἀναπτύξῃς ὅμως τὸ θέμα σου, περὶ τῆς ἰσχύος τῆς δικαιοσύνης, ὡς μέσου κυβερνητικοῦ, ἐπιθυμητὸν εἶναι ν' ἀκούσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς δικαιοσύνης ἐν γένει καὶ περὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν τὸ Εὐαγγέλιον διδάσκει καὶ θεωρεῖ ὡς τὸν ἰσχυρότατον κοινωνικὸν σύνδεσμον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὸ Εὐαγγέλιον, φίλε Εὐσέβιε, συμφάνως πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ καταγωγὴν, διδάσκει καὶ συνιστᾷ τὰ ὑπερέλεια. Μολοντί δὲ ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ χρησιμότης τῆς ἱερᾶς ταύτης βίβλου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐγκοσμίων εἶναι ἀφιλονεικτος, δυνάμεθα λογικῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἐνῶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀρχή, ἢ ἀρχὴ τῆς ἀγάπης, εἶναι διὰ Πολιτείας ἀγγέλων, ἢ τῆς δικαιοσύνης εἶναι διὰ Πολιτείας ἀνθρώπων. Ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμει εἰς ἕκαστον τὸ εἰς αὐτὸν ἀνήκον· ἡ ἀγάπη παραχωρεῖ τῷ ἑτέρῳ καὶ τὸ ἀνή-

κον εις ἑαυτόν. Οἱ ἐμφορούμενοι τῆς ἀγάπης συνέμφοροῦνται, ἀναγκαίως καὶ κατὰ μείζονα λόγον, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ πράττουν ἔργον ἀξίας ἀνώτερον τοῦ ὅτι παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖται· οἱ τῆς δικαιοσύνης ἐμφορούμενοι, καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀσκοῦντες, οὐδὲν ἄλλο πράττουν, εἰμὴ ὅτι στενῶς δικαίωματι παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖται.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ μὰς εἶπες ἄλλοτε, Ἀγαθόβουλε, καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὠμολόγησες, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον δὲν περιέχει μόνον ἐντολὰς καὶ παραγγέλματα χρήσιμα εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν. Πῶς συμβαίνει λοιπὸν ὅτι ὁ Σωτὴρ συνιστᾷ πολὺ τὴν ἀγάπην, καὶ δὲν συνιστᾷ τόσον πολὺ τὴν δικαιοσύνην;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πρῶτον, Εὐσέβιε, δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Σωτὴρ δὲν συνιστᾷ πολὺ τὴν δικαιοσύνην. Ἀπεναντίας, πολλαχοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐξαιρεται καὶ ἐξυμνεῖται ἡ δικαιοσύνη, καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ σεσωσμένοι ὀνομάζονται ἰδίως δικαιοί. Τόσον δὲ συνιστᾷται δι' ὅλων τῶν μέσων ἡ δικαιοσύνη, ὥστε γίνεται τοῦτο καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη τῆς ὀχληρίας, καθὼς φαίνεται εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ναί, ἐνθυμοῦμαι· ὅταν ὁ κριτὴς ἐκεῖνος, μόνον ἔνα μὴ τὸν ἐνοχλῆ ἢ χήρα, ἀπεφάσισε ν' ἀπονεύμῃ δικαιοσύνην.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀλλὰ, καθὼς σὰς εἶπα, σκοπὸς τοῦ Σωτῆρος ἦτο νὰ διδάξῃ τὰ τέλεια, ὅπου καὶ ὑπενοεῖτο καὶ ὑπετίθετο ἡ δικαιοσύνη. Διδάσκων ὁ Σωτὴρ τὴν ἀγάπην, διδάσκει αὐτὴν δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔνα ὑφ' ὅλων συγχρόνως ἐφαρμοσθῆ. Ὅταν λοιπὸν ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐμφορῶνται ἐπίσης τοῦ αἰσθημάτος τῆς ἀγάπης, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη δικαιοσύνης ἰδίως. Ἡ ἀπονομὴ εἰς ἕκαστον τοῦ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντος τίθεται ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν ἐγγύησιν ὅλων. Τίς σκέπτεται ν' ἀδικήσῃ τὸν πλησίον; τίς, καὶ κατ' ὄναρ ἀκόμη, συλλογίζεται νὰ φιλονεικήσῃ τὸ εἰς τὸν ἄλλον ἀνήκον, ἐν Πολιτείᾳ ὅπου ὅλοι οἱ πολῖται ἐμπνέονται ὑπὸ τῆς αὐταπαρνησίας, καὶ ὅπου ἕκαστος, ὅχι νὰ λάβῃ τὸ τοῦ ἐτέρου, ἀλλὰ νὰ δώσῃ τὸ ἑαυτοῦ προτίθεται; Τέλος πάντων, φίλοι μου, ἀνεγνώσατε τὸν Πλάτωνα;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐγὼ, ναί.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ἐγὼ ὡσαύτως.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐνθυμεῖσθε λοιπὸν τί λέγει περὶ τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ὁ πρῶτος, ἔργον ἐντελές, ἀπλημελές, ἀκηλίδωτον, πάγκαλον, ὅποσον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ὑψηλῆς διανοίας τοῦ Δημιουργοῦ, εἶναι ὁ θεὸς τύπος τοῦ ὁποίου ἀτελές καὶ πλημμελές ἐκμαγεῖον εἶναι ὁ κόσμος οὗτος ὁ αἰσθητός· ὅσα πλησιάζει οὗτος, τόσα καὶ τελειοποιεῖται.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Θεωρεῖς λοιπὸν ὑπάρχουσαν ὁμοιότητά τινα μεταξὺ τοῦ νοητοῦ τοῦ κόσμου τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ κόσμου τοῦ Εὐαγγελίου;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὅσον ἐξέσται νὰ ὑπάρχῃ ὁμοιότης θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἐν ἀμφοτέροις τίθεται ὡς ὑπόδειγμα τὸ ἐντελές, ἔνα ὅσον

τὸ δυνάτον ἐνεργῆται ἢ ἐντελοποιήσῃ· εἶναι κατάστασις ἐπ' ἀπειρον προχωροῦσα καὶ προοδεύουσα εἰς μίμησιν τοῦ πρωτοτύπου. Ἀλλ' ἂν ἡ ἀγάπη ᾖ καὶ στενὴ εὐαγγελικὴ ὑποχρέωσις, δὲν εἶναι βεβαίως καὶ πολιτικὴ εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ταιαύτη. Ἡ δικαιοσύνη ὁμοίως εἶναι, διότι ἀποτελεῖ τὸν ἀπαρτίτητον ὅρον τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινωνίας· εἶναι τὸ οὐδέτερον ἕδαφος, ἐφ' οὗ συνδιαλλάσσονται καὶ συμφιλιοῦνται τὰ διάφορα τῶν ἀνθρώπων συμφέροντα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Μὲ συγχωρεῖς, Ἀγαθόβουλε, καὶτι νὰ παρατηρήσω καὶ καὶτι νὰ ἐρωτήσω. Ἡ ἀγάπη, νομίζω, παρομοιάζει τὴν φυσικὴν δύναμιν τῆς ἔλξεως. Πρὸς ποῖαν λοιπὸν φυσικὴν δύναμιν δυνάμεθα νὰ παρομοιώσωμεν τὴν δικαιοσύνην;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πρὸς τὴν ἀρμονίαν. Ἀλλὰ πολὺ εὐφῶς, φίλε Στέφανε, ἐνθυμήθης τὴν θεωρίαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ δυχάδων, καὶ ἐδανείσθης ἐκ τῆς φυσικῆς τὰς παρομοιώσεις ταύτας. Μὴ νομίσης δὲ ὅτι δὲν ὑπάρχει παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τεταγμένη στενὴ καὶ ἔμφυτος σχέσις μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Οὕτω παρατηροῦμεν τὰς αὐτὰς δυχάδας ἐν ἀμφοτέροις, καὶ τὴν αὐτὴν ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀρμονίαν. Κυττάξατε, φίλοι μου, τὰς δύο δυνάμεις, τὴν κεντρόφυγα καὶ τὴν κεντροβαρῆ, δι' ὧν ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ ἡ τοῦ παντὸς ἀρμονία. Τί θὰ ἦτο ὁ φυσικὸς κόσμος, ἂν ὑπῆρχε μόνη ἡ μία ἐξ αὐτῶν, ἡ κεντροβαρῆς; Μικρὰ ἀγαθίς. Τί δὲ ἂν μόνη ἡ ἐτέρα, ἡ κεντρόφυξ; Ἀτμίδες βεβαίως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εἶναι λοιπὸν καὶ ἠθικαὶ δυχάδες ἐν τῷ κόσμῳ, καθὼς αἱ φυσικαὶ;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Βεβαίως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐν παράδειγμα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἴδου, πρῶτον ἡ ἐλευθερία καὶ τὸ κύρος, αἱ ἠθικαὶ αὐται, κεντρόφυξ καὶ κεντροβαρῆς, δυνάμεις. Τί θὰ ἦτο ὁ ἠθικὸς κόσμος, ἂν ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ μόνον ἐλευθερία, καὶ οὐδὲν κύρος; Φρικώδης ἀκολασία. Τί δὲ ἂν μόνον κύρος καὶ οὐδεμία ἐλευθερία; Φρικώδης δεσποτεία.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Περίεργος παρομοίωσις!

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Λέγε καὶ καὶτι πλησιέστερον εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εὐχαρίστως. Ἴδου, ἡ ἀγάπη καὶ . . .

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Τὸ μῖσος.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὅχι· δὲν ἐφαρμόζεται τοῦτο ἐνταῦθα. Ἀναμφιβόλως, ὑπάρχει ἡ δυχὰς τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ἀντιπαθείας, τῆς ἠθικῆς ταύτης ἔλξεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀπωθήσεως. Εἰς τὴν ἀγάπην ὁμοίως, τὴν οὖσαν ἠθικὸν καθήκον, καὶ τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ διακρίνωμεν τῆς ἐξ ἀνεξηγήτου ῥοπῆς γεννωμένης συμπαθείας, ἀρμόζει νὰ ζητήσωμεν ἄλλο ἀντίστοιχον. Μαντεύσατέ το.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους δυνάμεθα ἴσως ν' ἀντιτάξωμεν τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Μάλιστα· και ἡ αὐτοσυντήρησις, εἰς ἣν ἀποβλέπει ἡ τοῦ ἑαυτοῦ ἀγάπη, εἶναι αἰσθημα μέχρι τινῶν ὀρίων ἀνεπίληπτον.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐνόησα· καθὼς ἐνόησα και ποῦ θέλεις καταστήσει διὰ τῆς θεωρίας ταύτης τῶν δυάδων.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐχω πολλὴν εὐχαρίστησιν. Λέγε τα λοιπόν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Θὰ ζητήσης τὴν ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων τούτων τῶν δυάδων.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄναμφιβόλως. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρμονία τῶν δυνάμεων κεντρόφυγος και κεντροδραρῶς;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἡ κυκλικὴ περιστροφὴ.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἡτις και ἀντονομαστικῶς λέγεται ἀρμονία τοῦ παντός. Ποία δὲ ἡ ἀρμονία τῆς ἐλευθερίας και τοῦ κύρους;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἡ εὐνομία.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ναί, ἡ ἔμφρων ἐλευθερία και ὁ συνδυασμὸς αὐτῆς μετὰ τῆς τάξεως. Τῆς δὲ συμπαθείας και τῆς ἀντιπαθείας;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἡ ἀνοχή.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄρρετὰ καλά.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄφες, Ἄγαθόβουλε, νὰ εἰπῶ ἐγὼ τὴν ἀρμονίαν τῆς ἀγάπης και τῆς φιλαυτίας.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Λέγε, ποία εἶναι;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἡ δικαιοσύνη.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εὖγε, Στέφανε! Ἡύραμεν λοιπὸν τὴν δικαιοσύνην ἀρμάνιαν τινὰ οὖσαν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἡξεύρεις ὁμως, Ἄγαθόβουλε, ὅτι μ' ἐλέγχει κάπως ἡ συνείδησις ἂν δεχθῶ τὸ εὔγε τοῦτο;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Διὰ τί;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Δὲν κατεδικάσαμεν τὰς περιττὰς λεπτολογίας; και δὲν εἶναι ἡ παρομοίωσις αὐτῆ τῶν δυνάμεων τοῦ φυσικοῦ και τοῦ ἠθικοῦ κόσμου λεπτολογία προφανής;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀπάτασαι, Στέφανε, νομίζων τοῦτο. Δὲν εἶναι οὔτε περιττὸν οὔτε λεπτολόγον ὅ,τι τείνει ν' ἀποδείξῃ τὰς μεγάλας ἠθικὰς ἀληθείας ὡς ἀπορρέουσας ἐξ αὐτῆς τῆς θείας φύσεως. Ἡ ἀπόδειξις εἶναι καταφανής. Ὅσάκις ἀκούομεν περὶ τούτων, συγκινούμεθα εὐκρέστως και ἐνθουσιωδῶς, ἐνῶ τὰ ἄλλα, τὰ ἀληθῶς μάταια και λεπτολόγα, ποτὲ δὲν τὰ ἀκούομεν ἄνευ κοπώσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Πείθομαι. Ἐστω λοιπὸν ἀποδεδειγμένη ἡ δικαιοσύνη ὡς ἀρμονία. Πόθεν ἐν τούτοις προέρχεται ἡ μεγάλη δύναμις αὐτῆς;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἡ μεγάλη αὐτῆς δύναμις προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ δέχονται και ὑφίστανται τὸ κράτος αὐτῆς, ἡ μὲν ἀγαθὴ θέλησις ἐκ προαιρέσεως, ἡ δὲ κακὴ ἐξ ἀνάγκης.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Πῶς τοῦτο;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς παρὰδοχῆς ἐκ μέρους τῆς ἀγαθῆς θελήσεως;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὅχι, ἀλλ' ἐκ τῆς κακῆς.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄς ὑποθέσωμεν ἀριθμὸν τινὰ ἀνθρώπων, συνεργομένων εἰς κοινωνικὴν συμβίωσιν, και ὅλους τούτους τοὺς ἀνθρώπους ἔχοντας τὴν πρόθεσιν ν' αὐξήτωσι τὴν περιουσίαν αὐτῶν διὰ τῆς ἀδικίας. Πῶς ἡμποροῦν νὰ πράξωσι τοῦτο, εἰμὴ διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς περιουσίας ἄλλων; Γνωστῆς οὖσης εἰς ὅλους τῆς τάσεως ταύτης ὄλων πρὸς τὴν ἀδικίαν, ἔπεται ὅτι θὰ γεννηθῶσιν εἰς ὅλους δύο ἐπιθυμίας· μία θετικὴ, και μία ἀποφατικὴ· διὰ τῆς πρώτης, θὰ ἐπιθυμῆ ἕκαστος νὰ πλεονεκτήσῃ, νὰ ἀδικήσῃ· διὰ τῆς δευτέρας, θὰ ἐπιθυμῆ ἕκαστος νὰ μὴ μειονεκτήσῃ, νὰ μὴ ἀδικηθῇ. Ἄς ἐξετάσωμεν εἰς ποίαν τῶν δύο τούτων ἐπιθυμιῶν ἡμποροῦν ὅλα τῆς κοινωνίας ταύτης τὰ μέλη νὰ συμφωνήσωσιν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμφωνήσωσιν εἰς τὴν πρώτην; Ἄρῶ ὅλοι θέλουν τὴν πλεονεξίαν, ποῦ θὰ εὕρωσιν ἐκείνους ἐφ' ὧν ἡ πλεονεξία μέλει νὰ ἐνεργηθῇ;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἡ συμφωνία λοιπὸν ἐπὶ τῆς πρώτης εἶναι ἀκατόρθωτος. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης και ἐπὶ τῆς δευτέρας;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐπὶ τῆς δευτέρας, ὄχι· ἀρῶ ἕκαστος ἐξαρκαλίζει τοῦλάχιστον τὰ ἴδια.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὑπάρχει λοιπὸν ἐπιθυμία γενικὴ, εἰς ἐν σημεῖον καταλήγουσα, και μηδεμίαν ἐξαιρέσιν ἐπιδεχομένη. Πῶς νὰ ὀνομάσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐπιθυμίαν τῆς δικαιοσύνης.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὴν ἐπὶ τῇ βίβσει ταύτης θεμελιουμένην Πολιτείαν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὡς Πολιτείαν κοινῆς συγκαταθέσεως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Νομίζω.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄλλὰ πῶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ εὐρεθῶσι μέχρι τέλους συγκατατεθειμένοι και οἱ πλεονέκται;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἴσως οἱ πλεονέκται θὰ ἤθελαν κατὰ πρῶτον τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πλεονεξίας των· ἀλλ' ἂν τεθῶσι και οὗτοι ἐντὸς τοῦ διλήμματος, ἡ νὰ πάθωσιν ἐκ τῆς πλεονεξίας ἄλλων, ἢ μετὰ τῶν ἄλλων ν' ἀπολαύσωσι τῶν πλεονεκτημάτων τῆς δικαιοσύνης, τί θὰ προτιμήσωσι, νομίζετε;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Τὸ δεύτερον τοῦτο βεβαίως.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὴν βασιλείαν λοιπὸν τῆς δικαιοσύνης ἀναγνωρίζουν ὅλοι· οἱ μὲν ἐκ πεφωτισμένης και ἀγαθῆς, ὡς εἶπα, θελήσεως, οἱ δὲ—ἔστω—ἐξ ἀνάγκης.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄλλὰ ποῖοι θὰ ἦναι οἱ περισσώτεροι;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὡ! οἱ περισσώτεροι, οἱ ἀσυγκρίτως περισσώτεροι—μὴ

ἀμφιβάλλης, Στέφανε—θα ἦναι οἱ ἀποδεχόμενοι τὴν βασιλείαν τῆς δικαιοσύνης. Ἐν γένει, μεταξύ τῶν τριῶν τάξεων ἀνθρώπων, τῶν ἀκρῶς ἀγαθῶν, τῶν ἀκρῶς κακῶν, καὶ τῶν μέσων, οἱ τῶν δύο πρώτων τάξεων εἶναι πάντοτε ὀλίγιστοι. Πολλὰ ὀλίγοι λοιπὸν θὰ μείωσιν οἱ παντελῶς ἀπονενοημένοι καὶ ἀδιόρθωτοι, οἱ ἔχοντες ἀνάγκη τῆς διορθώσεως τοῦ δημίου. Εἶναι δὲ ἐλπίς ὅτι καὶ οὗτοι, διὰ τοῦ παρατεταμένου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν θεάματος τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐνομίας, θὰ μεταβῶσι τελευταῖον ἐκ τῆς χορείας τῶν ἀκουσίως εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐκουσίως δικαίων καὶ ἀγαθῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πείθομαι ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι μέσον ἰσχυρὸν ἐν τῇ Πολιτείᾳ· ἀλλὰ πῶς θὰ γείνη, λέγω πάλιν, ἡ πρώτη ἐφαρμογή, καὶ πόθεν θὰ δοθῇ ἀρχή; Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συμβαινόντων ἐξήχθη ὅτι τὸ μεγαλύτερον τῶν ἐπικρατούντων κακῶν εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῆς ἀδιεξόδου ἐκείνης καχεξίας, τὴν ὁποίαν εὐστόχως ὠνόμασται πρὸ ὀλίγου πλημμελῆ κύκλον. Ὅταν ὁ εἶς περιμένῃ τὸν ἄλλον ἢ ἀρχίσῃ πρῶτος, ὑπάρχει πάντοτε κίνδυνος νὰ μὴ ἀρχίσῃ κἀνεὶς.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄφες, Εὐσέβιε, τὰ μέχρι τοῦδε συμβαινόντα, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύουν, εἰμὴ ὅτι ποτὲ δὲν ἐγένετο τοῦ συντελεστικοῦ μέσου χρῆσις. Ἡ χρῆσις τοῦ μέσου τούτου εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ φέρῃ ἀπ' ἀρχῆς τοιαύτην μεθ' ἑαυτῆς πεποιθήσιν, ὥστε ἢ ἀρθῇ ἢ ἀποφακτικῆ αὕτη σύγκρουσις, καὶ ἢ ἀρχὴ νὰ γείνη ὅθεν πρέπει νὰ γείνη, ἐκ μέρους δηλαδὴ τῆς νομοτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἡ χρῆσις αὕτη, φίλοι μου, εὐτόλμως καὶ ἀποφασιστικῶς γινομένη, θὰ ἔχη ἀσφαλῆ καὶ ταχεῖαν τὴν ἐπιτυχίαν, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἐνδόμυχον τοῦ μέσου ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ἔκτακτον τῆς πρώτης ἐφαρμογῆς δύναμιν. Γνωρίζετε, νομίζω, ὅτι φυσικῶς τὰ τῆς πρώτης ἐφαρμογῆς ἀποτελέσματα εἶναι πάντοτε ἰσχυρότερα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καθὼς λέγουν ὅτι ἡ κινήσις εἶναι δραστηώτερον ληξιπύρετον εἰς τοὺς ποιοῦντας χρῆσιν αὐτῆς κατὰ πρῶτον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν ὅτι ὁ Μιθριδάτης, θέλων νὰ οὐδετερώτῃ τὴν δύναμιν δηλητηρίου, μετεχειρίζετο αὐτὸ κατὰ μικρὸν εἰς αὐξάνουσας δόσεις, καὶ οὕτω διὰ τῆς ἕξεως εἶχε κατορθώσει νὰ τὸ καταστήσῃ ἀβλαβές.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Εἶναι λοιπὸν καὶ ἡ φύσις ἐνίοτε ἀψίκορος;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὸ βέβαιον, φίλοι, εἶναι ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἀψικορίας καὶ ἐκ τῆς ἕξεως ὁ φρόνιμος πολιτικὸς ἀνὴρ πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ ὠφελῆται. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ μέλλουσα νὰ ἐνεργήσῃ ἐξουσία ἔχει ἐνώπιον αὐτῆς δύο ἰσχυροὺς μοχλοὺς· ὁ πρῶτος εἶναι ἡ γενικὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιθυμία τῆς δικαιοσύνης· ὁ δευτέρος εἶναι τὸ ἐκ τῆς ὑπαρχούσης καχεξίας σκότος, ὅπερ θὰ δείξῃ τὸ εἰσερχόμενον φῶς λαμπρότερον.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ποίους κανόνες πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δύο κανόνες, ἀλλὰ γενικοὺς καὶ ἀπαραιτήτους. Ὁ

πρῶτος εἶναι ἡ παραγγελία τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ λέγουσα ὅτι ὅστις ἀπαξ θέσῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἄροτρον πρέπει νὰ βλέπῃ πάντοτε ἔμπρῳς, καὶ οὐδέποτε νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα του εἰς τὰ ὀπίσω.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὁραῖος κανὼν! Καὶ ὁ δευτέρος;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Νὰ ἐμφορηθῇ μέχρι μυελοῦ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι δικαιοσύνη, ἀν δὲν ἐφαρμόζεται ἐπίσης εἰς ὄλους, καὶ ὅτι ἡ πρώτη γενομένη ἐξαιρέσις θὰ ἐπιφέρῃ θανατηφόρον κατὰ τῆς ἰσχύος αὐτῆς προσβολήν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Λογικὸς καὶ πειστικὸς καὶ ὁ κανὼν οὗτος! Νομίζεις λοιπὸν ὅτι οὕτω τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦναι εὐάρεστον;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὸ ἀποτέλεσμα; ὦ φίλοι μου! Θὰ συμβῇ ὅ, τι λέγει ἡ Γραφή· «Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα». Ναι, φῶς καὶ ἀγαλλίασις θὰ καταλάβῃ τοὺς πάντας, καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη θὰ ἐπισύρῃ εἰς ἑαυτὴν τὰς γενικὰς εὐλογίας, καὶ ἀποκτήσῃ μεγίστην καὶ ἀπαραδειγματίστον δημοτικότητα.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ἐπιτολὴ τὴν διατηρήσῃ.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Βεβαίως, ἀν δὲν παρεκκλίνῃ τῆς καλῆς ὁδοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαξ εἰσῆλθε.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Δὲν φοβεῖσαι τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ἀνεφέραμεν ἀψικορίαν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πῶς καὶ ποῖος, Στέφανε, θέλεις νὰ ἀψικορήσῃ; νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω; νὰ βχυρῇ τὸν παράδεισον, καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ πάλιν τὴν κόλασιν;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἄλλ' οἱ κακοί; ἀλλ' ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παρελθοῦσα ἀκόλαστος κατὰστασις ἐπεσώρευεν ὠφελείας καὶ κέρδη;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ τί σημαίνουν οἱ ὀλίγοι ἀπονενοημένοι κακοὶ, ἀπέναντι τῆς ὁμοφώνου καὶ, ὡς φωνῆς Θεοῦ λαλούσης, φωνῆς τοῦ λαοῦ, τοῦ λαοῦ ἑλευθερωθέντος τοῦ αἰσχροῦ τῆς ἀδικίας ζυγοῦ, τοῦ λαοῦ ἀληθῶς χειραφετηθέντος; Καὶ πιστεύετε, καὶ κατανοεῖτε πιθανὴν, δυνατὴν τὴν ἀντίστασιν τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν τῆς ἀδικίας, κατέναντι τοῦ ὡς κύμα ἀκατασχέτου πλήθους, ὑπερασπίζοντος τὴν δικαιοσύνην;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ τί ἰδίως ἀπαιτεῖται ἵνα διατηρηθῇ εἰς τὸν λαὸν ἀκμαία ἢ πρὸς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν προσκόλλησις καὶ ἀφοσίωσις;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἡ πεποίθησις ὅτι οἱ δύο εἰρημένοι κανόνες διατηροῦνται.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ποῖοι κανόνες;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὸ βλέπειν πάντοτε ἔμπρῳς καὶ οὐδέποτε ὀπίσω, καὶ ἡ ἀποφυγὴ πάσης ἐξαιρέσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Πλὴν, Ἀγαθόβουλε, νομίζεις ὅτι διὰ μόνης τῆς δικαιοσύνης ἰατρεύονται ὅλα τὰ κοινωνικὰ νοσήματα, καὶ ὅσα ἀκόμη δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν ἄμεσον αὐτῆς θεραπείαν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Βεβαίως, φίλε Στέφανε. Πρῶτον, διὰ τῆς δικαιοσύνης παγιοῦται ἀληθῆς Κυβέρνησις, τῆς ὁποίας ἡ ἔλλειψις εἶναι ὄλων τῶν κακῶν αἰτία, καὶ δεύτερον, οὐδὲν κοινωνικὸν νόσημα ἀποφεύγει τὴν θεραπείαν τῆς δικαιοσύνης.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀδικούμενος;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πῶς γίνεται νὰ ὑπάρχη κακὸν, καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη ἀδικία, καὶ ἐπομένως ἀδικούμενος;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εἰς τὴν κακὴν χρῆσιν τοῦ δημοσίου πλούτου, παραδείγματος χάριν, τὸ κακὸν τὸ βλέπω, τὸν ἀδικούμενον δὲν τὸν βλέπω.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τί λέγεις, Εὐσέβιε; καὶ δὲν ἀδικεῖται τὸ ἔθνος, τὸ δυστυχὲς ἔθνος; δὲν ἀδικεῖται ὁλόκληρος ἡ κοινωνία; Δὲν ὑπάρχει κακὸν, δὲν ὑπάρχει ἀταξία, δὲν ὑπάρχει παρεκτροπὴ πρακτομένη ἐν οἰκιδήποτε κλάδῳ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὅπως νὰ μὴ ἀποτελῇ καὶ μίαν πρὸς τὴν πατρίδα ἀδικίαν. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο δὲν ὑπάρχει καλὸν, τὸ ὅποῖον ἠδύνατο νὰπραχθῇ καὶ δὲν πράττεται, δὲν ὑπάρχει παρεμέλῃσις καὶ βραδύτης ἀδικαιολόγητος εἰς τὰ δεόνταπραχθῆναι, ὅπερ νὰ μὴ ἀποτελῇ ἐπίσης μίαν ἀδικίαν πρὸς τὴν Πατρίδα, ἥτις δικαιοῦται νὰ περιμένῃ ἐκ μέρους τῶν ἀντιπροσώπων καὶ ἐπιτετραμμένων αὐτῆς πᾶν εἶδος βελτιώσεως καὶ προόδου.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πείθουμαι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Εἰς ταῦτα λοιπὸν ὑπάγονται καὶ αἱ ἀθέμιτοι τῶν Βουλευτῶν ἀπαιτήσεις;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Βεβαίως. Καὶ ἂν αὐταὶ δὲν ὑπαχθῶσι, καὶ ἂν αὐταὶ δὲν λείψωσι, τί ἐπράξαμεν καὶ τί κατορθώσαμεν, φίλε Στέφανε; Πρὸ πάντων λοιπὸν αὐταί.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ ἂν οἱ Βουλευταὶ ὀργισθῶσιν;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄφες, Ἀγαθόβουλε, ν' ἀποκριθῶ ἐγὼ εἰς τοῦτο διὰ τῆς δημόδους ἀπαντήσεως, τῆς διδομένης εἰς τοὺς ματαίως καὶ ἀνισχύως ὀργιζομένους. Ἄς πῶσιν ὀξείδιον, λέγει ὁ λαός.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ναι, φίλε Στέφανε; ἀλλὰ τὸ ὀξείδιον τοῦτο ἤμπορεῖ νὰ γείνη χολὴ πικρὰ καὶ δριμεῖς κατὰ τῶν ἐπιχειρούντων τὴν εἰς τὴν ὀλομέλειαν τῶν Βουλευτῶν ἀσύμφαρον καὶ μισητὴν διόρθωσιν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀδικεῖς ἐν πρώτοις, νομίζω, Εὐσέβιε, τοὺς χρηστοὺς Βουλευτάς, κατατάσων ὄλους ἀνεξαιρέτως εἰς τὸν αὐτὸν κατάλογον, καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς. Οἱ πρῶτοι, ὅχι μόνον δὲν θὰ ἐναντιωθῶσιν, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπικρατήσωσιν εἰς τὴν ἐπιχειρουμένην τῶν κακῶς κειμένων διόρθωσιν. Καὶ ἂν μέχρι τοῦδε ὑπῆρχον τυχόν οἱ λέγοντες: «ἐπειδὴ ἡ οἰκία καίεται, ἄς πυρωθῶμεν», διατί νὰ μὴ ὑποθέσωμεν ὅτι, ἐπιχειρούμενης ἤδη τῆς βελτιώσεως, αἱ ἀγαθαὶ καὶ τούτων ψυχαὶ θὰ καταταχθῶσι μετὰ τῶν ἐπευφημούντων καὶ συμπραττόντων εἰς αὐτήν; Αὐτὸς ἐγὼ, φίλοι μου, ἤκουσα ἰδίως ὡς πολλοὺς Βουλευτάς ἐλεεινολογοῦντας τὴν κακὴν ὑπάρχουσαν κατάστα-

σιν, καὶ ἐπευχομένους τὴν διόρθωσιν. Ζητοῦντας δὲ μόνον ὡς ὅρον τὴν γενικὴν καὶ ἄνευ ἐξαίρεσεως ἐφαρμογὴν, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ, ὡς ἔλεγον, φανῶσιν εἰς τοὺς συμπολίτας καὶ τοὺς ἐντολεῖς αὐτῶν ἀνίκανοι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ τοὺς πιστεύεις, Ἀγαθόβουλε; Καὶ ἔπειτα, ἀνίκανοι! εἰς τί ἀνίκανοι; εἰς τὸ νὰ μετέχωσι τῶν κακῶν καὶ νὰ πράττωσι τὰ αἰσχρά;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πιστεύω, φίλε μου Στέφανε, ὅσα πρέπει νὰ πιστεύσω. Πιστεύω τὰ ἄξια πιστεῶς, καὶ ὅταν ἀλόγη ὁ λέγων αὐτὰ τὰ λέγει μετὰ τινος ὑστεροβουλίας καὶ ἐπιφυλάξεως. Ὅταν, φέρ' εἰπεῖν, ὁ μὴ ὄλως ἀνευθερίστος Βουλευτὴς λαλῇ περὶ τῆς ὁποίας αἰσθάνεται αἰσχύνης περιφερόμενος ἀπὸ ὑπουργείου εἰς ὑπουργεῖον, δικὴν ἐπαίτου, καὶ, ζητῶν ἑκατὸν, μόλις λαμβάνει δύο, καὶ ταῦτα μετὰ τινος περιφρονήσεως, τότε ὁ Βουλευτὴς ἐκεῖνος λέγει ὅσα πρέπει νὰ αἰσθανθῇ, καὶ ἂν ἐντελῶς δὲν τὰ αἰσθάνεται καὶ ὅταν ὁ Βουλευτὴς ἐκεῖνος, ἐκφράζων ἐπιθυμίαν ἀπαλλαγῆς, ζητῇ ὡς ὅρον τὴν γενικὴν περὶ τούτου ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεως, τότε, φίλοι, καὶ τὸν ὅρον ἐγκρίνω καὶ τὴν θέλησιν ὑποθέτω εὐλικρινῆ, ἔστω καὶ μὴ τοιαύτην ἐν τῇ δικαιοῦσι τοῦ λέγοντος. Ἦξεύρεις ὅμως ποῖα δύο μεγάλα καὶ καλὰ συμπεράσματα πορίζονται ἐκ τούτου;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ποῖα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πρῶτον, ὅτι, διὰ τῆς ἀπαιτήσεως τῆς γενικῆς ἐφαρμογῆς, ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν—ἔστω—ὑποκρινομένων ἡ μεγάλη καὶ ἀκαταμάχητος ἰσχὺς τῆς δικαιοσύνης, καὶ δεύτερον, ὅτι οὔτε μεγάλη θὰ ᾔνοι ἡ ἀντίστασις, οὔτε φοβερὸς ὁ ἐκ ταύτης κίνδυνος. Ἀλλὰ, τέλος πάντων, ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Βουλευταὶ, ἢ οἱ ἀσυγκρίτως πλείστοι ἐξ αὐτῶν, ἀφηνιάζουν. Τί θὰ γείνη τότε;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὅθ' ἔσῃ τὸ ὑπουργεῖον ἐν τῇ Βουλῇ.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πρὸ ὀλίγου σὰς ἀφῆκα νὰ διαλεχθῆτε οἱ δύο ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, χωρὶς νὰ λάβω μέρος εἰς τὸν διάλογον. Σὰς ἐρωτῶ λοιπὸν ἐγὼ τώρα. Καὶ δὲν ὑπάρχει θεραπεία;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὑπάρχει ἡ διάλυσις; ἀλλ' ἂν καὶ ἡ ἐπερχομένη Βουλὴ μιμηθῇ τὴν προκάτοχον;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ κατ' αὐτῆς ἐπίσης δὲν ὑπάρχει θεραπεία;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ὑπάρχει; ἀλλὰ, καὶ ἂν ὑπάρχη, ἕως πότε;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἔως ὅτου σωφρονήσωσι, καὶ ἐκλέγοντες καὶ ἐκλεγόμενοι, καὶ ἀποφασίσωσι νὰ συμπράξωσι, καὶ ὅχι ν' ἀντιπράξωσιν, εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν κοινῶν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ δικαιοῦσαι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συμβάντων νὰ ἐλπίζης τοιαῦτα καλὰ ἐκ τῶν διαλύσεων;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τί λαλεῖς, Στέφανε, περὶ τῶν μέχρι τοῦδε; Καὶ πότε ἐγένετο διάλυσις σύμφωνος πρὸς τὸν ἀρχικόν, τὸν συνταγματικὸν τῶν διαλύσεων σκοπὸν, τὴν ἐπικρατήσιν μιᾶς πολιτικῆς ιδέας, καὶ ὅχι διότι ἤθελαν αὐ-

τὴν ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος ἐκ τῶν πολιτευομένων; Καὶ πότε ἡ ἀρχὴ ἔδειξε θέλησιν, ἀπόφρασιν, διαγωγὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ γνωρίζῃ ὁ κόσμος ποία εἶναι ἡ σημαία τῆς, τὴν ὁποῖαν ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ, ὡς ἤδη τὴν βλέπει, τὴν βλέπει ὀρθοκλμοφανῶς, τὴν βλέπει διὰ τῶν πραγμάτων; ὦ θεία δικαιοσύνη! Φώτισε σὺ τοὺς νέους τούτους φίλους μου περὶ τῆς δυνάμεώς σου, διότι ἐγὼ δὲν ἰσχύω πλέον νὰ πράξω τοῦτο, ἀφοῦ μοι φέρουν ὡς ἔνστασιν καὶ παράδειγμα ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχῃς, σὺ, θεία δικαιοσύνη, διότι δὲν ἐπέτυχαν μέχρι τοῦδε ἡ ἀστασία, ἡ ἀβουλία, ἡ ἀδικία! . . .

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Τὸ ἱερὸν ἔργον τοῦ ἐνθουσιασμοῦ σου μὲ πείθει, Ἀγαθόβουλε, περισσότερο καὶ αὐτῶν τῶν ἰσχυρῶν σου λόγων.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ναι, καὶ ἐγὼ πείθομαι ἐπίσης· ἀλλὰ, σ' ἐρωτῶ, Ἀγαθόβουλε, διὰ μίαν ἢ κατ'ὀλίγον θὰ ἐφήρμοζες τὸ σύστημά σου;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πῶς εἶναι δυνατόν κατ' ὀλίγον; Δὲν ἐνόησατε ὅτι ἐνυπάρχει ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος τὸ γενικὸν καὶ τὸ ἀνεξαιρέτον;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Δὲν μᾶς διδάσκει ὅμως ἡ φρόνησις ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα εἰς τὴν κατ' ὀλίγον ἀσφαλῆ διόρθωσιν, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ διακινδυνεύωμεν τὰ πάντα διὰ τῆς κατασπέυσεως;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀκούσατε, φίλοι μου. Καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, καὶ ἐν ὅλοις τοῖς ἀνθρωπίνοις, ὑπάρχουν δύο κατηγορίαι πραγμάτων. Εἶναι πράγματα τὰ ὁποῖα γίνονται καὶ ἐπιτυγχάνουν ἐκτελούμενα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, καὶ εἶναι πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν γίνονται καὶ δὲν ἐπιτυγχάνουν, εἰμὴ ἐκτελούμενα διὰ μίαν. Εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φρόνησιν ἀπόκειται νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ διακρίνῃ τὰς δύο ταύτας τῶν πραγμάτων κατηγορίας. Πρόκειται περὶ τῶν γινομένων βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον; Εἶναι ἀφροσύνη νὰ τὰ κατασπέυσῃτε. Πρόκειται περὶ τῶν γινομένων ἐξαπίνης καὶ διὰ μίαν; Εἶναι μεταίφροσύνη νὰ τὰ ἐνεργῆτε κατ' ὀλίγον. Ἀφίνω ἤδη εἰς τὴν ὑμετέραν εὐφυΐαν, καὶ μεθ' ὅσα μέχρι τοῦδε εἴπαμεν περὶ τῆς δικαιοσύνης, νὰ κρίνετε εἰς ποῖαν ἐκ τῶν δύο κατηγοριῶν πρέπει νὰ κατατάζωμεν τὰ εἰς τὴν δικαιοσύνην αὐτὴν ἀφορῶντα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Βεβαίως εἰς τὴν δευτέραν. Ἡ δικαιοσύνη, εἴπαμεν, δὲν εἶναι δικαιοσύνη, ἀν δὲν ἐφαρμόζεται γενικῶς καὶ ἀνεξαιρέτως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πειθόμεθα καὶ περὶ τούτου. Ἐπιθυμητὸν ὅμως θὰ ἦτο, πρὸς περισσότερο ἡμῶν πεποιθήσιν, ἀν εἶχες νὰ μᾶς διηγηθῆς ἐκ τῶν γενομένων κατ'ἀλλήλῳ τι παράδειγμα ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πολὺ καλὰ· ἀν δὲν βυρύνεσθε λοιπὸν, ἀκούσατε νὰ σᾶς διηγηθῶ ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας ἐν ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων τῆς ἰσχύος τῆς δικαιοσύνης, ὅπερ ἤκουσα ἐκ στόματος ὑπουργοῦ των Οἰκονομικῶν Ἐπικρατείας τινός, τὴν ὁποῖαν δὲν ὀνομάζω.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Λίαν εὐχαρίστως καὶ ἀκούομεν καὶ προσέχομεν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δέκα ἡμέραι, εἶπεν ὁ ὑπουργός, ἐκεῖνος, δὲν εἶχαν περάσει ἀφοῦ κατεῖχα τὴν ὑπουργικὴν ἔδραν, ὅτε ἀνῆρ τις ἐκ τῶν ἐπισήμων εἰσῆλθεν εἰς τὸ γραφεῖόν μου. «Μίαν μικρὰν χάριν, κύριε ὑπουργέ, εἶπε μετ' ἡμῶν χαριέντως. — Ἐὰν δύναμαι, μετὰ πολλῆς προθυμίας. — Δύνασαι καὶ παραδύνασαι. Παράγγειλε τὸν ταμίαν νὰ μοι πληρώσῃ τὸν μισθὸν τοῦ δεκεμβρίου, διότι σκοπεύω νὰ στείλω τὴν σύζυγόν μου εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ ἔχω ἀνάγκην χρημάτων». Σημείωσε, προσέθηκεν ὁ ὑπουργός, ὅτι ἐλέγοντο ταῦτα ἐν μηνί ἰουνίῳ, ὥστε, μεθ' ὅσα ὅσα εἶχα ἀκούσει περὶ τῆς μεγάλης καταχρήσεως τῶν διδομένων προκαταβολῶν, ἔφριξα διὰ τὴν ὑπερβολὴν αὐτῆς. Προσπονηθεὶς ὅμως ὅτι δὲν ἐνόησα, καὶ υειδίαιμα πρὸς μειδίαιμα ἀνταλλάξας· «Διατί, εἶπα, δὲν μοι ζητεῖς πλησιέστερόν τινα μῆνα, ἀλλὰ τὸν δεκεμβριον. — Διότι ὁ προκείμεός σου εἶχε διατάξει νὰ μοι προπληρωθῶσιν οἱ ἕως τότε μισθοί. — Νὰ προπληρωθῶσιν ἕως τοῦ δεκεμβρίου! Καὶ λοιπὸν, πῶρα τί θέλεις παρ' ἐμοῦ; νὰ μὴ ζητήσω τὴν ἐπιστροφὴν τῶν δοθέντων; — Τὰ δοθέντα πῶς θὰ τὰ ζητήσῃς; — Ἔστω· ἀφοῦ σοὶ τὰ ἔδωκαν! . . — Νὰ μοὶ δώσῃς ὅμως καὶ σὺ, παρακαλῶ, τὸν δεκεμβριον. — Λυποῦμαι, φίλε μου, ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ. — Πῶς δὲν ἤμπορεῖς; Δὲν ἔχεις παρὰ νὰ διατάξῃς τὸν ταμίαν. — Πῶς νὰ τὸν διατάξω; — Ἄν θέλῃς, προφορικῶς. » Μίαν λέξιν ἀν τοῦ εἰπῆς, ἡ τοῦ μηνύσεως, ἐκεῖνος ὑπακούει. — Δὲν ὑπακούει, φίλε μου, καὶ δὲν ὀφείλει νὰ ὑπακούσῃ. Ὁ νόμος αὐτὸς τὸν ἀσφαλίζει διατάσσων ὅτι ὁ ταμίαις δὲν πληρώνει, εἰμὴ λαμβάνων καὶ ἐξοφλῶν ἐντάγματα. — Ἄν θέλῃς, στείλῃ τοῦ καὶ ἐντάγμα· τί μὲ πειράζει; — Δὲν ἤμπορῶ, φίλε μου· σοὶ τὸ ἐπαναλέγω μετὰ λύπης. Πῶς θέλεις νὰ ἐξασκήσω ἐξουσίαν τὴν ὁποῖαν δὲν ἔχω. Ἴδου ποῖον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὁ ὑπουργός οὗτος κρατεῖ εἰς χεῖράς του ἐν φύλλον χάρτου, ἠδηρημένον εἰς δύο πρόσωπα. Τὸ φύλλον τοῦτο λέγεται προϋπολογισμός. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς προσώπου γράφονται πόσα καὶ πότε μέλλει νὰ εἰσπράξῃ· ἐπὶ τοῦ ἐτέρου, πόσα καὶ πότε μέλλει νὰ πληρώσῃ. Πῶς θέλεις λοιπὸν νὰ πληρώσω πρὸ τῆς προθεσμίας; πληρῶνουν πρὸς ἐμὲ πρὸ τῆς προθεσμίας οἱ φορολογούμενοι καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ δημοσίου ὀφειλέται; — Ἐκλαμβάνεις γενικὸν τὸ ζήτημα, κύριε ὑπουργέ. Ἐγὼ δὲν εἶπα τοῦτο· ἐγὼ δὲν ἐνόησα νὰ προπληρώσῃς εἰς ὅλους; — Ἄ! καταλαμβάνω· ἐξαιρετικῶς. Ἄλλὰ δύναμαι νὰ πράξω τοῦτο; Πῶς θέλεις ἔπειτα ν' ἀρνηθῶ εἰς ἄλλους, ὅταν ἔλθωσι νὰ ζητήσωσι τὸ αὐτὸ, στηριζόμενοι εἰς τὸ ἐδικόν σου προηγούμενον; — Πρῶτον, ποῖος δύναται νὰ σοὶ ζητήσῃ λόγον; καὶ ἔπειτα, ποῖος θὰ τὸ γνωρίζῃ; — Ὡς πρὸς τὸ «ποῖος θὰ τὸ γνωρίζῃ;» τὸ εὐαγγέλιον λέγει· «Οὐδέν ἐστι κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται». Καὶ ἔπειτα, ἐγὼ, ἐκ χαρακτῆρος ἀποστρεφόμενος τὰς κρυφίας πράξεις, ἀν τὸ ἐπραττα, θὰ τὸ ἔλεγα. Εἶπες ἀκόμη· «ποῖος θὰ μοὶ ζητήσῃ λόγον;» Ὁλος ὁ κόσμος ἔχει δικαίωμα νὰ δυσαρεστηθῇ καὶ νὰ μοὶ ζητήσῃ λόγον. Καὶ ποῖαν ἐξουσίαν ἔχει ὁ ὑπουργός νὰ διχθῆται τὰ δη-

»μότικα χρήματα ἄλλως, ἢ καθὼς ὁ νόμος ὀρίζει; Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν
 »αἰσθάνομαι ὅτι ἔχω τοιαύτην ἐξουσίαν, καὶ δὲν θέλω νὰ τὴν σφετερισθῶ». —
 »Συνωφρῶνθι ὁ φίλος ἐκεῖνος, καὶ μετὰ τινος πικρίας· «Σπουδαίως, εἶπε,
 »κύριε ὑπουργέ, λέγεις ὅτι δὲν θὰ δώσης προκαταβολὴν εἰς κένενα;—Τόσον
 »σπουδαίως, φίλε, ὥστε δὲν ἔχω δυσκολίαν νὰ προσθέσω ὅτι, ἂν μάθης ποτὲ
 »πῶς ἔπραξ ὑπὲρ ἄλλου ὅπερ ἀποποιουμικὶ νὰ πράξῃ ὑπὲρ σοῦ, δύνασαι νὰ
 »ἔλθῃς, ὄχι μόνον νὰ μὲ ἐπιπλήξῃς, ἀλλ' ἂν θέλῃς καὶ νὰ μὲ πτύσῃς». Ὁ
 »φίλος ἀνεχώρησε, κατὰ τὸ ἰταλικὸν λόγιον, *più confuso che persuaso*. Μόλις
 »ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ, ἐκάλεσα τὸν κεντρικὸν ταμίαν. «Χορηγεῖς, εἶπα, προ-
 »καταβολὰς, κύριε κεντρικὲ ταμίκα; — Ὅταν διαταχθῶ, κύριε ὑπουργέ. —
 »Παρὰ τίνος νὰ διαταχθῇ; — Παρὰ τοῦ προῖσταμένου μου. — Δηλαδή; —
 »Σήμερον παρὰ τῆς ἐξοχότητός σου. — Ἄλλ' ἐγὼ δὲν ἔχω ἐξουσίαν νὰ σέ
 »διατάξω. Καὶ ἔπειτα, καὶ ἂν ἤθελα νὰ σέ διατάξω, δικτὶ νὰ μὲ ἀκούσης;
 »Δὲν ἔχεις ὑπὲρ σοῦ τὸν νόμον; δὲν γνωρίζεις ὅτι τότε μόνον ὀφείλεις νὰ
 »δώσης χρήματα, ὅταν ἔγῃς νὰ ἐξοφλήσῃς ἐνταλμα, ἢ ὅταν ὁ ὑπουργὸς σέ
 »διατάξῃ ῥητῶς καὶ ὑπὸ ἰδίαν του εὐθύνην, ἕνεκα ἐκτάκτου περιστατέως; —
 »Μάλιστα, τὸ γνωρίζω· πλήν... — Πλὴν; — Πῶς ν' ἀντισταθῶ, κύριε
 »ὑπουργέ, εἰς διαταγὴν ἀνωτέραν;— Ἀφοῦ ὁ νόμος σέ προστατεύει, καὶ σέ
 »διατάττει ν' ἀντισταθῇς; — Ὁ νόμος λέγει τοῦτο, ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς λέγει
 »ἄλλο, καὶ ἡ τιμωρία... — Πῶς θὰ γείνη τιμωρία διὰ τὴν ἐκτέλεσιν
 »τοῦ νόμου;— Ἡ τιμωρία δὲν γίνεται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου, ἀλλ' εὐρί-
 »σκεται ἄλλη πρόφασις. — Ἔστω. Σήμερον δὲν ὑπάρχει τοιοῦτος κίνδυνος.
 »Προῖσταμένός σου εἶμαι ἐγὼ, καὶ ποτὲ δὲν θὰ σέ διατάξω τι ἐναντίον τοῦ
 »νόμου. Εἶπέ μου, κύριε ταμίκα· τί φρονεῖς περὶ προκαταβολῶν; Εἶναι καλὸν
 »πρᾶγμα νὰ δίδωνται τοιαῦται; — Καλὸν καὶ ὀλέθριον. — Καὶ ἔχεις δίκαιον.
 »Πρὸς ὑμᾶς τοὺς ταμίκας ἰδίως εἶναι τοῦτο πρόξενον καὶ ζημιῶν καὶ κόπων.
 »Νομίζεις ὅτι, ἂν ὁ λαβὼν τὴν προκαταβολὴν ἀποθάνῃ, ὁ ἀναλάβῃ τὴν ζη-
 »μιῶν ὁ δὸς τὴν διαταγὴν; — Δὲν τὸ γνωρίζω, κύριε ὑπουργέ; ἢ ζημίκα
 »ἀπειλεῖ ἐμὲ καὶ οὐδένα ἄλλον. — Ἐπειτα, δὲν εἶναι καὶ κοπιαστικὸν διὰ
 »τοὺς ταμίκας;... — Πῶς δὲν εἶναι, κύριε ὑπουργέ; Ἐνῶ ἔχομεν τοσαύτας
 »ἀσχολίας, ἐνῶ ὀφείλομεν νὰ ἐργαζώμεθα τὴν νύκτα ἐξελέγχοντες τὰ ἔργα
 »τῆς ἡμέρας, φαντάσθητε τὴν προσθήκην τοσούτων σημειώσεων διὰ τὰς προ-
 »καταβολὰς, καὶ τὸ ἀνοιγμα μερίδος δι' ἕκαστον ἄτομον ὑπὲρ οὗ γίνεται ἢ
 »προκαταβολή! — Λοιπὸν, φίλε μου, ἐγὼ θὰ παύσω ὀριστικῶς τὸ ἄτοπον
 »τοῦτο τῶν προκαταβολῶν· καὶ ὄχι μόνον ἐγὼ ποτε δὲν θὰ διατάξω τι τοιοῦ-
 »το, ἀλλ' οὔτε ποτὲ θὰ ἐπιτρέψω νὰ τὸ διατάξῃ ἄλλος. — Πίστευσε, κύριε
 »ὑπουργέ, ὅτι, ἂν πράξῃς τοῦτο, καὶ ἐγὼ καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου θὰ σέ
 »ἀνακηρύξωμεν εὐεργέτην. — Πρέπει ὅμως καὶ σεῖς νὰ συντελέσητε εἰς τοῦτο.
 »Καὶ ἰδοὺ πῶς· ἐννοεῖς ὅτι, ἀπόφασις τοιαύτη ἐκ μέρους μου, ἐκρίζοναυσα κα-
 »κὰς ἕξεις πεπαλαιωμένας, δὲν δύναται νὰ τελεσφορήσῃ, ἂν δὲν ἐφαρμοσθῇ

»γενικῶς καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως. Ἄν σεῖς λοιπὸν οἱ ταμίκα, ἂν σὺ, κύ-
 »ριε κεντρικὲ ταμίκα, προπληρώσης χρήματα εἰς τινὰ—ὑπὸ τὴν ἰδίαν σου εὐ-
 »θύνην, ἐννοεῖται—ἀλλ' οὐχ ἦττον προπληρώσης, ἐγὼ βεβαίως δὲν εἶμαι Θεός,
 »ἐτάξω νεφροὺς καὶ καρδίας, νὰ τὸ γνωρίσω, καὶ ὡς τόσον θὰ γείνη καὶ
 »σκάνδαλον, καὶ θὰ φανῇ καὶ αὐτενέργεια ἐξασθενίζουσα τὸ σύστημά μου.
 »Πρῶτον λοιπὸν σέ παρακαλῶ νὰ μὴ τὸ πράξῃς· ἔπειτα, σοὶ προαναγγέλλω
 »ὅτι, ἂν ἀνακαλύψῃ τι τοιοῦτο, θὰ σέ παύσω ἀμέσως. — Πῶς εἶναι δυνατόν,
 »κύριε ὑπουργέ, νὰ φαντασθῶ καὶ τὴν παρακοὴν ταύτην; Ἐγὼ σοὶ εὐγνω-
 »μονῶ· ἐγὼ σέ εὐλογῶ. Ὁ δὲ ὄχρωσθῶ μάλιστα ἐν τῇ αὐστηρότητι τῆς διατα-
 »γῆς σου, ὥστε ν' ἀποκρούσω καὶ τὴν προσέγγισιν τοιαύτης αἰτήσεως. — Εἰς
 »τὸ ἔργον λοιπὸν, κύριε ταμίκα. Ἐν μόνον πρᾶγμα σοὶ προσθέτω. Καθὼς δὲν
 »ἐπιτρέπω προκαταβολὰς, οὕτω δὲν ἀνέχομαι ν' ἀναβάλλεται οὐτ' ἐπὶ στιγμὴν
 »ἢ ἐξόφλησις ἐντάλματος. Τοῦτο πράττων, κύριε ταμίκα, θὰ τιμωρηθῆς· διότι
 »εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ κηρύττῃς τὸ κράτος εἰς χρεωκοπίαν».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φαίνεται ὅτι τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καὶ ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ
 ἐκείνῃ, ὑπῆρχεν ἀφθονία χρημάτων, ὥστε νὰ δοθῇ τοιαύτη διαταγή. Τὸ
 τοιοῦτο σήμερον ἐνταῦθα εἶναι δυστυχῶς ἀδύνατον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἀναχωρήσαντος τοῦ ταμίου, ἠκολούθησεν ὁ ὑπουργός,
 εἰσῆλθέ τις τῶν στρατιωτικῶν συνταξιούχων, παραπονούμενος ὅτι ὁ ταμίκας
 δὲν τῷ ἀπέδιδε τὴν σύνταξίν του. — Καθυστερεῖται ἡ σύνταξίς σου; Ὁ δὲ δια-
 τάξω ἀμέσως. — Ὅχι· δὲν καθυστερεῖται, ἀλλὰ παρακαλῶ νὰ μοὶ προπλη-
 ρωθῶσι δύο τρία μηνιαῖα, διότι σκοπεύω νὰ ταξιδεύσω. — Προκαταβολαὶ
 δὲν ἐπιτρέπονται. Ὅταν ἔλθῃ ἡ τακτικὴ ἡμέρα, θὰ λάβῃς ἀκριβῶς τὴν
 σύνταξίν σου. — Καὶ πῶς θὰ οικονομηθῶ, ἀφοῦ τὰ μέχρι τοῦδε εἶχα πρὸ
 πολλοῦ λάβει καὶ ἐξοδεύσει; — Λυποῦμαι, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις εἶναι γενικὴ,
 καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἐξαιρέσιν». Ἐφυγε ψιθυρίζων, καὶ, καθὼς ἐπληροφορήθη,
 προσέδραμεν εἰς ἕνα τῶν συναδέλφων μου, ζητῶν τὴν μεσιτείαν του. «Ἡσύ-
 χασε, τῷ εἶπεν ἐκεῖνος, καὶ θὰ λαλήσω πρὸς τὸν ὑπουργὸν τὸ ἐσπέρας, ἐν
 τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ». «Διάταξε,» μοὶ εἶπε τὸ ἐσπέρας, «σέ παρακαλῶ,
 νὰ πληρωθῇ εἰς τὸν δεῖνα ἢ σύνταξίς του. — Καθυστερεῖται; Ἐξεδόθη αὐ-
 στηρὰ διαταγή νὰ πληρόνωνται αἱ λήγουσαι συντάξεις αὐθημερόν. — Δὲν
 καθυστερεῖται· ἀλλὰ, θέλων νὰ ταξιδεύσῃ, ἔχει ἀνάγκην τῆς προκαταβο-
 λῆς δύο τριῶν μηνιαίων. — Προκαταβολαὶ δὲν δίδονται πλέον. — Ἄλλ' ἐγὼ
 τῷ ὑπεσχέθην! — Σὺ, φίλτατε συνάδελφε, ὑπεσχέθης νὰ δώσης, καὶ ἐγὼ
 ὑπεσχέθην νὰ μὴ δώσω. Ποία λοιπὸν τῶν δύο ὑποσχέσεων θὰ ἰσχύσῃ; Ἡ
 ἐδική μου, νομίζω, διὰ δύο λόγους· καὶ διότι εἶναι προγενεστέρα, καὶ διότι
 εἶμαι ὁ ἀρμόδιος εἰς τοῦτο ὑπουργός. Στραφεὶς ἔπειτα πρὸς τὸν πρωθυπουρ-
 γόν· «Ἀληθινὰ, κύριε Πρόεδρε, εἶπα. Παρακαλῶ καὶ σέ καὶ τοὺς λοιποὺς κυ-
 ρίους συναδέλφους, νὰ μὴ στείλετέ ποτε, καὶ ζητήσητε παρὰ τοῦ ταμίου
 προκαταβολὴν, διότι ἔχει διαταγὴν ν' ἀρνηθῇ. — Βάλτε τάξιν, φίλε μου, εἶπε,

καὶ πρῶτος ἐγὼ συμμορφοῦμαι καὶ χειροκροτῶ». Οὕτως ἔπαυσεν ἡ κατά-
χρησις ἐκείνη τῶν προκαταβολῶν. Οὐδεμία καὶ δι' ὅποιονδήποτε λόγον ἐγένε-
το ἐξαίρεσις καθ' ὅλον τὸ ἰκανῶς μακρὸν διάστημα τῆς ὑπουργείας μου.
Καθὼς δὲ λέγει ἡ κοινὴ παροιμία· «Τὸ θαῦμα τρεῖς ἡμέρας, καὶ τὸ παρα-
θαῦμα πέντε,» ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὑπῆρξαν δυσκολίαι καὶ παράπονα. Ἐν ὀνό-
ματι τῆς εὐνοίας, ἐν ὀνόματι τῆς φιλανθρωπίας, κατεξάνεστησαν πολλοί. Ὁ
ὑπουργὸς αὐτὸς εἶναι ἀγροῖκος, ἔλεγαν οἱ μὲν. Ὁ ὑπουργὸς ἔχει καρδίαν σκλη-
ροτέραν μαρμάρου, ἔλεγαν οἱ δέ. Ἐγὼ δὲ ἔμεινα ἀνένδοτος. Μετ' ὀλίγον, τὰ
πάντα ἐκόπασαν, ἡ αὐστηρὰ δικαιοσύνη τῆς ἐφαρμογῆς ἰκανοποίησεν ὅλους.
«Τέλος πάντων,» ἔλεγαν, «ὁ ὑπουργὸς αὐτὸς εἶναι δίκαιος καὶ ὁ αὐτὸς πρὸς
ὅλους, καὶ δὲν δέχεται ἐξαίρεσεις». Καὶ οὐδεὶς πλέον ἐγένετο λόγος περὶ
προκαταβολῆς.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Δὲν μὰς εἶπες, Ἀγαθόβουλε, ποῦ συνέβη τὸ περιστατικὸν
τοῦτο. Ἀλλὰ φρονεῖς ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ἡ γενικότης
τῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ πάσης ἐξαίρεσεως;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐν Ἑλλάδι μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ, Εὐσέβιε.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ διατὶ τοῦτο;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δὲν ἤκουσες πολλὰκις νὰ λέγηται ὅτι ἐν Ἑλλάδι, ὁ μὲν
ἔραος τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶναι τόσον μέγας, ὁ δὲ τῆς ἰσότητος μέγιστος.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἐγὼ τὸ ἤκουσα, ἀλλὰ δὲν ἤξευρα πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσω.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐξηγήσατε ἀμφοτέρω τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς, καθὼς
σὰς εἶπα, ἐπικρατούσης συγχύσεως εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ
δεύτερον διὰ τῆς εἰσχυθείσης παρ' ἡμῖν πραγματικῆς ἰσότητος ἀπὸ τῆς τουρ-
κικῆς ἰσοπεδώσεως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Προσφύεξ ἔδαφος διὰ τὴν κλλιέργειαν τῆς δικαιοσύνης τὸ
ἔδαφος τῆς ἰσότητος!

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Προσφύεστατον!

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Πῶς λοιπὸν, Ἀγαθόβουλε, τόπος τοιοῦτος ἀνέχεται τὴν
ἀδικίαν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Σὲ παρακαλῶ, Στέφανε, ἵνα μὴ παρεκτραπῆ ἡ ὁμιλία
ἡμῶν εἰς θέματα δυσχερῆ, μετατόπισε τὴν ἀπορίαν σου, καὶ, ἀντὶ ν' ἀπορῆς
δι' ὅ,τι ἀπορεῖς, ἀπόρει μᾶλλον διατὶ οἱ εἰς τοῦτο ἀρμόδιοι διατάζουν νὰ
διορθώσωσι τὰ πάντα διὰ τῆς δικαιοσύνης.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἰδέα τις ἐντούτοις κυκλοφορεῖ, Ἀγαθόβουλε, ἐν τῇ διανοίᾳ
μου περὶ δικαιοσύνης, τὴν ὁποίαν δὲν ἤξεύρω ἀκριβῶς πῶς πρέπει νὰ διατυ-
πώσω. Μοὶ φαίνεται ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι καὶ δύσκολος καὶ εὐκολος ἀρετῆ.
Ὅταν ἀκούω τοὺς ἀποδιδόμενους εἰς αὐτὴν μεγάλους ἐπαίνους, ὅταν ἀναγι-
νῶσκω ὅτι οἱ μὲν ἐξωτερικοὶ σοφοὶ τὴν ὀνομάζουν ἀρετὴν βασιλικήν, — «Ἔστι
γὰρ τῶν βασιλέων αὕτη, καὶ καλεῖται βασιλική», — ἀρετὴν χαρακτηριστικὴν
ταῦ ἀγαθῶ παλίτου, — «Οὐχ οἶόν τε ἄνευ δικαιοσύνης πολίτην ἀγαθὸν γενέ-

ῆσαι», — κρηπίδα καὶ ἐπιτομὴν πάσης ἀρετῆς — «ἐν γὰρ δικαιοσύνη συλ-
λήθῃδην πᾶσα ἀρετὴ ἐστίν», — ἀρετὴν τέλος πάντων προτιμητέαν καὶ αὐτῆς
τῆς ἰσότητος, — «Δίκαιος εἶναι μᾶλλον ἢ χρηστὸς θέλε»· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον
κρίνει ἀξίους μακαρισμοῦ τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην, τότε
κλίνω νὰ θεωρήσω αὐτὴν δύσκολον, καθὼς εἶναι ὅλα τὰ καλὰ. Ὅταν δὲ
πάλιν συλλογισθῶ ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὴν θέλουν, τὴν παραδέχονται, τὴν
ζητοῦν, ὅταν μάλιστα ἀναπολήσω ὅσα σήμερον εἴπαμεν περὶ αὐτῆς, τότε
ἀναγκάζομαι νὰ ἐκλάβω αὐτὴν ὡς τὴν εὐκολωτάτην τῶν ἀνθρωπίνων πρά-
ξεων.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εἶναι καὶ τὰ δύο ταῦτα, Εὐσέβιε. Ὅλοι θέλομεν, εἴ-
παμεν, τὴν δικαιοσύνην, ὅταν ἀποκρούωμεν τὴν ἐκ τῶν ἄλλων ἀδικίαν· τὸ
ζήτημα εἶναι ἐὰν θέλωμεν αὐτὴν καὶ ὅταν οἱ ἀδικούμενοι ἦναι ἄλλοι. Ἰδοὺ
λοιπὸν τί ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τὴν μίαν ἔποψιν, καὶ
τὴν εὐκολίαν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἑτέραν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ τότε πῶς ἐξάγεται ἡ ὁμόφωνος τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ
τῆς δικαιοσύνης μαρτυρία;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἐξάγεται τόσον ὁμόφωνος καὶ τόσον σαφῆς, ὅσον ἐξήχηθη
ποτὲ τοιαύτη ὑπὲρ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐκ μέρους ὄλων τῶν στρατηγῶν τῆς
Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἐν Σκλαμῖνι ναυμαχίαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πῶς τοῦτο;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τί ἔγραψεν ἐν τῷ ψηφοδελτίῳ αὐτοῦ ἕκαστος τῶν
στρατηγῶν ἐκείνων; «Πρῶτος ἀνδραγαθήσας, ἐγὼ· δεύτερος, ὁ Θεμιστοκλῆς».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ λοιπὸν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ἄν υποθέσωμεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι γράφουν ὡς ἐν ψηφο-
δελτίῳ· «Μόνος ἐγὼ ἀς ἀδικῶ· μηδεὶς ἕτερος ἀδικεῖται»· τὸ μηδεὶς ἀδι-
κεῖται δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπόφασις ὁμόφωνος;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Βεβαίωτατα. Οὐδένα ἔχω πλέον δισταγμὸν περὶ τῆς χρησι-
μότητος καὶ τῆς ἰσχύος τῆς δικαιοσύνης, ὡς μέσου συντελεστικοῦ εἰς σχη-
ματισμὸν ἰκανῆς πρὸς διόρθωσιν τῶν κοινῶν ἐξουσίας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Οὐτ' ἐγὼ. Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ γνωρίζω ἂν ἦναι ἔργον μόνον
τῶν ἀρμοδίων ἢ ἐπιχειρήσις τῆς τοιαύτης διορθώσεως ἢ ἂν καὶ ἕκαστος τῶν
πολιτῶν ἔχη τι νὰ συμπράξῃ εἰς τοῦτο;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Πῶς ὄχι;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ σύμπραξις αὕτη κρίνεται ἀναγκαία, ἀφοῦ
καὶ χωρὶς αὐτῆς τὸ μέσον εἶναι οἰκθην ἰσχυρὸν εἰς χεῖρας τῶν ἐνεργούντων;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Κρίνεται καὶ εἶναι ἀναγκαία, φίλε Εὐσέβιε, ἡ τοιαύτη
γενικὴ σύμπραξις, πρῶτον, διότι εὐκολύνει μεγάλως τὸ ἔργον τῶν ἀρμοδίων,
καὶ δεύτερον, διότι τιμᾷ, ἐξευγενίζει καὶ ὑψώνει τοὺς συμπράττοντας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καταλαμβάνω ποῦ τείνει τώρα ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀγαθοβούλου.
Ὁ Ἀγαθόβουλος ἐννοεῖ καὶ θέλει ὥστε ὅλοι οἱ πολῖται, κατὰ μὲν τοὺς Στωι-

κοὺς, ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἕξιν τῆς δικαιοσύνης, κατὰ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, νὰ πεινώσι καὶ νὰ διψῶσι τὴν δικαιοσύνην.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Καὶ μήπως, Στέφανε, δὲν ἔχει δίκαιον ὁ Ἀγαθόβουλος εἰς τοῦτο; Καὶ πῶς ἄλλως δύναται ὁ πολίτης νὰ δείξῃ καλῆτερα τὴν φιλοπατρίαν του, εἰμὴ διὰ τῆς δικαιοσύνης. «Δικαιοσύνη ὑψοῦ ἔθνος» λέγει ὁ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σοφός· ὁ δὲ περικλεῆς νομοθέτης τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἐκείνην τὴν Πολιτείαν κηρύττει εὐδαίμονα, ὅπου, ἐξ ἴσου μετὰ τῶν ἀδικουμένων, αἰσθάνονται τὴν ἀδικίαν καὶ οἱ μὴ ἀδικούμενοι.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ναί, φίλοι μου· καὶ τοιοῦτος εἶναι ὁ ἀληθέστερος καὶ ὁ σεβαστότερος χαρακτήρ τοῦ χριστιανοῦ πολίτου· χαρακτήρ στερεὸς καὶ ἀκλόνητος, ὡς ἐρρίζωμένος ἐπὶ τῆς ἕξεως· χαρακτήρ φωτεινὸς καὶ εἰλικρινής, ὡς ἐκδηλούμενος δι' αἰσθημάτων ὀρμητικῶν, οἷα εἶναι ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα!

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Πῶς ἐννοεῖς ὁμῶς τὸν τοιοῦτον χαρακτήρα; Ἴνα ἔχη τις τὸν χαρακτήρα τοῦτον, ἀρκεῖ ν' ἀπέχη αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἀδικίας;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὑπὸ τὴν ἐποψίν, ὑφ' ἣν θεωροῦμεν ἡμεῖς σήμερον τὴν δικαιοσύνην, δὲν ἀρκεῖ. Ὁ λόγος εἶναι περὶ διορθώσεως τῶν κακῶν τῆς Πολιτείας διὰ τῆς δικαιοσύνης· καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὁ πολίτης ὀφείλει ὄχι μόνον αὐτὸς νὰ μὴ ἀδικῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἀνέχεται τοὺς ἀδικούντας. Οὕτως ἐννοεῖται ἡ πρὸς τὴν ἀδικίαν ἔχθρα, καὶ οὕτως ἐνόουν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαπώμενον δίκαιον, ὅταν ἔλεγαν· «Μοῦνοι θεοφιλέες ὄσοις ἐχθρὸν τὸ ἀδικεῖν».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἄλλ' ἐγὼ, Ἀγαθόβουλε, φρονῶ ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς αὐτὸν τὸν δίκαιον μακαρίζει, ὅταν παριστᾷ αὐτὸν ὡς αἰσθανόμενον τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν τῆς δικαιοσύνης· διότι ἄλλως, πῶς συμβιβάζεται ἡ τοιαύτη ἰσχυρὰ αἰσθησις πρὸς τὴν ὄλως παθητικὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς ἀδικίας;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Καὶ, νομίζω, δὲν ἔχεις ἀδικον.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ πιστεύεις, Ἀγαθόβουλε, ὅτι ἡ ἕξις τῆς δικαιοσύνης, ἀκινδύνως ἐπωφελὴς οὔσα, ὅταν περιορίζεται ἐφ' ἐκάστου εἰς τὴν παθητικὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀδικίας ἀποχὴν, μένει τοιαύτη καὶ ὅταν λαμβάνῃ ἐπιθετικώτερον κατὰ τῆς ἀδικίας χαρακτήρα; Δὲν φοβεῖσαι μήπως ἐξοκείλῃ εἰς παρεκτροπὴν τινὰ ἀνάλογόν ἐκείνης δι' ἧς πολεμεῖται πᾶσα πολιτικὴ ὑπεροχὴ, λόγῳ ἰσότητος καὶ φιλελευθερίας;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δηλαδὴ, πῶς ἐννοεῖς τοῦτο;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐννοῶ μήπως, λόγῳ προστασίας ἀδικουμένων, ἀποκτηθῇ ἕξις ἀντιπαθείας καὶ καταφορᾶς κατὰ πάσης ἐν τῇ κοινῇ ἐπιτυχίας.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Δὲν ὑπάρχει, Εὐσέβιε, τοιοῦτος κίνδυνος. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι τόσον εὐδαίγνωστος καὶ εἰς τοὺς ἀπλουστάτους τῶν ἀνθρώπων, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γείνωσιν ἐπ' αὐτῆς σφαλεραὶ κρίσεις· τῆς δὲ διαγνώσεως ταύτης ἡ εὐκαιρία παρίσταται ἐκάστοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Ἀπαιτεῖται χρόνος καὶ περίστασις, ἵνα κρίνωμεν περὶ ἄλλων ἰδιοτήτων τῶν ἀν-

θρώπων· περὶ δὲ τῆς φιλοδικαίου ἢ τῆς φιλοδίκου αὐτῶν διαθέσεως ἔχομεν ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν νὰ κρίνωμεν. Δὲν εἶναι λοιπὸν κίνδυνος μήπως ἀδικήσωμεν τὴν ἀδικίαν· φόβος εὐλογος κινδύνου εἶναι μήπως, διὰ τῆς ἀδιαφορίας, ἀφήσωμεν τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τὴν ἀδικίαν· καὶ τοῦτον τὸν κίνδυνον, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Σόλων ἐπεθύμει τὴν ἐξανάστασιν τῶν μὴ ἀδικουμένων κατὰ παντὸς ἀδικούντος ἄλλου.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Κατὰ τῆς τοιαύτης λοιπὸν ἀδιαφορίας νομίζεις προφυλακτικὴν τὴν εἰς ἕκαστον πολίτην σχηματιζομένην ἕξιν τῆς δικαιοσύνης;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ναί, φίλε Στέφανε· καὶ διατί, τοῦ Θεοῦ εὐδοκοῦντος, νὰ μὴ ᾔνοι τελεσφόρως προφυλακτικὴ; Τὴν ἕξιν ταύτην θὰ χαρακτηρίξῃ, ὡς ὅλα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν δικαιοσύνην, ἢ κατὰ πάσης ἐξαίρεσεως ἀποστροφῆ· πᾶσα λοιπὸν ἀνεκτικὴ ὑποστήριξις τῆς ἀδικίας, θὰ εὐρίσκη τὸ κοινὸν αἰσθημα διπλῶς ἀγανακτοῦν, καὶ διὰ τὸ ἀπόλυτον τῆς ἀνοχῆς καὶ διὰ τὸ σχετικὸν τῆς ἐξαίρεσεως.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εὐγενὲς τὸ αἰσθημα τοῦτο ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης! Ὁραῖον ἀληθῶς τὸ θέαμα τῶν δικαιωμάτων ἐκάστου, θεθειμένων ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς κοινῆς τῶν πολιτῶν συνειδήσεως! Ἄλλ' εἶναι εὐκολὸς ὁ σχηματισμὸς τῆς τοιαύτης ἕξεως; Σχηματιζομένη δὲ θὰ ᾔνοι ἀρὰ γε καὶ διαρκῆς;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Περὶ τῆς διαρκείας, Εὐσέβιε, ἀφοῦ ἀπαξ σχηματισθῇ, ἀς θελήσωμεν νὰ μὴ ἀμφιβάλωμεν. Ἐγγύησις εἶναι περὶ τούτου ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐπίδρασις τῶν ἐμφορουμένων τῆς δικαιοσύνης πολιτῶν· οὐδὲ δύναται νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ὁ ἀπαξ ἐμφορηθεὶς τῆς δικαιοσύνης θὰ προσβλέψῃ ποτὲ εἰς τὴν ἀδικίαν ἄνευ ἀποστροφῆς καὶ βδελυγμίας. Ὑπὲρ δὲ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῆς ἀς πράξωμεν, φίλοι μου, δύο τινά. Πρῶτον, καθὼς οἱ Ἴνδοι ἐκεῖνοι, ἀς παρακκλέσωμεν τὸν Ὑψιστον Θεὸν νὰ ἐξαποστείλῃ εἰς τὸ μέσον ἡμῶν τὴν δικαιοσύνην· καὶ δεύτερον, ἀς προσπαθήσωμεν ὅλοι καὶ ὅλαις δυνάμεισι νὰ εὐκολύνωμεν τὸ ἔργον αὐτῆς διὰ τῆς ἀρωγῆς τῆς κοινῆς γνώμης. Τὴν ἀρωγὴν τῆς κοινῆς γνώμης ἐπικαλοῦνται τὰ ἔθνη εἰς πᾶσαν ἔτακτον περίστασιν· ὑπὲρ τῆς συνετῆς οἰκονομίας, ὅταν ἔχωσι κακῶς τὰ οικονομικά· ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ὅταν ὁ τόπος ἀπειλῆται ὑπὸ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ· ὑπὲρ τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας, ὅταν ἡ τῶν νόμων ἐνέργεια ἐξασθενήσῃ καὶ χαλαρωθῇ. Μένει λοιπὸν ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία ὅτι, ὅταν ὅλα ταῦτα φαίνονται συγκεντρούμενα εἰς ἓν, ὅταν μία καὶ μόνη χαρακτηρίζεται ἡ ἐθνικὴ ἀνάγκη, καὶ ὅταν, πρὸς θεραπείαν τῆς ἀνάγκης ταύτης, ἓν καὶ μόνον ὑποδεικνύεται μέσον συντελεστικόν, τὸ μέσον τῆς δικαιοσύνης, μένει πλέον, λέγω, ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία ὅτι καὶ αἱ τῶν καλῶν πολιτῶν ἐνέργειαι εἰς ἓν πρέπει νὰ συγκεντρωθῶσι σημεῖον, καὶ εἰς μίαν νὰ καταλήξωσι προσπάθειαν;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Οὐδεμίαν πλέον ἔχω περὶ τούτου ἀμφιβολίαν· καὶ, πειθόμενος ὅτι εἰς τὴν ἕξιν τῆς δικαιοσύνης συντελεῖ τελεσφόρως ἡ κοινὴ γνώμη, θὰ προσπαθήσω νὰ συμπράξω καὶ ἐγὼ, τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς τοῦτο.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ ἐγὼ ὠσαύτως.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Μ' εὐχαριστεῖ πολὺ ἡ τοικύτη ἐκ μέρους ὑμῶν ἀπόφασις, καὶ εἶθε νὰ σὰς μιμηθῶσιν ὅλοι οἱ ὑμέτεροι ὁμήλικες! Τὸ στάδιον εἶναι διὰ τὴν νεολαίαν καὶ εὐγενὲς καὶ ἀκίνδυνον. Ἡ εὐτυχὴς τῶν νέων ἡλικία ἔχει τὸ ἴδιον νὰ ἐνθουσιᾷ πρὸς ὅλα τὰ γενναῖα, ν' ἀνκπεραῦται εἰς ὅλα τὰ ὑψηλά. Ἄς ἀπολαύη εὐδαιμόνως τοῦ καλοῦ τούτου προνομίου ἄς προσέχη ὅμως μὴ ἀπατηθῆ, διότι τοῦτον τὸν κίνδυνον τρέχει. Ὅσον εἶναι τις ἀθῶος, τόσον εὐκόλως δύναται νὰ γείνη ἔρμαιον καὶ θῦμα τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀγυρτείας. Ἐνθουσιᾷ ἢ νεότης ὑπὲρ ἐλευθερίας; Ἐτοίμη εἶναι ἢ διαφθορὰ νὰ ὑποκριθῆ ἄκρατον πρὸς τὴν θεὰν ταύτην ἔρωτα, καὶ ν' ἀποκρούσῃ, ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ τὸν ἐλαφρὸν αὐτὸν ζυγὸν τοῦ νόμου. Συγκινεῖται εἰς τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς πατρίδος; Πρόθυμος εἶναι ἢ ἀγυρτεία ν' ἀποδείξῃ διὰ παντὸς πλαστοῦ μέσου τὴν φιλοπατρίαν τῆς, καὶ, αὐτὴν ὑποκρινομένη, νὰ θηρεύσῃ τὰ αἰσχροτάτα ὕλικα συμφέροντα. Φλέγεται ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῆς μαθήσεως, τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τῆς κατακτήσεως τῶν ἀγνώστων χωρῶν τῆς ἐπιστήμης; Προβάινει εἰς τὸ μέσον ἢ ἡμιμαθῆς θρασύτης, τολμῶσα νὰ καταδικάσῃ ὡς προλήψεις πάντα σώφρονα λογισμὸν καὶ πᾶσαν εὐσεβεῖ πεποιθήσιν. Ἀναπεροῦται εἰς ἰδέας δόξης ἐθνικῆς καὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου; Ἐμφανίζονται ἀπατεῶνες ὁδηγοὶ καὶ πλάνοι ἐργολάβοι, παρασύροντες αὐτὴν εἰς ἐγκατάλειψιν τῶν στερεῶν πεδίων τῆς φρονήσεως, καὶ ἐπιχείρησιν ἐπιβλαβῶς καὶ ἐκπερίου ἀεροπορείας. Πανταχοῦ ἐπικειμένη ἀπάτη, πανταχοῦ ἐνδεχόμενα ὀλισθήματα καὶ παρεκτροπαί. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀπηλλαγμένη τῶν τοιούτων κινδύνων. Ἡ λυδία αὐτῆς λίθος ἀνακκλύπτει καὶ ἀποσοβεῖ πᾶσαν ἀγυρτείαν. Ὁ πρῶτων ἢ ὁ ἀνεχόμενος τὴν ἀδικίαν δὲν εἶναι οὔτε φιλελεύθερος, οὔτε φιλόπατρις, οὔτε ἐνάρετος, οὔτε σοφός. «Ὁ δίκαιος», ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, «ἀγαθὸς τε καὶ σοφός, ὁ δὲ ἀδίκος ἀμαθὴς τε καὶ κακός». Καὶ πάλιν «Ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ τε καὶ σοφία, ἡ δὲ ἀδικία κακία τε καὶ ἀμαθία». Τί εὐγενέστερον, τί ἀσφαλέτερον, τί ἀξιοπρεπέστερον δι' ἐαυτὴν στάδιον δύναται νὰ ἐπιθυμήσῃ ἢ νεολαία ἐν τῇ Πολιτείᾳ;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἐχεις πολὺ δίκαιον, Ἀγαθόβουλε. Οὐδὲν ἔδαφος εἶναι καταληγότερον διὰ τὰ γενναῖα αἰσθήματα τῶν νέων.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἡξεῦρε, Ἀγαθόβουλε, τί οἱ ἐνθουσιώδεις λόγοι σου ἀπαγγελλόμενοι μ' ἐνθυμίζουσιν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τί;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Τὸν εἰς τὴν Δικαιοσύνην ὄραϊον ὕμνον τοῦ Ὀρφέως. Θέλετε νὰ τὸν ἀπαγγείλω;

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Μάλιστα.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Λέγε.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ὡ θνητοῖσι δικαιοτάτη, πολύολβε, ποθεινῆ,

Ἐξ ἰσότητος αἰεὶ θνητοῖς χαίρουσα δικαίαις,

Πάντιμε, ὀλβιόμοιρε, Δικαιοσύνη μεγαλαυχῆς,
Ἡ καθαρᾶς γνώμαις αἰεὶ τὰ δέοντα βραβεύεις,
Ἄθραυστος τὸ συνειδὸς αἰεὶ θραύεις γὰρ ἅπαντας
Ὅσσοι μὴ τὸ σὸν ἦλθον ὑπὸ ζυγόν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ
Πλάστιγξι βριαραῖοι παρεγκλίναντες ἀπλήστως.
Ἄστασίαστε, φίλη πάντων, φιλόκομ' ἔρατεινῆ,
Εἰρήνη χαίρουσα, βίον ζηλοῦσα βέβαιον.
Ἄει γὰρ τὸ πλεόν στυγέεις, ἰσότητι δὲ χαίρεις.
Ἐν σοὶ γὰρ σοφίης ἀρετὴ τέλος ἰκάνει.
Κλυθι, θεᾶ, κακίην θνητῶν θραύουσα δικαίως,
Ὡς ἂν ἰσορροπίασιν αἰεὶ βίος ἐσθλὸς ὀδεύοι
Θνητῶν ἀνθρώπων, οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν,
Καὶ ζώντων ἀπάντων, ὅπως ἔν κόλποισι τιθηνεῖ
Γαῖα θεᾶ μήτηρ, καὶ πόντιος εἰνάλιος Ζεὺς.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εὐγε, Στέφανε!

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Εὐγε, Στέφανε!

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΕΚ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πρὸ δεκαπέντε μόλις ἡμερῶν ἐξεδόθη βιβλίον μέγα ἐνδιαφέρον παρέχον εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἰατρός κ. Α. Γ. Πασπάτης ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς πατρίδος του, συνήνωσεν ἐν ἐνὶ τόμῳ ἐπιγραφομένῳ *Buzantinali Meletai*, τὰ ἀποτελέσματα ἐπιπόνων ἐπὶ μακρὰ ἔτη σπουδῶν, καὶ παρέσχεν ἀληθῶς τῇ ἐπιστήμῃ μεγάλην ὑπηρεσίαν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, διατηρῶν τὸσαῦτα ἱστορικὰ μνημεῖα, ἅτινα σήμερον ἢ αὔριον πιθανῶς θὰ ἐξαλειφθῶσι, καὶ συνάγων διαφόρους παραδόσεις διατηρουμένας πιστῶς εἴτε ἐν βιβλίοις σχεδὸν ἀγνώστοις εἴτε ἐν τῇ μνήμῃ τῶν κατοίκων. Κάλλιον παντὸς ἄλλου ὁ κ. Πασπάτης ἦν εἰς θέσιν νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του, καθόσον ἐν τῷ μακρῷ αὐτοῦ ἰατρικῷ σταδίῳ ἠδυνήθη κατὰ βάθος νὰ γνωρίσῃ τὰ μέρη καὶ τὰ πρόσωπα, προτέρημα, οὗτινος οἱ ξένοι δὲν μετέχουσιν ἀγνοοῦντες μάλιστα καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ τις παροδικὸν βλέμμα ἐπὶ τῶν πολυπληθῶν εἰκόνων τῶν σωζομένων ἔτι χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπηρεσίας ἣν προσήνεγκεν ὁ βυζαντινὸς ἀρχαιολόγος καὶ διὰ νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀκάματον τοῦ ἀνδρὸς φιλοπονίαν, ὅστις μετὰ κόπους καὶ μόχθους ἀνηκούσους ἔφθασεν εἰς τόσον ὄραϊον καὶ τέλειον ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐργασία δ' αὐτῆ τὸσῳ μάλλον εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ, ὅσῳ δὲν ἐξετελέσθη ἐν τιμῇ μουσεῖο τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης με ὅλας τὰς δυνατάς εὐκολίας, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινου-

πόλει ἐν συνοικίαις τὰ μάλ' ἀπεχούσαις ἀλλήλων, ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ δυσπί-
στου καὶ ἐπὶ ἀντικειμένων, ὧν ἡ προσέγγισις μετὰ ζηλοφθονίας ἀπαγορεύε-
ται παντὶ χριστιανῷ. Πρέπει ὁμῶς νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι κατὰ μέγα μέρος
οἱ ἱμάμια τῶν τζαμιῶν, ἅτινα ἐπεσκέφθη ὁ σοφὸς συγγραφεὺς, εἶχον εὐγένειαν
ἀξιοσημείωτον, ἥς μνημονεύει πολλαχοῦ.

Ὁ ἐκτιμῶν οὕτω τοὺς πολυπληθεῖς κόπους τοῦ συγγραφέως θὰ συνομα-
λογήσῃ εὐχαρίστως μετ' αὐτοῦ ὅπως τὸ διὰ τὴν ἱστορικὴν τῶν βυζαντιακῶν
μνημείων ἐνδιαφέρον γενικευθῆ' μέχρι σήμερον τὸ δημόσιον δὲν εὔρεν εὐχαρί-
στησιν εἰς τὰ βυζαντιὰ πράγματα καὶ τοῦτο ἕνεκα τῆς ἀτόπου ἄλλως, πα-
ριφρονήσεως πρὸς πᾶν φέρον τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὁ συγγραφεὺς σχεδὸν ἐν ἐκά-
στη σελίδι ἐπανέρχεται εἰς τὸ ζήτημα ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ὑπεστήριξαν ἀνδρι-
κῶς πάλιν ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων τῶν τεσσάρων μερῶν
τοῦ κόσμου, καὶ τοῦτο ἐν πληρῇ γνώσει τοῦ διαπραττομένου· θὰ ἦτο λοι-
πὸν ἰσοδὸν καθῆκον πρὸς τοὺς συμπατριώτας του νὰ ἀνακαύσῃ τὸν ζῆλόν των
ὑπὲρ τῆς ἱστορίας τῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα προγόνων των, οἵτινες ἐλάμπρυναν
διὰ κατορθωμάτων ἐνδόξων σελίδας τινὰς τῆς ἱστορίας καὶ ἀφῆκαν ὀπισθὲν
των τοσαῦτα ἔχνη εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐλπίζομεν ὅτι τὸ
σύγγραμμα τοῦ κ. Πασπάτη νέαν θὰ δώσῃ ὥθησιν εἰς τὰς βυζαντιὰς σπου-
δάς, οὐ μόνον παρὰ τοῖς ξένοις σοφοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀπογόνους τῶν
ἰθαγενῶν, οἵτινες πρὸ πολλοῦ ἔδει ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου νὰ ἐργασθῶσι
πλειότερον.

Τὸ μέρος τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον τοῦ βιβλίου εἶναι τὸ περιλαμβανόν τὴν
περιγραφὴν καὶ τὰς εἰκόνας τῶν βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν, αἵτινες σώζονται ἔτι
ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε ὡς τζαμιά, εἴτε εἰς τὰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν.
Αἱ εἰκόνας ἐκτελεσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος καλλιτέχνου Α. Μαναρᾶκη,
οὗ ὁ θάνατος ἀφῆκε σπουδαῖον κενὸν τοῖς ἀρχαιολόγοις τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως, εἶναι πιστόταται· τὸ κείμενον περιέχει πᾶν ὅ,τι ἐνδιαφέρει εἰς τὴν
ἱστορικὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὰς περιπετείας αὐτῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ὁ-
λίγον ἔτι καὶ ὅλαι αἱ σημειώσεις, ἃς ὁ συγγραφεὺς συνέλεξεν ἐκ στόματος
τῶν κατοίκων, ἐκ χειρογράφων κλ. θὰ ἐγκατεθάπτοντο μετὰ τῶν ἔρειπίων,
ἅτινα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν μᾶλλον ἐξαφανίζονται. Ἡ βυζαντιὰ τοπογρα-
φία ἐκέρδησε πολὺ καὶ πᾶσαι αἱ μεταγενέστεραι ἔρευναι θὰ ἀναφέρονται
πρὸ πάντων εἰς τὸ προκείμενον σύγγραμμα. Ἡ κριτικὴ θὰ ἐπικρίνῃ ἐνιαχοῦ
τὰς λεπτομερείας, ἀλλ' ἐν συνόλῳ τὸ περὶ ἐκκλησιῶν βιβλίον θὰ διατηρήσῃ
πάντοτε τὴν ἀξίαν ὅτι εἶναι ἔργον κυριωδέστατον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν
τέχνην τῶν βυζαντιακῶν μνημείων, ἀναπόφευκτον οὐ μόνον τοῖς ἀρχαιολόγοις
ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀρχιτέκτοσιν, οἵτινες ἐξ αὐτοῦ ἀφθόνως θὰ ἀρυσθῶσιν ἐπιτυ-
χεστάτας ἐμπνεύσεις.

Ἴσως τις ἤθελε παρατηρήσει εἰς τὸν σοφὸν συγγραφεὰ ὅτι ὀλίγιστον ἀφιέ-
ρωσε τόπον εἰς τινὰς ἐκκλησίας, αἵτινες ἀνέκαθεν ὑπῆρξαν ἀντικείμενον ἰδιαι-

τέρως προσοχῆς· ἀλλ' ἀδίκως, διότι τινὲς μὲν, ὡς π. χ. ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀ-
γίας Σοφίας, ἡ τοῦ Παντοκράτορος, περιεγράφησαν ἤδη εἰς εἰδικὰ συγγράμ-
ματα, ἀλλὰ δ' ἀποτελοῦσι νῦν τὸ ἀντικείμενον σπουδαιοτάτων μελετῶν,
ὧν δὲν θὰ βραδύνη ἡ δημοσίευσις. Οὕτω τὰ μουσαϊκὰ εἰκονίσματα τοῦ Κα'α-
ριε¹ Τζαμι (Μονὴ τῆς Χώρας) διασῆμα ἐπὶ τῇ ὠραιότητι των, ἐφωτογραφήθησαν
τὸ θέρος τοῦτο, τῇ φροντίδι ἀγγλοῦ ἐραστοῦ ὅστις θὰ ἐκδώσῃ πληρεστάτην
αὐτῶν ἔκδοσιν. Ὁ Ἑλληρικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως κατέχει ὁμοίως ἀντιγραφὴν ἐν ὑδροχρώματι (aquarelle) τῆς εἰκόνας
τῆς παριστώσης τὴν ἀφιέρωσιν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ κτίστου Θεοδώρου τοῦ
Μετοχίτου. Εἶναι πολὺ λυπηρὸν ὅτι ὁ Σύλλογος κατέχων τοιοῦτον θησαυρὸν
δὲν ἀνέλαβεν εἰσεῖτι τὴν δημοσίευσίν του, ἐν τινι τῶν ἐνίστε ὀγκωδῶν δημο-
σιεύσεών του. Ἐν τῷ πρὸς νότον τείχει ἔσωθεν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, σώζε-
ται ἐπιτάφιον μάρμαρον, τὸ ὁποῖον παρομοιάζει κατὰ πάντα πρὸς τὰ πλού-
σια ἐπιτάφια τῶν ἵπποτῶν, ἅτινα ἀπαντῶμεν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐκκλησίας
τοῦ μέσου αἰῶνος. Ἐν τῷ μέσῳ παρίσταται ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτήρος, πρὸς δε-
ξιὰν καὶ πρὸς ἀριστερὰν ἐπιγραφὴ ἔμμετρος δι' ὠραιότητων γραμμῶν τῆς
ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων γεγραμμένη, κάτωθεν ἀραβουργημάτων παριστα-
νόντων φύλλα. Ὁ κ. Πασπάτης οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἴσως
διότι ἐδημοσιεύθη πλειστάκις. Καὶ ὄντως εὐρίσκεται ἐν ἐνὶ τῶν πρώτων
φυλλαδίων τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν
τῷ συγγράμματι τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου. Οὗτος μὴ ἰδὼν τὰ τέσσαρα
πρῶτα ἡμιστίχια, διότι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ παχῦ στρώμα ἀσβέστου, ἐνόμισεν
ὅτι διακρίνει τὸ ἐπιτάφιον τοῦ κτίστου Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου. Ὅτε πρὸ
δέκα ἐτῶν τὸ στρώμα τοῦτο τῆς ἀσβέστου ἀφῆρηθη, πλεῖστοι ἠδυνήθησαν νὰ
ἀντιγράψωσι τὴν ἐπιγραφὴν καὶ μετὰξὺ ἄλλων ὁ πατήρ μου· ἐν τῶν ἀντι-
γράφων τούτων ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ μετὰ τι-
νος ἐν τῷ ἀ' ἡμιστιχίῳ διαφορᾶς, ἣτις ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἐν-
ταφισμένου, ἐν τῶν κυριωτέρων σημείων τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς. Ἡ διαφορὰ
αὕτη ἐπέτρεψε τὴν διαιώνισιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ δικσῆμου πατριάρχου, ἣτις
οὕτως ἐπεθεβαίουτο· οἱ πάντες νομίζουσιν ὅτι πρόκειται περὶ Θεοδώρου τοῦ
Μετοχίτου, ἐνῶ ὁ πατήρ μου ἀνεγίνωσκε καθαρῶς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου
κοροσαύλου Τορνίκη. Ἐκδρομὴ ἦν ἐπεχείρησα μετὰ τοῦ ἐλλογιμωτάτου
κυρίου Ἰωαννίδου τοῦ Ἀμοργίνου πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ἀληθοῦς κειμένου τῆς
σπουδαίας ταύτης ἐπιγραφῆς ἔθηκεν ὀριστικὸν τέλος εἰς τὰς ἀμφιβολίας.
Ὁ ἱμάμης τοῦ τζαμιῦ μετὰ πολλῆς τῆς εὐγενείας ἐκομίσαστο ἡμῖν κλίμακα,
ὥστε ἠδυνήθημεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ μάρμαρον μετ' ὅλης τῆς ἀναγκ-

¹ Ἡ ἐν χρῆσει ὀρθογραφία Καχριε (Kahrié) εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ἡ ἀραβικὴ λέξις Κα'αρι (Ka'ari), ἣτις εἶναι ἡ ἀκριβὴς μετάφρασις τοῦ χ ώρα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πόλις (με-
δινέ) γράφεται ἀραβιστὶ διὰ τοῦ ἄ'ιν καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ χ.

καίας ανέσεως και να λάβωμεν εις χάρτην και τὸ ἀποτύπωμα ἐνὸς μέρους.
Ἴδου τὸ αὐθεντικὸν καίμενον, οὗ ἀπέναντι εὑρηται και πιστὸν πανομοιότυπον.

+ Ὅσους ἂν ἀθροίζοι τις ἐνθάδε κρότους
νεκρὸς ὁ ταφείς ἐξελέγξει Ἰορνίκης
ὁ τρισαριστέυς ἢ κονόσταυλος μέγας,
ὡς περ μίμους βέλτιστε πιθήκουσ Λέων,
δὲ βασιλικῶν ἀποτεχθεὶς αἰμάτων
παρέσχευ αὐτοῖς προσφυῆ και τὸν τρόπον.
Ποῖον γὰρ οὐκ ἦν ἀρετῆς εἶδος φέρων,
ὡς ὁ πρέπων ἕκαστον ἐζήτει χρόνος·
βουληφόρος δ' οὖν και πρὸ τῆς ἡλικίας
και δημαγωγὸς και κριτῆς ἦν ἀγχίνους,
και πρὸς μὲν ἐχθροὺς τακτικὴν ἔπνει φλόγα,
κεραυνὸς ὢν ἄφυκτος αὐτοῖς ἀθροίσι.

+ Ἰῆ δὲ στρατιᾶ πατρικῶς ἐπεστάτει
φρουρῶν τὰ κοινὰ μὴ κλαπῆ τὸ συμφέρον·
κῆδους δὲ τυχῶν εὐγενοῦσ και κοσμίους
και βασιλικὸν προσλαβῶν αὐθις γένος
και λαμπρὸν ὑπόδειγμα παρὲς τὸν βίον,
κεῖται μοναστῆς εὐτελής ἐν ὀστέοις.
Ἦλιε και γῆ και τελευταῖοι κρότοι!
πένθει δὲ μικροῦ πᾶν τὸ Ῥωμαίων γένος,
ὅσον περ αὐτὸν ἀγνοοῦν οὐ τυγχάνει.
Ἄλλ' ὡ μόνε ζῶν και μεθιστῶν τὰς φύσει,
εἴ που τι και πέπραχεν αὐτῷ μὴ πρέπον
λύσειν παρρασχῶν τὴν Ἐδέμ κληρὸν δίδου.

Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων μόνος ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνὸς διετήρησε τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς τούτου, δι' ἐκφράσεων προσομοιαζουσῶν σχεδὸν πρὸς τὰς τῆς ἐπιγραφῆς πλὴν τῶν ἐνταῦθα ποιητικῆ δῆθεν ἀδείξ ὑπερβολῶν. Ἐν τῷ Α' τόμῳ (ἐκδ. Βόννης σ. 54) ἀναφέρων τὰς προσπαθείαις αἱ ἐποιήσαντο πρὸς συμφιλίωσιν τοῦ Ἀνδρονίκου πατρὸς μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου ὁ μέγας Λογοθέτης Θεόδωρος Μετοχίτης και ὁ μέγας κονόσταυλος Μιχαὴλ ὁ Ἰορνίκης λέγει: «Ἐν τούτοις δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων ὁ μέγας κονόσταυλος Μιχαὴλ ὁ Ἰορνίκης, μητρόθεν μὲν κατὰ γένος προσήκων τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέων και πολλῆς εὐμενείας ἀπολαύων παρ' αὐτῷ και τιμῆς οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν ἀλλ' ὅτι και φρονὸς ἦν βαθείας και τοὺς τρόπους ἀγαθὸς και πρὸς τὰς ἐπαρχίας ὧν ἤρξε βασιλέως διδόντος εὐνομώτατος και σπουδαιότατος ἐφάνη κτλ.»

Παρνασσὸς σελ. 618.

Πρὸς ἀριστερά :

✠ ΟΣΣΑΝΑΘΡΟΙΖΟΙΤΙΣΕΝΘΑΔΕΚΡΟΤΣ: ΝΕΚΡΣΟΤΑΦΕΙΣΕΞΕΛΕΓΞΕΙΤΟΡΝΙΚΗΣ:
ΟΤΡΙΣΑΡΙΣΤΕΥΣΧΚΟΝΟΣΤΑΥΛΟΣΜΕΓΑΣ: ΩΣΠΕΡΜΙΜΣΒΕΛΤΙΣΤΕΓΙΘΗΚΣΛΕΩΝ:
ΟΣΒΑΣΙΛΙΚΩΝΑΓΟΤΕΧΘΕΙΣΑΙΜΑΤΩΝ: ΠΑΡΕΧΕΝΑΥΤΟΙΣΠΡΟΣΦΥΗΚΑΙΤΟΝΤΡΟΓΟΝ:
ΡΟΙΟΝΓΑΡΟΥΚΗΝΑΡΕΤΗΣΕΙΔΟΣΦΕΡΩΝ: ΩΣΟΠΡΕΓΩΝΕΚΑΣΤΟΝΕΖΗΤΗΧΡΟΝΟΣ:
ΒΣΛΗΦΟΡΟΣΔΣΝΚΑΙΠΡΟΤΗΣΗΛΙΚΙΑΣ: ΚΑΙΔΗΜΑΓΩΓΟΣΚΑΙΚΡΙΤΗΣΗΝΑΓΧΙΝΣ:
ΚΑΙΠΡΟΣΜΕΝΕΧΕΡΣΤΑΚΤΙΚΗΝΕΓΝΕΙΦΛΟΓΑ: ΚΕΡΑΥΝΟΣΩΝΑΦΥΚΤΟΣΑΥΤΟΙΣΑΦΡΟΟΙΣ:

Πρὸς δεξιὰ :

✠ ΤΗΔΕΣΤΡΑΤΙΑΓΡΙΚΩΣΕΡΕΙΑΤΕΙ: ΦΡΣΡΩΝΤΑΚΟΙΝΑΜΗΚΛΗΓΗΤΟΣΥΜΦΕΡΟΝ:
ΚΗΔΣΔΕΤΥΧΩΝΕΝΓΕΣΚΑΙΚΟΣΜΙΣ: ΚΑΙΒΑΣΙΛΙΚΟΝΠΡΟΣΛΑΒΩΝΑΥΘΙΣΓΕΝΟΣ:
ΚΑΙΛΑΜΠΡΟΝΥΓΟΔΕΙΓΜΑΓΑΡΕΙΣΤΟΝΒΙΟΝ: ΚΕΙΤΑΙΜΟΝΑΣΤΗΣΕΥΤΕΛΗΣΕΝΟΣΤΕΟΙΣ:
ΗΛΙΕΚΑΙΓΗΚΑΙΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙΚΡΟΤΟΙ: ΓΕΝΘΕΙΔΕΜΙΚΡΣΓΑΝΤΟΡΩΜΑΙΩΝΓΕΝΟΣ:
ΟΣΟΝΓΕΡΑΥΤΟΝΑΓΝΟΣΝΟΥΤΥΓΧΑΝΕΙ: ΑΛΛΩΜΟΝΕΖΩΝΚΑΙΜΕΘΙΣΤΩΝΤΑΣΦΥΣΕΙΣ:
ΕΙΓΣΤΙΚΑΙΓΕΠΡΑΧΕΝΑΥΤΩΜΗΓΡΕΓΟΝ: ΛΥΣΙΝΓΑΡΑΣΧΩΝΤΗΝΔΕΜΚΛΗΡΟΝΔΙΑΣ:

Ἐπὶ τῶν κατόπιν μεταπτώσεων τοῦ ἀνδρὸς τούτου οὐδὲν ἠδυνήθηεν νὰ εὔρω ἐν τοῖς συγγραφεῦσιν ἀνήκεν ἀναμφισβόλως εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἰωρνίκου ὅστις ἦν ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου διοικητῆς τοῦ κράτους καὶ οὗ τὸ ὄνομα συχάκις μνημονεύεται ἐν ταῖς ἐπισήμοις πράξεσι καὶ τοῖς διπλώμασι τῆς βασιλείας ταύτης. Ἄλλως τε ἡ ἐπιγραφή μᾶς διδάσκει ὅτι καὶ αὐτὸς καθὼς καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης μετὰ λαμπρὸν ὑπόδειγμα βίου ἐζήτησε καταφυγὴν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν τῆς χώρας, ἧς τὰ τεῖχη δικιῶνισαν τὴν μνήμην τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες καὶ κατὰ τὴν ζωὴν των πολλάκις συνήνωσαν τὰς προσπάθειάς των πρὸς σωτηρίαν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ περὶ τῶν χερσαίων τειχῶν μονογραφία εἶναι ἤδη γνωστὴ τοῖς σοφοῖς ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς γενομένης ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου Κων/πόλεως ἔπειδὴ δὲ τοῦτο δὲν εἶναι εἰς πάντας προσιτὸν καὶ κατέστη πολὺ σπάνιον ἦν λίαν ἐπιθυμητὸν ὅτι ἐξεδόθη ἐκ νέου. Τὸ μέρος ὅμως τοῦτο θὰ προκαλέσῃ βεβιάως τινὰς ἀντιλογίας. Ἡ τοποθέτησις τῆς Χαρσίας Πύλης, λίαν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τελευταίας πολιορκίας, εἶναι ζήτημα χρῆζον ἐκ νέου συζητήσεως, ἰδίως ἀφότου εἰς τῶν σημαντικωτέρων αὐτοπτῶν μαρτύρων τῆς πολιορκίας ὁ Κριτόβουλος ἐδημοσιεύθῃ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μύλλερ (Bibl. hist Graec. Φερμίνου Διδότου τόμ. Ε'). Ὁ κ. Πασπάτης οὐδαμῶς μνημονεύει τῆς νέας ταύτης πηγῆς, ὡς ἐπίσης μνημονεύει ἐν παρόδῳ μόνον τῶν ἔργων τοῦ κ. Δετιῆ σημαντικῶν διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν ὄρων δευτέρου, τρίτου, πέμπτου, ἔβδομου. Ἄλλως τε ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθησι διὰ τρόπον πείθοντος καὶ τοὺς μᾶλλον ἀπίστους, καὶ μετ' ἐντελοῦς ἐναργείας τὴν ὅλως ἰδιαιτέραν κατασκευὴν τῆς τάφρου καὶ τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσήνεγκεν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως ἢ ἡ σημασία τῶν διαφραγμάτων ἅτινα ἀπαντᾷ τις καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἀναμεταξὺ τῶν λόφων καὶ τῶν κοιλάδων, ὅπερ εἶχε διαφύγει μέχρι τοῦδε τοῖς παρρητηταῖς, ἐξηγήθη πρῶτον νῦν ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη. Πρόκειται περὶ εὐφροσυνάτου συστήματος διαταφρισμάτων, ὁποῖον τὸ εἶδμεν ἐπίσης καὶ ἐν τοῖς βυζαντινοῖς ὀχυρώμασι τῆς ἀκροπόλεως τῆς Προύσης.

Αἱ περιπέτεται τῆς ἀναζητήσεως τοῦ πύργου τοῦ Ἀνεμᾶ περιγράφονται τόσον ζωηρῶς καὶ μετὰ τοσαύτης χάριτος, ἢν ἐκεῖνοι μόνον δύνανται νὰ ἐκτιμῶσιν ὅσοι ἀνέλαβον τοιαύτας ἐπικινδύνους ἀναζητήσεις. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου εἶναι ἐν τῶν καλλίστων. Πολλαχού τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπάρχουσιν ἔτι τοιαῦτα βυζαντινὰ λείψανα, ἅτινα περιμένουσιν ἔτι τοὺς Κολόμβους των ἔλπίσωμεν ὅτι τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα, ἅτινα ἔσχεν ὁ κ. Πασπάτης θὰ ἐνθαφρύνωσι καὶ ἄλλους ἐρευνητὰς, ὅπως διαφωτισθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ τοπογραφία τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν χερσαίων τειχῶν θὰ περιορισθῶ εἰς τινὰς μικρὰς ἀπαραιτήτους διορθώσεις.

Ἐπιγραφή ἀριθ. 6. Πύργος τοῦ Ἰσακίου Ἀγγέλου. Περιέχει κενὸν πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Βασιλείου. Ἀνέγνωσα ἐπὶ τοῦ πύργου τὴν συγκοπὴν ΔΜΕΓ/Ι = μέγαλο δομestίκου. Εἶναι ὁ Βασίλειος Βατάτζης ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου ἀνήλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δομestίκου ἕνεκα τοῦ γάμου του μετὰ μιᾶς τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Ἰσακίου Ἀγγέλου.

Ἀριθ. 14. Ἐπὶ τῆς Χαρσίας Πύλης ἢ τῆς ε' στρατιωτικῆς πύλης.

Portarum valido firmavit omine muros
Pusaeus magno non minor Anthemio

Ὁ Κάρολος Μύλλερ ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Κριτόδουλον προτείνει ὅπως ἀναγνωσθῆ ἡ ἰμῖνη ἀντὶ ὀμίνη. Ἐρῶνα μεταγενεστέρα, ἣν ἐποίησα τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀπέδειξεν ὅτι ὄντως ἰμῖνη ὑπάρχει γεγραμμένη καὶ ὄχι ὀμίνη, ὅπερ σπουδαίως μεταλλάσσει τὴν ἔννοιαν τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος τοῦ Πουσαίου ὄντος ὑπάτου τῷ 467, αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἀνθεμίου χρονολογοῦνται τῷ 413.

Ἀριθ. 20. Τὸ περίφημον ἐπιγράμμα Κωνσταντίνου τοῦ Κύρου ἄνωθεν τῆς Μελανδησίας πύλης.

Ἡμῶσιν ἐξήκοντα φιλοσκήπτρω βασιλῆι
Κωνσταντῖνος ὑπαρχος ἐδείματο τείχει τείχος

Τὸ ἀντίγραφον τοῦ κ. Πασπάτη ἔχει βασιλεῖ ἀντὶ βασιλῆι ὅπερ ἀντίκειται εἰς τὸ μέτρον. Τὸ δίστιχον εὑρηται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνθολογίᾳ ὑπ' ἀριθ. 690 ὑπὸ τὸν τίτλον εἰς πόρταν τοῦ Ῥησίου ἐν Βυζαντίῳ. Καὶ αὕτη εἶναι ἢ αἰτία δι' ἣν οἱ τοπογράφοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσφαλμένως θέτουσι τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς Πύλης τοῦ Ῥηγίου.

Ἀριθ. 19. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πύλης

A N E N E W Θ H E Π I . . . . A V
T A T O N A Π O N P . . . N Π A T
T O P O C T O Y B A C I A I K . V O I K O V . . . M A P I N
E N I N Δ I A +

Τοῦ κυρίου Πασπάτη ὁμολογοῦντος ὅτι δυσκόλως ἀναπληροῦται ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη προτείνω τὴν ἐπομένην ἀνάγνωσιν :

ἀνενεώθη ἐπι[μελεία τ. δ. ἐνδοξο]τάτου ἀπὸ ὑπ[άτω]ν
πατ[ριάρχου καὶ κουρά]τορος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου [τῆς δσίας] Μαρί[νης]
ἐν ἰνδ. ΙΑ +

Ἀριθ. 30. Ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Σηλυμβρίας. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς πύλης τῇ φροντίδι Μανουὴλ Βρυεννίου τοῦ Λεοντάρχου.

Ὁ κ. Πασπάτης ἀνέγνω οὕτω

ΜΑΝΟΝΗΛΒΡΥΕΝΝΙΟΝΛΕΟΝΤΟCΕΠΙΒΑCΙΛΕΙΑ

ἐξ οὗ δὲν ἐξάγεται σαφὲς νόημα. Ἐν τούτοις τὸ ἐπιγραφικὸν κείμενον τῆς ε' γραμμῆς φέρει καθαρῶς

ΟΝΤ ΔΙ. ΠΙ. Σ. ΒΑCΙΛΕΙΑC

ὥστε ἀναγνωστὸν «Μανουὴλ Βρυεννίου Λεονταρίου πιστοῦ βασιλείας κτλ.». Ὁ τύπος πιστὸς βασιλείας ἀναλογεῖ ἀκριβῶς πρὸς ἐκεῖνον, ὃν εὐρίσκωμεν συχνότατα ἐν τοῖς διπλώμασιν οἰκείου ἀνθρώπου τοῦ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως, Λεοντάρχου εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν πολυαρίθμων κλάδων τῆς οἰκογενείας τῶν Βρυεννίων. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Δούκα καὶ τῶν Κομνηνῶν ὅτε ἡ οἰκογένεια αὕτη τοῖς διημιφισβήτει τὸν θρόνον, ἀπαντῶμεν μίαν τῶν οἰκογενειακῶν τούτων διαιρέσεων τὴν τῶν Βρυεννίων Βατάτζη· ὁ γάμος τοῦ Καίσαρος Νικηφόρου Βρυεννίου μετὰ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς ἐγέννησε τὸν κλάδον τῶν Βρυεννίων Κομνηνῶν· περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς αὐτοκρατορίας τρίτος κλάδος ὁ τῶν Βρυεννίων Λεοντάρη ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων· εἰς μάλιστα τούτων ἐπὶ τινα χρόνον ὑπῆρξε διοικητὴς τῆς Σηλυμβρίας.

Ἀριθ. 38

— ΤΟΚΑΙΤΕΙΧΟCΟΝΤΩC —

Τὸ καὶ τείχος ὄντως! Ἐξηγήθη προσφύεστατα ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη ὡς προερχόμενον ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τῆς οἰκοδομῆς, οἵτινες διὰ τοῦ ἀφελοῦς τούτου τρόπου ἐξέφρασαν τὸν θαυμασμόν των ἐπὶ τῷ συντελεσθέντι ἔργῳ. Πλησίον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ ε' πύργου εἰς τὸ ἔσωθεν μέρος ἀντέγραψα τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν, τὴν μόνην ἣτις μᾶς παρέχει τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν ἀρχιτεκτόνων τῶν τειχῶν

+ ΕΚΤΗCΤΙΟΠΥΡΓΟCΟΝΤΟCΔΙΑ — ΚΕΛΑΡΙC

«ἐκτίσθη ὁ πύργος οὗτος διὰ Κελαρίου».

Ἐπὶ τούτοις ἐκφράζω τὴν ἐλπίδα ὅπως ὁ κ. Πασπάτης ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ ἔργου του εἴτε μεταφράσει εἰς ξένην γλῶσσαν (γαλλικὴν ἢ ἀγγλικὴν) συμπληρώσῃ τὰ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς κενὰ ὅπως οὕτω σχηματισθῆ πληρὲς σῶμα (corpus) τῶν ἐπιγραφῶν τῶν τειχῶν, ὅπερ μέχρι σήμερον ἐλλείπει καὶ ὅπερ θάπετέλει τὴν βᾶσιν τῆς ἱστορίας τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ μέρος τὸ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῶν Γενουησιῶν ἐγένετο ἤδη ἀσμένως ἀποδεκτὸν ἐν Ἰταλίᾳ ὅτε ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως· ἔκτοτε αἱ ἔρῳναι τοῦ σοφοῦ τῶν Ἀθηνῶν νομισματολόγου κ. Παύλου Λάμπρου ἔφερον ὀλοτελῶς εἰς

φῶς τὸ νομισματικὸν σύστημα τῶν φραγκικῶν ἐν Ἀνατολῇ ἀποικιῶν καὶ ἰδίως τῶν Γενουησιῶν καὶ τῶν Ἑνετῶν μνημονεύω δ' ἰδίως τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ Γενουήνσιοι ἔκοψαν νόμισμα ἐν Γαλατῆ. Εἶναι ἀναπόφευκτον ὅπως τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν τούτων τόσον σπουδαῖα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐμπορίου τῶν Γενουησιῶν ἐν Ἀνατολῇ, μὴ λησμονηθῶσιν ἐν δευτέρᾳ τινὲ ἐκδόσει.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3[15] Αὐγούστου 1877.

A. ΜΟΡΑΤΜΑΝ νεώτερος.

ΤΙΣ Ο ΑΝΑΚΑΛΥΨΑΣ ΤΑ ΑΡΑΙΟΜΕΤΡΑ ;

Ἀραιόμετρα καλοῦνται ὄργανα χρησιμεύοντα εἰς προσδιορισμὸν τῆς πυκνότητος ἢ τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν ὑγρῶν ἰδίως. Δι' αὐτῶν εὐκόλως ὀρίζεται ποσάκις ὄγκος τις τῶν ἐν λόγῳ ὑγρῶν εἶναι κουφότερος ἢ βαρύτερος ἴσου ὄγκου ὕδατος, τουτέστι κατὰ πόσον εἰσὶν ἀραιότερα ἢ πυκνότερα τούτου. Δι' αὐτοῦ ἐπίσης ὀρίζεται ἂν ἐν τινι ὑγρῷ, ἔχοντι σταθερὸν εἰδικὸν βᾶρος, οἷον τῷ γάλακτι, τῷ γλεύκει, τῷ οἶνοπνεύματι, ἐνυπόρχη καὶ ἀραιότερόν τι ὑγρὸν οἷον ὕδωρ, ἢ ἂν καὶ πόσον ἄλας, σάκχαρον, ὄζον κτλ. ἦναι διαλυμένον ἐν ὕδατι. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ χρησιμωτάτου τούτου ὄργανου ἀποδίδεται τῷ «εὐρόντι» τὴν ὑδροστατικὴν ἀρχὴν καὶ δι' αὐτῆς τὸ εἰδικὸν βᾶρος Ἀρχιμήδει.

Ἐσχάτως ὁ Gerland¹ ἐδημοσίευσεν παρατηρήσεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἀραιομέτρου, ἃς διὰ τοῦ *Παρηλασοῦ* ποθοῦμεν νὰ φέρωμεν εἰς γνῶσιν τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὰ φυσικὰ ἐντριβῶν ἑλληνοιστῶν, ἵνα λάβωσιν ἀφορμὴν νὰ ὀνομάσωσι καταλλήλως τὰ ἐν χρήσει τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα, διότι, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἡ ὀνομαστοθεσία αὐτῶν ἐν τῇ καθωμιλημένῃ παρουσιάζει σύγχυσιν, οἷαν ἐν οὐδεμιᾷ ἑτέρᾳ γλώσσῃ βλέπομεν τόσῳ ἐπαισθητήν.

Τὸ ἀραιότατον ἀραιόμετρον εἶναι τὸ διὰ σταθεροῦ βάρους καὶ ἰσομεροῦς κλίμακος, ὅπερ ἐν ἀραιοῖς ὑγροῖς καταδύεται περισσότερον, ἐν δὲ πυκνότεροις ὀλιγώτερον καὶ ἐπιτρέπει διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐφαρμοσθείσης κλίμακος τὴν συγκριτικὴν ἐκτίμησιν τῆς πυκνότητος. Κατὰ τὸν αὐθεντικὸν περὶ τὰ τοιαῦτα *Musschenbrock*² ἐπιστεύετο ἐπὶ πολὺ ὅτι ἀνεκαλύφθη τὸ ἀραιόμετρον τοῦτο ὑπὸ τῆς φονευθείσης ἐν ἔτει 415 μ. Χρ. ὑπὸ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ χριστιανῶν Ὑπατίας. «*Hygrometrum sub fine quarti seculi dicitur inventum a Hypatia, Theonis filia, ut ex Sinesii Cyrenaiici Epistola XV colligitur.*»

¹ Annalen der Physik und Chemie 1877 Bd. 1. pg 150.

² *Musschenbrock*. Introductio ad philosophiam naturalem, Lugd. Batav. MDCCLVII pg. 522.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἣν ἔγραψεν ὁ Συνέσιος, ἐπίσκοπος τῆς Πτολεμαῖδος, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ διδάσκαλον Ὑπατίαν, οὐδὲν δικαιολογεῖ τὴν γνώμην τοῦ *Musschenbrock* μᾶλλον ἀντίθετόν τι συμπέρασμα ἠδύνατό τις ἐξ αὐτῆς νὰ ἐξγάγῃ. Ἴδου τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης.

«Οὕτω πᾶν πέπραγα πονήρως, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ ἐπίταξον αὐτὸ χαλκνευθῆναι τε καὶ συνωνηθῆναι. Σωλήν ἐστι κυλινδρικός, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων· οὗτος ἐπὶ τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομάς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν ἐξετάζομεν. Ἐπιποματίζει γὰρ αὐτὸν ἐκ θατέρου κῶνος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινὴν βᾶσιν ἀμφοῖν τοῦ κῶνου τε καὶ τοῦ σωλήνος. Αὐτὸ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ *Baruballior*. Ὅταν οὖν εἰς ὕδωρ καθῆς τὸν αὐλὸν, ὀρθὸς ἐστήξει καὶ παρέξει σοι τὰς κατατομάς ἀριθμεῖν· αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς εἰσὶ γνωρίσματα¹».

Ὁ ἐκδοὺς ἐν ἔτει 1640 τὰ συγγράμματα τοῦ Συνεσίου *Petavius* ἐσχέτισε τὴν περιγραφὴν ταύτην πρὸς τὸν *Χωροβάτην* τοῦ Βιτρούβιου, εἰδὸς τι ἀεροστάθμης, εἰ καὶ 70 ἤδη ἔτη πρὸ αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ὀρθῶς ἠρμήνευσε τὸ χωρίον τοῦτο. Ὁ δὲ *Fermatius* ἐκλαβὼν εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Πεταβίου* τὸ Ὑδροσκοπίον ὡς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀραιόμετρον, εὐκόλως ἠδυνήθη καὶ αὐτὸν τὸν *Πεταβίον* νὰ μεταπέσει. Καὶ ὄντως οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται νὰ ἐπικρατήσῃ ἀμφιβολία τις, ὅτι ὁ Συνέσιος ἐνόησε τὸ Ἀραιόμετρον, ὑπολείπεται δὲ μόνον νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ἡ περιγραφή αὕτη ἦναι καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη ἀπαντωμένη ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ δὲ *Musschenbrock* καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἀποφαινόμενοι ὡς ἀνωτέρω, βεβαίως οὐδ' ἀνέγνωσκον καὶ τὴν 15 ἐπιστολὴν τοῦ Συνεσίου, ἄλλως δὲν ἤθελον ἐκθέσει τοιαύτην ἀντίφασιν.

Ἀφ' ἑτέρου ἐχαρχητήρησθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους σχεδὸν ὁμοφώνως ὁ Ἀρχιμήδης ὡς ὁ ἐφευρέτης τοῦ Ἀραιομέτρου. Ὁ *Munke*² θεωρεῖ ἀποδεικνύμενον ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἀνεκάλυψεν ἢ καὶ μετεχειρίζετο ἀραιόμετρον καλῶς πεποιημένον ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος καὶ ἠριθμημένον εἰς βαθμοὺς ἢ κατατομάς· καὶ ὁ *Poggendorff* ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἐφευρε τὸ ἀραιόμετρον³ καὶ ὅτι ἡ μὲν Ὑπατία συνήθως θεωρεῖται ὡς ἀνακαλύψασα αὐτὸ, ὄντως δὲ εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι καὶ ὁ Ἀρχιμήδης ἔκαμνε χρῆσιν αὐτοῦ⁴. Ὁ *Marbach*⁵, συντάσσεται τῇ γνώμῃ τοῦ *Munke*, ὁ δὲ *Dove*⁶ ἔτι ὀριστικώτερον ἐκφράζεται λέγων ὅτι τὰ ἡμέτερα ἀραιόμετρα εἰσὶν αὐτόχρημα τὰ κατὰ τὸν *Rhemnius Fannius Palaemon* (*de Ponderibus et Mensuris*) παρὰ τοῦ Ἀρχιμήδους περιγραφόμενα. Ἡ ὁμοφωνία τῶν φυσιοδιφῶν τούτων

¹ Joh. Christ. Wolfius. *Mulierum Graecarum fragmenta et Elogia*. Goetting. 1739 pg 74.

² *Gehler's physikal. Wörterbuch* I. p. 350.

³ *Poggendorff*, bibliographisch—literarisches Handwörterbuch I, pg 1166.

⁴ *Handwörterbuch der Chemie* v. *Liebig*, *Poggendorff*, *Woehler*. ed 2. II. pg. 174.

⁵ *Marbach*, *physikal. Lexicon*. ed 2. I. pg 278.

⁶ *Dove*, *Mass und Messen*. ed 2. pg 160.

βασίζεται ἐπὶ τῆς γνώμης, ἣν ἐν τινι πραγματείᾳ¹ ἐξέφερον ὁ Salverte, ὅστις ἀποδεικνύει ἐκ τῶν στίχων 104 μέχρι 121 τοῦ μνημονευθέντος ποιήματος τοῦ ἐπὶ Τιβερίου, Καλιγούλα καὶ Κλαυδίου ἀκμάσαντος Ῥημνίου Φαννίου, ὅτι τὸ ἀραιόμετρον ἦτο ἤδη γνωστὸν 300 ἔτη πρὸ τῆς Ἑπατίας, διότι τὸ ἀναφερόμενον χωρίον περιγράφει αὐτὸ ἤδη μετὰ πλείστης ὀψης λεπτομερείας. «Ακατάληπτον εἶναι, λέγει, πῶς ὁ σύγγραφος καὶ φίλος τῆς Ἑλληνίδος ἐκείνης Συνέσιος, ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην, ἀφοῦ ὁ Ῥήμιος Φάνιος ἐν τῷ 124 στίχῳ ῥητῶς λέγει :

«Nunc aliud partum ingenio trademus eodem»,

καὶ ἐξιστορεῖ κατόπιν τὸν τρόπον τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ποσότητος τοῦ χρυσοῦ ἐν τῷ στέμματι τοῦ Ἱέρανος διὰ τῆς γνωστῆς ὑδροστατικῆς δοκιμασίας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι κατ' αὐτὸν καὶ τὸ ἀραιόμετρον εἶναι μία τῶν πολλῶν τοῦ Ἀρχιμήδους ἀνακαλύψεων.

Ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα ἐκδοθεῖσι συγγράμμασιν ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ Salverte ἐθεωρεῖτο ἤδη ὡς γεγονός, εἰ καὶ φαίνεται ὅλως ἀνυπόστατος μετὰ τὴν ἐπισταμένην ἀνάγνωσιν τοῦ ποιήματος. Οἱ 123 προηγούμενοι τῶν μνημονευθέντων στίχοι αὐτοῦ περιγράφουσι μὲν ἀκριβέστατα τὰ ῥωμαϊκὰ σταθμὰ καὶ τὰ μέτρα τῶν ὑγρῶν ὡς καὶ τὸ ἀραιόμετρον, οὐδαμοῦ δὲ ἐν αὐτοῖς γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἀρχιμήδους ἢ καὶ ἐτέρου προσώπου· ὦφειλε δὲ τοῦτο βεβαίως νὰ γείνη, ἐὰν ἡ κατὰ τὸν Salverte ἐρμηνεία τοῦ ingenio eodem ἀνεφέρετο εἰς τὸν περιώνυμον ἐφευρέτην. Ἀντὶ τούτου μόνον ὁ 127ος στίχος ποιεῖται μνεῖαν αὐτοῦ ὡς Syracosius magister, ὅθεν ἐπεται ὅτι τὸ ἐν προηγουμένῳ στίχῳ ἀπκνυόμενον ingenio eodem πρέπει μᾶλλον νὰ ἐξηγηθῇ ὡς *διανοητικὴ προσιπάθεια*, καὶ ὅτι οὐδόλως ἐξάγεται ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἢ εἰς τὸν Ἀρχιμήδην ἀπόδοσις τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἀραιομέτρου. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε οὗτος ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ ἀναφέρει πού τὸ ἀραιόμετρον, οὔτε ἕτερός τις συγγραφεὺς τῆς ἀρχαιότητος ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ προσέτι εἶναι πάντως ἀδύνατον ν' ἀνεκαλύφθῃ τὸ ἀραιόμετρον πρὸ τῶν λοιπῶν ὑδροστατικῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Ἀρχιμήδους, πρέπει ἀναγκαίως νὰ συναγάγῃμεν ὅτι τὸ ἀραιόμετρον εἶναι μεταγενεστέρα ἀνακάλυψις.

Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει λοιπὸν ὅτι τὸ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων ποίημα εἶναι γνήσιον ἔργον τοῦ Ῥημνίου Φαννίου, συνάγεται ἀναγκαίως ὅτι ζῶντος αὐτοῦ, τουτέστιν ἐπὶ αὐτοκράτορος Νέρωνος, ὡς χρονολογεῖ ὁ Baehr², τὸ ἀραιόμετρον πρέπει νὰ ἦτο ἤδη γνωστὸν· ἀλλ' ὅμως, οὐδόλως ὑπάρχει ἔτι ἀσφαλῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ ῥηθεις γραμματικὸς εἶναι καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀνωτέρω ποιήματος. Οἱ Κώδικες³ ἀναφέρουσιν αὐτὸ εἴτε χωρὶς νὰ ὀνομάσωσι τὸν ποιητὴν, εἴτε ἀποδίδοντες αὐτὸ τῷ γραμματικῷ Πρισκιανῷ, ζήσαντι τῷ

¹ Annales de Chimie, an 6, XXVII pg 113.

² Geschichte der römischen Literatur, 1844.

³ Endlicher, Prisciani Grammatici de Laude imperatoris Anastasii et de Ponderibus et Mensuris Carmina. Vindobonae 1828 p. XVI.

468 μέχρι 562 ἢ 575 ἐν Κωνσταντινούπολει, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα συνήθως προσήρτηται καὶ τὸ προκείμενον. Ἐν τινι μὲν ἐξ αὐτῶν ῥητῶς ἀναφέρεται τὸ ποίημα τοῦτο ὡς πόνημα τοῦ Πρισκιανῷ μὲ τὴν προσθήκην: ex opera Rufini vel Faviniiani, ἐν ἑτέρῳ δὲ ἀντὶ τοῦ Faviniiani εὐρηται Favini· δύο ἕτεροι δὲ κώδικες καλοῦσι ποιητὴν αὐτοῦ τὸν Remus Favinus. Αἱ ἐνστικαὶ ἐκδόσεις τοῦ ιε' αἰῶνος δὲν ὀρίζουσι συγγραφεὰ, ἡ δὲ πρώτη τῆς Λειψίας ἐκδοσις τοῦ 1494 τὸν Remus Favinus καὶ μόνον ἡ δευτέρα, ἐν Λειψίᾳ τῷ 1515 ἐκδοθεῖσα, τὸν μνησθέντα Ῥήμιον Φάνιον Παλαίμονα. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου λοιπὸν δὲν ὑπάρχουσιν ἀσφαλῆ τὰ πειστήρια, ὁ δὲ Wernsdorf ἀπεπειράθη ἤδη τῷ 1786 ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν προσετέθη τῷ ποιήματι τούτῳ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ δὲ Salverte δυσχυρίζεται, ὅτι ἡ γλαφυρότης καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ὕφους, αἵτινες ἰδίως ἐν τοῖς στίχοις 2—5 καὶ 98—101 διαφαίνονται, μαρτυροῦσιν ὑπὲρ συγγραφῆς ἐκ τῆς ἀρίστης ἐποχῆς τῆς λατινικῆς φιλολογίας· ἐπὶ δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου βασιζόμενος, θεωρεῖ τὴν γνησιότητα τοῦ ἐν λόγῳ ποιήματος, ὡς ἀνωτέραν πάσης ἀμφισβησίας. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἐξασθενοῦται διὰ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα ἐπίσης ἀρίστον λεκτικὸν ἔχοντα ποιήματα, ἀδιαφιλονείκητα τοῦ Πρισκιανῷ, ἰδίως δὲ ἡ *Περιήγησις* αὐτοῦ καὶ ὁ *Ῥυμος* τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου· καὶ ἂν καὶ παραδέχεται ὁ Endlicher ὅτι ὡς ἡ *Περιήγησις* τοῦ Πρισκιανῷ ἐλήφθη ἐξ ἀρχαιοτέρου τοῦ Διονυσίου, οὕτω καὶ τὸ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων ποίημα τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆς δύναται νὰ ἦναι μεταποίησις προγενεστέρου τοιούτου τοῦ Ῥημνίου Φαννίου, πάλιν οἱ νεώτεροι ἐκδοταὶ αὐτοῦ (Endlicher 1828, Orelli 1833, G. E. Weber 1835 καὶ H. Meyer) ὁμοφώνως παραδέχονται τὸν Πρισκιανὸν ὡς τὸν ποιητὴν αὐτοῦ.

Κατὰ δὲ τὸν Beckmann¹, καὶ ἕτερον μέσον ὑπάρχει τῆς ἀσφαλοῦς ἐξακριβώσεως τοῦ τε συγγραφῆς τοῦ προκείμενου ποιήματος καὶ τῆς ἡλικίας τοῦ ἀραιομέτρου. Ἐὰν δηλαδὴ ἐποιήθη τὸ ποίημα ἐπὶ τοῦ Ῥημνίου, τουτέστι ἐὰν περὶ τὰ μέσα τοῦ α' μ. Χρ. αἰῶνος ἦτο ἤδη γνωστὸν τὸ ἀραιόμετρον, τότε πρέπει δικαίως νὰ προσδοκᾷ τις νὰ εὔρη τὸ ἀραιόμετρον τουλάχιστον μνημονευόμενον παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ β' καὶ γ' αἰῶνος καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς περὶ τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν ὑγρῶν πραγματευομένοις. Τοῦτο δὲ οὐδόλως συμβαίνει. Οὕτω λέγει ὁ Σενέκας²: Quamcunque vis rem expende et contra aquam statue, dummodo utriusque par sit modus: si aqua gravior est leviozem rem, quam ipsa est, feret, et tanto supra se extollet, quanto erit levior: graviora descendent. At si aquae et ejus rei quam contra pensabis par pondus erit; nec pessum ibit, nec exstabit, sed aequabitur aquae: et nabit quidem sed paene mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quaedam tigna supra aquam, paene tota efferantur: quaedam ad medium sub-

¹ Beiträge zur Geschichte der Entfindungen. Leipzig 1795· IV pg 265.

² Senecae Philos. Nat. Quaest. Lib. III C. 25.

mersa sint, quaedam ad aequilibrium aequae descendant». Τίς δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὁ Σενέκας, ἐὰν ἐγνώριζε τὸ ἀραιόμετρον, ἤθελε βεβαίως μνημονεύσει αὐτοῦ ἐνταῦθα, προσέτι δὲ ὅτι βεβαίως θὰ ἐγνώριζεν αὐτὸ, ἐὰν ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ῥήμιος ἠδύνατο νὰ περιγράψῃ αὐτὸ τὸσον λεπτομερῶς;

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιχείρημα ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τοῦ Πλινίου¹ τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις αὐτολεξεὶ ἀναφέρει: « Quidam statera judicant de salubritate frustante diligentia, quando terrarum est, ut levior sit aliqua». Πρὸς τὸν ἀποδοκιμασθέντα ἐνταῦθα σκοπὸν ὁ Συνέσιος μεταχειρίζεται ἤδη τὸ ἀραιόμετρον· βεβαίως δὲ δὲν ἤθελεν ἀποφαίνεσθαι τοσοῦτον ἀποδοκιμαστικῶς ὁ Πλίνιος, ἐὰν ἐγνώριζεν αὐτό. Φέρεται τις μάλιστα νὰ πιστεύσῃ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκτιμῆσεως τῆς ἰαματικῆς δυνάμεως τοῦ ὕδατος ἤγαγεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀραιομέτρου. Ἄλλ' ὅμως καὶ πρὸ τοῦ γ' αἰῶνος δὲν δύναται νὰ ταχθῆ ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, διότι καὶ ὁ θανάων τῷ 200 μ. Χρ. Γαληνός², εἰσέτι δὲν εἶχεν εἶδῃσιν περὶ τοῦ ὄργάνου τούτου. Ὁ Γαληνὸς διδάσκει ὡς τι νεωστὶ ἐφευρεθὲν μέσον τῆς ἐκτιμῆσεως τῆς ἄλμης τὸ ἐξῆς: «ἀλλὰ καὶ μέτρον ἤδη τι πεποιήται τοῦ τὴν ἄλμην εὐκρατον ὑπάρχειν εἰς τὰς ταριχεύσεις, εἰ φαίνονται κατ' αὐτὴν ἐπιπλέον ὠν, ὡς ἔτι γε καταφερομένου καὶ μήπω περὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἄλμης ἐνηχομένου μάλλον ὕδατῶδης ἐστὶ καὶ γλυκεῖα». Ἐν μόνον βῆμα, ὡς βλέπομεν, ἐχώριζεν αὐτὸν τότε ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἀραιομέτρου.

Ἐκ πάντων τῶν λόγων τούτων προκύπτει ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη περιγραφή τοῦ ἀραιομέτρου ἡ τοῦ Συνεσίου καὶ ὅτι δὲν δύναται εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἢ κατὰ τὸν γ' καὶ δ' αἰῶνα νὰ ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀραιομέτρου. Ἡ δὲ λεπτομέρεια τῆς πρὸς τὴν Ὑπατίαν περιγραφῆς, ἣν ὁ Συνέσιος κρίνει ἀπαραίτητον, ὅπως διδάξῃ αὐτὴν τὰ περὶ τοῦ ἀραιομέτρου, μαρτυρεῖ ὅτι τότε τὸ ὄργανον τοῦτο εἰσέτι δὲν ἦτο πολὺ γνωστόν· διὸ δύναται τις νὰ παραδεχθῆ ὡς πιθανὸν ὅτι ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸν δ' αἰῶνα. Πολὺ δὲ πιθανὸν εἶναι νὰ ἐχρησίμευε κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ἰατρικῇ εἰς προσδιορισμὸν τῆς ποιότητος τοῦ ποτίμου ὕδατος, ἀφοῦ κατὰ τὸν Desaguliers³ καὶ μέχρι τοῦ ιη' αἰῶνος μετεχειρίζοντο αὐτὸ εἰς τοιοῦτους σκοπούς.

Συμπεραίνοντες λοιπὸν, ἀποφαινόμεθα, λέγει ὁ Gerland, ὅτι ἡ κοινῶς παραδεκτὴ εἰκασία ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἐφεῦρε τὸ ἀραιόμετρον, εἶναι ἀδέσποτος καὶ οὐδὲν βεβαιωμένη· πιθανώτατον δὲ εἶναι νὰ κατεσκευάσθῃ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν δ' μ. Χρ. αἰῶνα καὶ νὰ ἐχρησίμευε τὸ κατ' ἀρχὰς πρὸς ἰατρικοὺς σκοπούς.

A. X.

¹ Plini secundum nat. hist. Libri 37. Rec. Sillig. Lib. 31. l. 23 IV. pg 437.

² Γαληνοῦ περὶ κρᾶσεως καὶ δυνάμεως τῶν ἀπλῶν φαρμάκων. Βιβλ. Δ' Ἐκδ. Kühn. Τόμος ια' σελ. 691.

³ A course of Experimental Philosophy.

ΕΣΤΙΑΣ

ΡΩΜΑΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Α'

ΕΝ ΤΗ ΑΓΟΡΑΙ

Ἐληγεν ἤδη ὁ ὀκτώβριος τοῦ 54 μετὰ Χριστὸν ἔτους. Ἦτο δὲ πρωτὰ θελακτικὴ φωτιζομένη ὑπὸ ἡλίου λάμποντας ἐν οὐρανῷ ἀνεφέλω. Τὴν ὥραν ταύτην καθ' ἣν οἱ πλοῦσοι τῆς Ῥώμης κάτοικοι ἐπανελθόντες ἐκ τῆς ἐξοχῆς ἐπανελάμβανον τὰς ἐπισκέψεις των ἢ ἐπορεύοντο εἰς τὰ βαλανεῖα καὶ τὰς στοάς, τρεῖς ἄνδρες ἐβάδιζον ὑπὸ μίαν τῶν ὁμοκέντρων στοῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος κειμένου πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Ἀγορᾶς. Θλιψίς τις ἐπεφαίνετο ἐπὶ τῶν προσώπων αὐτῶν καὶ βαθεῖα μελαγχολία ἐν τοῖς λόγοις καὶ τῷ ἤχῳ τῆς φωνῆς των. Συνεχῶς δὲ οἱ δύο νεώτεροι ἰστάμενοι ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ἀπέναντι ναὸν τῆς Ἑστίας. Ἦσαν δὲ σχεδὸν ὁμηλικες ἐξ καὶ εἴκοσι μόλις ἐτῶν, περιβεβλημένοι ὡς καὶ ὁ ἕτερος τὴν ἀρχαίαν τήβεννον διακριτικὸν δεῖγμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Εἷς δὲ τῶν τριῶν τούτων ὁ ὑψηλὸν καὶ λεπτὸν ἔχων τὸ σῶμα, ζωηρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς τὸ πρόσωπον, ἦτο τύπος τέλειος ἀρχαίου πατριῆ, σεμνὸς τὴν ἀναβολὴν, κομψὸς τοὺς τρόπους, μέλανα ἔχων τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν κόμην, ῥίνα γρυπὴν, χεῖλη λεπτά, τράχηλον εὐκαμπτον καὶ μέλη μυώδη καὶ ἰσχυρά, ἐφαίνετο ὡς ἀγαλμα μαρμαρίνον ἢ χαλκοῦν ἐκ τῶν κοσμοῦντων τὸν περίβολον τοῦ Καπετωλίου, εὖ ὁ μεγαλοπρεπὴς ὄγκος ὑψοῦτο πρὸ τῆς πλατείας.

Ὁ ἕτερος ἦν ξανθὸς, ῥοδόχρουν ἔχων τὴν παρειάν, ἀνάστημα μέτριον, μέλη κανονικώτατα καὶ εὐμορφίαν ἐξαισίαν. Ἐφαίνετο δὲ ὡς ἄλλης τινὸς φυλῆς ἄνθρωπος. Καὶ τῷ ὄντι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐκ Γαλατίας καταγομένη προσεκληθῆ εἰς Ῥώμην βασιλεύοντος τοῦ Κλαυδίου ἵνα παρακαθῆσθαι ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Ὁ τρίτος ἀνὴρ καθεστηκυῖας ἡλικίας, πεντηκοντούτης περίπου, εἶχε τὸ βλέμμα σοβαρὸν ἄμα καὶ γαλήνιον. Περιβεβλημένος τὴν τήβεννον βασιλικῶς ἀλλὰ μετ' ἀφελείας, ἐβάδιζε νεύων πρὸς τὴν γῆν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο νέων οἵτινες ἐφαίνοντο εἰλικρινῶς τιμῶντες αὐτόν. Ἐπὶ τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ προσώπου κοσμομένου ὑπὸ ψαρχᾶς γενειάδος ἀντηνακλᾶτο ἡ λάμψις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ κυρτούμενον ἐλαφρῶς μέγα αὐτοῦ σῶμα καὶ τινες ῥυτίδες ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ ἐδείκνυον τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς δοκιμασίας τοῦ μακροῦ ἤδη αὐτοῦ βίου.

Αἴφνης ὁ πρῶτος διακόψας τὸν περίπατον καὶ προχωρήσας πρὸς τοὺς κίονας τοὺς κατὰ μῆκος τῆς πλατείας ἰσταμένους, ἔδειξε τὸ βῆμα κείμενον

πρὸ τῆς Αἰμιλίας στοᾶς κάτω τῆς κατωτέρας κλιτύος τοῦ Καπετωλίνου λόφου καὶ εἶπε μετ' ἀγανακτήσεως.

— Ἴδου οἱ Ἐμβολοὶ¹ εἶνε βωβοὶ καὶ θὰ σιγῶσιν ἐν ὄσῳ ἡ ἐλευθερία δὲν ἀποδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

— Ἡ ἐλευθερία! ἀπεκρίθη ὁ Γαλάτης, ἀλλ' αὕτη πρὸ ἐτῶν πολλῶν ἀπώλετο, Μέτελλε, καὶ δὲν εἶν' ἐτοίμη νάναγεννηθῆ ἐκ τῆς τέφρας τῆς. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἀφαρπάσας τὴν αὐτονομίαν τῆς πατρίδος μου ἐπάτησεν ἐπὶ διακοσίων μυριάδων πτωμάτων δι' ὧν αὐτὸς ἔστρωσε τὰ γαλατικά πεδία καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀρχῆς. Ἡ δημοκρατία κατέπεσε μετὰ τῆς πατρίδος μου καὶ ἡ κατάλυσις αὐτῆς εἶνε ἀφεύκτος.

— Κακῶς κρίνεις περὶ ἡμῶν, Σαβίνε. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ψυχαὶ δυσχεραίνουσαι ἐπὶ τῷ καταθλιπτικῷ τούτῳ ζυγῷ, καὶ μόνον τὸν κατάλληλον καιρὸν προσδοκῶσιν ἵν' ἀποσεισῶσιν αὐτόν. Καὶ ὁ καιρὸς δὲν θὰ βραδύνη νὰ φανῆ.

— Μάλιστα, μάλιστα! ἀνεφώνησε ζωηρῶς ὁ τρίτος τῶν περιπατούντων.

Ὁ Μέτελλος στραφεὶς πρὸς αὐτὸν ἐπανάλαβε μετὰ ζέσεως.

— Χαίρω, Λίνε, διότι συμφωνοῦμεν.

Ὁ δὲ Λίνος ἐμειδίασε καὶ μὲ βλέμμα ἥρεμον ἀλλὰ βαθύ εἶπεν εἰς τὸν Μέτελλον.

— Ἴσως διαφωνοῦμεν πολὺ πλέον ἢ ὅσον σὺ νομίζεις.

— Πῶς; ἠρώτησεν ὁ νέος μετ' ἀπορίας.

— Διότι πιθανῶς ἐνοοῦμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ τρόπον πολὺ διάφορον. Ἐγὼ εὐχομαι οὐ μόνον τῶν Ῥωμαίων τὴν αὐτονομίαν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων.

— Γενναία εἶνε ἡ γνώμη σου αὕτη καὶ ἐν μέρει συμφωνῶ καὶ ἐγὼ. Ἀλλ' ὅμως, Λίνε, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἐπλάσθημεν ἵνα ἄρχωμεν τῆς οἰκουμένης.

— Ἡ βία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια, Μέτελλε, δὲν συνιστῶσι τὸ δίκαιον.

— Αἱ λέξεις αὗται εἶνε πως ἀόριστοι. Καὶ τί ἐστὶ δίκαιον;

— Πρὸ εἴκοσι περὶ τοῦ ἐτῶν, ἀπεκρίθη ὁ Λίνος μετὰ συγκινήσεως, ἀνυπακόσως τῆς ἡρώτας: Τί ἐστὶν ἀλήθεια; Οἴμοι! ὅποια λοιπὸν εἶνε ἡ ἠθικὴ ἡμῶν κατάπτωσις, ὥστε τοιαῦτά τινα νὰ ἐρωτῶμεν σήμερον καὶ μετὰ τοσαύτης ἀφελείας!

— Ἀληθῶς ἐγὼ πάντοτε τὸ εἶπον ὅτι εἶσαι φιλόσοφος, ἀπεκρίθη εἰρωνικῶς ὁ Μέτελλος. Εἶσαι ἄξιος νὰ μετάσχῃς τῆς τιμῆς ἣν ἀπολαμβάνει ὁ Σενέκας ποδηγετῶν τὸν Καῖσαρα Νέρωνα² καὶ αὐτὸς, ὁ διδάσκαλος τοῦ ἡγεμόνος εἶναι φίλος τῆς τῶν ἀρχαίων σοφίας. . . .

— Ὑβρίζεις τὸν φίλον ἡμῶν παραβάλλον αὐτὸν πρὸς τὸν Σενέκαν, ὑπέ-

¹ Οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ ἐπὶ τῆς Ἀγορᾶς βῆμα, διότι ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν πλοίων ἅτινα οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τῷ 337 π. Χ. κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἀντιάτας ναυμαχίαν.

λαβεν ὁ Σαβίνος. Ἀγνοεῖς ὅτι ὁ Σενέκας διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν φίλων του ἀποκρύπτει τὰς ἀσωτείας τοῦ Νέρωνος; Δὲν εἰξέρεις ὅτι ὁ λεγόμενος οὗτος φιλόσοφος θηρεύει ἀδιαλείπτως τὰς κληρονομίας καὶ τὰς διαθήκας, ὅτι ἡ Ἰταλία καὶ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι κατηφρανίσθησαν ὑπὸ τῆς τοκογλυφίας αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν συνέλεξε πλέον τῶν ἑπτὰ ἑκατομμυρίων; Πρὸ πολλοῦ θρυλοῦνται περὶ αὐτοῦ τὰ αἰσχίστα, ἅτινα δὲν ἐπαναλαμβάνω τὴν στιγμὴν ταύτην σεβόμενος τὸν Λίνον.

— Ὁ Σενέκας ἀναγκάζεται νὰ συγχωρῆ εἰς τὸν Καῖσαρα ἄτοπὰ τινα καὶ τοῦτο ἵνα δύναται νὰ συγκατῆ τὰς ἀτάκτους ὁρμὰς τοῦ ἡγεμόνος.

— Συγχώρησιν ἀποκαλεῖς τὴν παραβίασιν πάντων τῶν νόμων θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων! ἀνεφώνησε ζωηρῶς ὁ Γαλάτης.

— Λάλει σιγότερα, ὑπέλαβεν ὁ Λίνος. Ἐξμεθεῖ ἐν δημοσίῳ τόπῳ, καὶ δυνατὸν κατάσκοπός τις νὰ . . .

— Ἡ στοὰ αὕτη εἶνε ἔρημος, ἀπεκρίθη ὁ Μέτελλος ταπεινῶν τὴν φωνὴν καὶ περιβλέπων μετὰ προσοχῆς. Σαβίνε, εἶπεν ἔπειτα, ἡ γενναία σου καρδιά καὶ ἡ δικαία ψυχὴ σου εἶνε ἀμέτοχος τῶν ἀξιώσεων τῆς πολιτικῆς ποτὲ δὲν δύνασαι δεόντως νὰ ἐκτιμήσῃς τὴν διαγωγὴν τοῦ Σενέκα.

— Φαύλη πολιτικὴ! εἶπε στεναζών ὁ Γαλάτης, ἡ συνισταμένη εἰς τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς κακίας καὶ τῆς ἀτιμίας! Ὁ Νέρων, γόνος Δομετίου τοῦ Αἰνοβάχρου καὶ τῆς Ἀγριππίνης, ἀμφοτέρων μοχθηροτάτων, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ συντρίψῃ μετ' οὐ πολὺ τὸν περιορισμὸν ὃν θέλουσι νὰ τῷ ἐπιβάλλωσιν. Οἱ θεράποντες αὐτοῦ ἐπιταχύνουσι τὴν διαφθορὰν τῆς πονηρᾶς ταύτης φύσεως, ἣν διέστρεψεν ἡ μηδαιμινὴ ἀγωγή. Νῦν δὲ πράττει ὅτι θέλη οὐδενὸς κωλύοντος αὐτόν. Μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ Ὁθωνος καὶ Σενεκίονος νέων ἐξωλεστάτων, πλανᾶται ὄλην τὴν νύκτα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἐνδεδυμένος δούλου στολὴν καὶ φορῶν φενάκην, ὠθῶν καὶ βίπτων τοὺς διαβάτας εἰς τὰς ὑπονήμους καὶ τοὺς μὲν τύπτων, τοὺς δὲ χλευάζων, ἐπανερχόμενος δ' ἐνίοτε οἰκάδε δεδαρμένος καὶ αὐτός. Ἐγκαταλείπει τὴν γυναῖκά του Ὀκταβίαν τὴν θυγατέρα τοῦ Κλαυδίου καὶ ἀδελφὴν τοῦ Βρεταννικοῦ, σκοπὸν ἔχων τίς οἶδε νὰ τὴν καταδιώξῃ μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλα χεῖρονα κατ' αὐτῆς νὰ πράξῃ. Δεκακοτῶ μόλις ἐτῶν δεικνύει ὀρέξεις σαρκοβόρου θηρίου, ἐπαγγέλλεται μῖσος θανάσιμον κατὰ πάσης ἀρετῆς καὶ προσέρχεται εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς εἰς συμπόσιον ἀσωτίας. Νομίζει ἑαυτὸν μουσικὸν καὶ παρασκευάζεται, ὡς ἠκουσα, νὰ ἀνάβῃ καὶ τοῦ θεάτρου τὴν σκηνὴν ἵνα ἀναξίως δρέψῃ ἐπιευφημίας καὶ χειροκροτήσεως. Ἴδου ὅποιον δεσπότην ἔλαβεν ἡ γῆ παρὰ τῆς Μοίρας. Ἀληθῶς ὁ οἶκος τῶν Καيسάρων εἶνε ἡ μάστιξ τῆς Ῥώμης. . . .

— Καὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, προσέθηκεν ὁ Λίνος.

— Ναί, κάλλιστα λέγεις, μάστιξ τῆς οἰκουμένης, ὑπέλαβεν ὁ Σαβίνος. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ὁ πρῶτος ὑποτάξας τὴν δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν δύναμιν ἐνὸς ἥτο ἀνθρώπου ἐκλελυμένων ἡθῶν, καὶ ἀγορέστου φιλοδοξίας. Τρεῖς

καὶ εἴκοσι πληγαὶ ἐν τῇ γερουσίᾳ συνεδριαζούσῃ ἐτιμώρησαν ἀληθῶς τὴν ἀπληστίαν τοῦ ἄρπαγος, ἀλλ' ὁ Καῖσαρ ἐγένετο παράδειγμα καὶ ὁ Αὔγουστος ὁ ἀνεψιὸς του ἐκκληρόνησε τὴν τυραννίαν, καὶ διὰ τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς πονηρίας κατώρθωσε νὰ μας ἀναγκάσῃ νὰ κύψωμεν ὑπὸ ζυγὸν τὸν αὐχένα, καὶ συνειθίσας τὴν γερουσίαν καὶ τὸν λαὸν εἰς τὴν δουλείαν, μᾶς ἐκκληροδότησεν ὡς ἀγέλην τινὰ τῷ διαδόχῳ του Τιβερίῳ. Ὁ νέος ἡγεμὼν δεξιὸς περὶ τὸ διοικεῖν, ἀλλὰ ψυχὴ ἐζυμωμένη ἐξ αἵματος καὶ πηλοῦ, κατέλιπεν ἀναμνήσεις οὐχ ἤττον μισαρὰς ἢ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ. Ὁ δὲ Γάιος Καλλιγὸς αἰμοχαρὴς παρὰ φρων ἀπέδειξε πόσον εἴμεθα ἄξιοι περιφρονησεως ὑπὸ τὴν δουλείαν ὄντες. Τελευταῖον ὁ Κλαύδιος βλάξ παραδεδωμένος εἰς τὰ πάθη εὐτελεστάτων κολάκων καὶ γυναικὸς ἀναιδοῦς ἐδηλητηριάσθη ὡς ζῶν διὰ πινακίου μυκῆτων. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ ἄρχοντες ἡμῶν καὶ ὁ σημερινὸς δὲ δὲν θὰ διαψέσῃ τὴν καταγωγὴν του. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὅμως οἱ Καίσαρες ὡς τὰ τέρατα ἐξαφανίζονται χωρὶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἀπογόνους. Ὅπως δὴποτε ἡ κατάστασις ἡμῶν δὲν εἶνε ἤττον ἀξιοθρήνητος.

Ὁ Λένος ἠκροᾶτο ἀτάραχος τῶν λόγων τοῦ νεαροῦ Γαλάτου, πρὸς ἃν ἐφαίνετο αἰσθανόμενος ὅλους ἰδίαν συμπάθειαν. Ἠγάπα τὸ γενναῖον τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ τὰς περὶ ἀρετῆς ιδέας, πολὺ ἀνωτέρας τῶν ιδεῶν ἃς εἶχον οἱ τῶν χρόνων ἐκείνων νέοι.

Ὁ Σαβῖνος ἀνατραφεὶς αὐστηρῶς ὑπὸ τῆς μητρὸς του, ἐπισήμου Γαλατίδος πεπορικισμένης διὰ πασῶν τῶν ἀρετῶν τῆς φυλῆς αὐτῆς, εἶχε διαφυλάξει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀγνὴν ἐν μέσῳ τῆς παντοίας διαφθορᾶς τῆς Ῥώμης. Πρὸ τριετίας αὐτὸς διοικῶν τὰ τοῦ οἴκου διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἔζη ὑπακούων πάντοτε εἰς τὴν μητέρα του τὴν δέσποιναν Βελλέδα, ἐκ πάντων τῶν πλουσίων τῆς Ῥώμης πατρικίων φίλον ἔχων μόνον τὸν Μέτελλον, οὐ τὴν ἀδελφὴν Καικιλίαν ἠλπιζε νὰ λάβῃ γυναῖκα. Ἐὰν δ' ἐνίοτε ἐπορεύετο εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἐποίει τοῦτο ἀναγκάζόμενος ἕνεκα τῆς κοινωνικῆς αὐταῦ τάξεως.

Ὁ δὲ Μέτελλος κληρονομήσας μεγάλην περιουσίαν παρὰ τῶν γονέων του οἵτινες ἀποθανόντες κατέλιπον αὐτὸν μόλις δεκατεσσάρων ἐτῶν μειράκιον, ἐφυλάχθη ἀπὸ τῶν ἐγχοσμίων πειρασμῶν, πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ φίλου του. Εἶχε θυσιάσει πολλὰ εἰς τὰ τῆς νεότητος πάθη. Ἀλλὰ τελευταῖον πρό τινα μνηῶν ἔρωσ εὐγενῆς εἶχεν εἰσοῦσαι εἰς τὴν καρδίαν του. Ἀποπτύσας δὲ τὰς συνήθειας ἀταξίας προσεπάθει ἐξαγνίζων τὴν ψυχὴν του νὰ κατασταθῇ ἄξιος τῆς παρθένου ἦν ἡγάπα. Ἀλλ' ὅμως ἐνόμιζε τὴν ἀρετὴν μᾶλλον ὡς τι κόσμημα ἢ ὡς καθῆκον. Οὐδέποτε δ' ἐμερίμνησε νὰ μάθῃ ἐὰν ἡ παροῦσα ζωὴ ἦνε τὸ τέρμα, ὁ σκοπὸς, ἢ μόνον ἡ ὁδὸς τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπόθει τὴν ἀρχαίαν Δημοκρατίαν μόνον διότι ἔπασχε κακῶς ὑπὸ τῶν Καισάρων, ὅθεν εἰλικρινῶς ἀποκρινόμενος εἰς τὸν συλλογισμὸν τοῦ Γαλάτου εἶπεν αὐτῷ.

— Ναί, εἴμεθα ἀξιοθρήνητοι!

— Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι δυστυχέστεροι ἡμῶν, εἶπεν ὁ Λένος.

— Εἶνε δυνατόν; ἠρώτησεν ὁ Μέτελλος. Ἐγὼ ἔπαθον καὶ πάσχω τὰ μύρια ὑπὸ τῆς τυραννίας τῶν ἀνηλεῶν δεσποτῶν ἡμῶν. Ἀνῆρπασαν ἀπὸ τῆς ἐστίας μου τὴν Καικιλίαν, τὴν φιλότατην μου ἀδελφὴν, καὶ τὴν ἔκλεισαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑστίας. Καὶ ὅτε συνητηθήμεν ἐνταῦθα, ἐγὼ ἠρχόμενη ἴσως δυνηθῶ ἔξω τοῦ ἱεροῦ, ἐν ᾧ τὴν ἔκλεισαν αὐθαίρετως, νὰ τὴν ἴδω καὶ τη λάλῃσω ὀλίγας στιγμάς. Ἀλλ' ἡ Βιβιδία ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν ἐστιάδων καὶ προῖσταμένη αὐτῶν μ' ἀπεδίωξε μετ' ὀργῆς, μὴ θέλουσα νὰκούσῃ τὰς δεήσεις μου. Ἄ! τὸ αἰσθάνομαι ἡ καρδίαν μου αἰωνίως θὰ στάζῃ αἶμα ἕνεκα τῆς πληγῆς ταύτης.

Καὶ ταῦτα λέγων ὁ Μέτελλος ἔκλινε τὴν κεφαλὴν αἰσθανόμενος πικροτάτην ἐνδόμυχον θλίψιν.

— Ἡ Καικιλία δὲν ἀπώλετο διὰ παντός, ἀνεφώνησεν ὁ Σαβῖνος. Τὴν ἀφιέρωσαν παρὰ τὸν νόμον εἰς τὴν θεραπείαν τῆς θεᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς θὰ κατορθώσωμεν νὰ διασπάσωμεν δεσμὰ ἅτινα αὐτὴ ἡ θρησκεία ἀποκρούει. Θὰ ἀνεύρω ποτὲ τὴν συμβίαν, ἦν μὲ ἤρπασαν' σὺ μοὶ τὴν ὑπεσχέθης τὴν ἀδελφὴν σου.

— Φίλε, μὴ ἔλπιζε τὰ ἀδύνατα. Διὰ φοβερῶν ποινῶν κολάζεται ὁ ἐπιβάλλον χεῖρα εἰς ἐστιάδα. Ἡ μὲν Καικιλία θὰ ταφῇ ζῶσα, σὺ δὲ θάποθᾶνῃς μαστιγούμενος.

— Ἡ ἀδελφὴ σου δὲν ἔχει τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τῶν ἐστιάδων, διότι κατέστησεν αὐτὴν ἐστιάδα παραβάντες τὸν νόμον ὅστις κελεύει ἵνα αἱ παρθέναι αἱ ἐπιτετραμμέναι τὴν διατήρησιν τοῦ ἀσβέστου πυρὸς λαμβάνωνται διὰ κλήρου ἐκ τῶν ἐχουσῶν ἡλικίαν ἐλάσσονα τῶν ἑνδεκα ἐτῶν. Ἡ δὲ ἀδελφὴ σου ἦτο δεκαπέντε ἐτῶν καὶ πλέον ὅτε διὰ τῆς βίας τὴν ἀνῆρπασαν ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἐστίας χωρὶς νὰ τηρήσωσι τὰ νενομισμένα. Τοῦ κακουργήματος τούτου ἐργάτης εἶνε, ὡς γινώσκεις, ἡ Ἀγριππίνα. Ἡ ἐξωλεστάτη αὐτῆ γυνὴ, ἡ δύο ἄνδρας αὐτῆς δηλητηριάσασα, ὑπόπτειεν ὅτι ὁ εὐνοῦς αὐτῆ Πάλλας ἐπωφθαλμία τὴν ἀδελφὴν σου. Ἴδου ὁ λόγος δι' ἃν πρὸ ἐνὸς ἔτους προσέταξε καὶ τὴν διώρισαν ἐστιάδα, καταπατηθέντων πάντων τῶν νόμων. Καὶ αὐθὺς λοιπὸν διακηρύττω ὅτι ἢ θὰ σώσω τὴν μνηστῆν μου ἢ θάποθάνω. Δὲν το κρύπτω, τὸ ὁμολογῶ μετὰ παρρησίας καὶ ἐνώπιον τοῦ Λίνου, ὅτι καθ' ἐκάστην κατὰ διαφόρους ὥρας πλανῶμαι περίξ τοῦ περιβόλου τοῦ περιβάλλοντος τὸν ναὸν τῆς Ἑστίας καὶ σκέποντος τὰς παρθένους τῆς θεᾶς, μελετῶν τὸν δρυμῖνα καὶ σχεδιάζων πῶς καὶ πόθεν δύναται τις νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν κατοικίαν τῶν παρθένων.

— Δύσκολον εἶνε ἐν μέσῳ Ῥώμῃ νὰ ἐκτελέσῃς τὸ σχέδιόν σου, εἶπεν ὁ Μέτελλος. Βεβαίως ἔτοιμος εἶμαι νὰ σοι βοηθήσω. Ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ θύματος πρέπει νὰ περιμείνωμεν καιρὸν καταλληλότερον.

— Μή σε μέλει. Είξεύρω ἐγὼ πῶς θὰ ἐνεργήσω. Ἄλλὰ δὲν εἶνε τόπος ἐνταῦθα νὰ λέγωμεν περὶ τοῦ πράγματος τούτου. Ἄς ἀναβάλωμεν εἰς ἄλλοτε τὴν περαιτέρω συζήτησιν.

Ἐπὶ τῆς λυπηρᾶς ἀναμνήσεως τῆς ἀδελφῆς σου, εἶπε θέλων νὰ ἀλλάξῃ τὸ θέμα τῆς συνδιαλέξεως εἶπεν εἰς τὸν Λίνον.

— Τώρα λοιπὸν νομίζεις ὅτι ὑπάρχουσιν ἄλλοι δυστυχέστεροι ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς;

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην πλῆθος πυκνὸν δούλων ἐφάνη διερχόμενον τὴν Ἀγορὰν μετὰ πολλοῦ θορύβου. Ὁ ἐπιστάτης πλουσίου τινὸς πατρικίου τοῦ Σπουρίου Καλιζίου ὠδήγει εἰς τὸν τόπον τῆς ποινῆς ἕνα τῶν πολλῶν αὐτοῦ δούλων γυμνὸν καὶ δέσμιον. Ὁ ἀτυχῆς οὗτος δούλος βαδίζων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων δούλων ἐμαστιγοῦτο ὑπὲρ αὐτῶν ἀπανθρώπως. Ἀπὸ δὲ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ ἐκρέματο πινακίδιον, ἐφ' οὗ ἦτο γεγραμμένον τὸ μέγα ἔγκλημα αὐτοῦ, ὅτι δῆλα δὴ φαγῶν κρύφα τὸ ὑπόλοιπον γλυκίσματος τινος τοῦ δεσπότη, κατεδικάσθη ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατον. Τὴν σκληρὰν ταύτην ἀπόφασιν ἐκτελοῦντες συνώδευον αὐτὸν οἱ συνάδελφοί του ἕξ τῆς Ἡσκυλίνης Πύλης εἰς τινὰ πλατεῖαν ἐπονομαζομένην Σηστέρτιον. Ἐκεῖ δὲ ἦτο ὁ δῆμιος ὁ μέλλων νὰ προσηλωσῇ τὸν κατὰδικον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ νὰ τον ἀφήσῃ ἐκεῖ νὰποθάνῃ ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν ἀλγηδόνων. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦτο προωρισμένον εἰς βορὰν τῶν κοράκων καὶ τῶν ἄλλων σαρκοβόρων ὀρνέων.

Τὸ ἀτυχῆς θῦμα ἐξηνητημένον καὶ κλονούμενον ἐβάδιζεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπανθρώπων συντρόφων του. Τὸ αἷμά του ἔρρεεν ἐκ τῶν κατεσπαραγμένων σαρκῶν του καὶ ἔβαφε κόκκινον τὸ λιθόστρωτον ἕδαφος τῆς Ἀγορᾶς. Ἐκ διαλειμμάτων δ' ἠκούοντο οἱ σπαραξικάρδιοι αὐτοῦ μηκυθμοί.

Ἐπὶ τῆς ἀπαθείας ἐθεῶντο ἀπαθείς τὸ ἀπεχθές τοῦτο θέαμα. Ἄλλὰ τοῦ Λίνου τοῦναντίον ἢ τε στάσις καὶ τὸ πρόσωπον ἐμαρτύρουν πόσον ἢ βάρβαρος ἐκείνη σκηνὴ τὸν συνεκίνηει. Ὅτε ὁ κατὰδικος μετὰ τῶν δημιῶν του ἀπεμακρύνθη καὶ ἀπέμειναν ἐν τῇ Ἀγορᾷ μόνοι οἱ τρεῖς φίλοι, ὁ Λίνος στραφεὶς πρὸς τὸν ῥωμαῖον τῷ εἶπε μετὰ φωνῆς ὑποκώφου.

— Πρὸ μικροῦ μὲ ἠρώτας ἐὰν ἐπίστευον ὅτι ὑπάρχουσιν πλάσματα τοῦ Θεοῦ δυστυχέστερα τῆς ἀδελφῆς σου, τοῦ φίλου σου καὶ σοῦ.

— Ἀληθῶς τοῦτο σὲ ἠρώτησα, ἀλλὰ σὺ δὲν ἀπεκρίθης.

— Καὶ εἶνε τώρα πλέον ἀνάγκη νὰποκριθῶ;

— Πῶς ὄχι;

— Ὁ πρὸ μικροῦ διαβάς ἐνώπιον ἡμῶν δούλος ὁ μέλλων νὰποθάνῃ μαρτυρικὸν θάνατον, δὲν εἶνε ἀρκούσα ἀπόκρισις; Ἡ τύχη τῆς Καμιλίας καὶ ἡ σὴ εἶνε δυνατὸν νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν τύχην τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου;

— Τί! εἶπεν ὁ Μέτελλος μετὰ περιφρονήσεως, σὺ ῥωμαῖὸς πολίτης παραβάλλεις ἡμᾶς πρὸς τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον δούλον;

— Μήπως ὑπάρχει διαφορὰ τις μεταξὺ ἐκείνου καὶ ἡμῶν;

— Δὲν εἰξεύρω. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς εἶνε ἀγενὴς καὶ φαῦλος τὴν καταγωγὴν καὶ ὁ νόμος ἐγκαταλείπει αὐτὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ δεσπότη του.

— Μάλιστα, ὁ νόμος ὁ ἀυθαίρετος ὁ θεμελιούμενος ἐπὶ τῆς προδηλοτάτης ἀδικίας. Μάθε, Μέτελλε, ὅτι ὑπάρχει ἄλλος τις νόμος ἱερὸς καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν, ὁ κηρύττων τοὺς ἀνθρώπους πάντας ἔτους ἐνώπιον τοῦ Πλάστου.

— Πάλιν ἡ ἔξοχος φιλοσοφία σου! εἶπεν ὁ νέος ὑψὼν τοὺς ὤμους.

— Ὅ τι σὺ ὀνομάζεις φιλοσοφίαν εἶνε αὐτὴ ἡ ἔκφρασις τῆς ἀληθείας. Ἐξέλθωμεν ὀλίγον τῆς στοᾶς ταύτης. Ἀκολουθεῖτέ μοι, φίλοι, ὀλίγα βήματα παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Κάστορος καὶ θὰ ἐννοήσητε κάλλιον τί λέγω.

Οἱ δύο πατρίκια ἠκολούθησαν τῷ Λίνῳ, ὅστις ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐνώπιον ξυλίνου παραπήγματος στηριζομένου ἐπὶ τινος τῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ. Ἦσαν δ' ἐκεῖ ἀναμιξῆ ἀνδρες, γυναῖκες, νεανῖαι, νεάνιδες σχεδὸν ὀλόγυμοι, ἔχοντες ἐξηρητημένον ἀπὸ τοῦ τραχήλου πινακίδιον. Πολλοὶ τούτων εἶχον κεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν διὰ μαλλίνου λευκοῦ σκούφου, τινὲς δ' ἐφόρου στέφανον ἐκ φύλλων καὶ οἱ πλείστοι εἶχον ἀλείψει τοὺς γυμνοὺς πόδας των διὰ κρητίδος ἢ γύψου.

— Ἰδέτε, εἶπεν ἀπλῶς ὁ Λίνος, δεικνύων εἰς τοὺς φίλους του τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα πλάσματα.

— Βλέπω δούλους πωλουμένους καὶ οὐδὲν πλέον, εἶπεν ὁ Μέτελλος, οὗ τὰ χεῖλη ἐξέσφραζον ἀηδίαν τινά.

Ὁ Σαβῖνος οὐδὲν εἶπε. Τὸ γλαυκὸν του ὄμμα ἦτο προσηλωμένον ἐπὶ τοῦ δουλοκαπήλου, ἀνδρὸς βαναύσου καὶ κτηνώδους, ὅστις περιεπάτει ἔμπροσθεν τοῦ ἐμπορεύματός του. Αἴφνης ὁ πωλητὴς οὗτος τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς λαβῶν νεανίσκον τινὰ καὶ στήσας αὐτὸν ἐπὶ ὑψώματός τινος, ἀπετάθη πρὸς τοὺς παρεστῶτας μετὰ φωνῆς ὅσον οἶόν τε γλυκείας καὶ μετὰ πολλῆς ἀπαθείας.

— Παρατηρήσατε, κύριοι, τί πράγμα σὰς ἔχω ἐδῶ. Παρατηρήσατέ τον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι πτερνῶν, τί ὠραιότης, τί λευκότης! Θαυμάσατε, κύριοι, τοὺς μαύρους ὀφθαλμοὺς του καὶ τὴν σπανίαν μαύρην κόμην του. Καὶ τὰ δύο ὠτὰ του εἶνε ὑγιέστατα, ἀκούει περίφημα, ἔχει ὀφθαλμοὺς σπανίους καὶ βλέπει περίφημα. Ἐχει σῶον τὸ σῶμα καὶ σώας τὰς φρένας. Κύριοι, σὰς ἐγγυῶμαι περὶ τῆς τιμιότητός του, τῆς ἐγκρατείας του καὶ τῆς εὐπειθείας του. Ἐνὶ λόγῳ εἶνε, κύριοι, εἶνε πηλὸς εὐπλαστος καὶ εἰμπορεῖτε νὰ τον κάμετε ὅπως θέλετε.

Ἐπειτα δὲ ἐλθὼν πλησιέστερον ἔτυψεν ἐλαφρῶς τὰς παρειὰς τοῦ νεαροῦ δούλου διὰ τοῦ ἀντιστρόφου τῆς παλάμης καὶ εἶπε

— Ἀκούετε, κύριοι, πῶς ἀντηχεῖ; Τί κρέας ἐλαστικὸν καὶ στερεόν! Δὲν εἰξεύρει τί θὰ εἰπῇ ἀσθένεια. Σὰς τον ἀφίνω, κύριοι, διὰ ὀκτὼ χιλιάδας σηστερτίων¹. Διὰ τίποτε, κύριοι, χάρισμα. Ὅκτὼ χιλιάδες σηστερτίων δι' αὐ-

¹ Ὁ σηστέρτιος ἡδύνατο 25 λεπτά.

τὸ τὸ πρᾶγμα σὰς βεβαιῶ, κύριοι, εἶνε τίποτε· καὶ μάλιστα ἐκτὸς τῶν ἄλλων καλῶν τὰ ὅποια ἔχει καὶ τὰ ὅποια σὰς ἀπηριθμήσα, πρέπει νὰ εἰξεύρετε ὅτι εἶνε καὶ Ἰσπανός.

Ἄσασα ἔχων ἐν τῇ χειρὶ ἐν ἄσσαριον, ἦτοι χαλκοῦν δεκάλεπτον, ἐδήλωσεν ὅτι ἀγοράζει τὸν νέον· ἡ δὲ δήλωσις εἶχεν ὡς ἐξῆς:

— Λέγω ὅτι ὁ νεανίσκος οὗτος κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Κυριῶν² εἶνε ἐμὸς καὶ ὅτι τὸν ἠγόρασα διὰ τοῦ ἄσσαρίου τούτου καὶ τῆς πλάστιγγος ταύτης.

Καὶ διὰ τοῦ χαλκοῦ νομίσματος ἔκρουσε τὴν ἐπί τινας μικρὰς τραπέζης ἰσταμένην πλάστιγγα, ἐμέτρησε τὸ ὠρισμένον ποσὸν καὶ παρέλαβε τὸν δούλον.

Ὁ δουλοκάπηλος ἀνεβίβασεν ἔπειτα νεάνιδα θαυμασίας καλλονῆς καὶ ἀνεφώνησεν:

— Ἴδού, κύριοι, βλέπετε μίαν Γαλάτιδα· εἶνε κόρη σεμνοτάτη καὶ σὰς το ἐγγυῶμαι.

Καὶ ἐλκύσας τὴν κόρην πρὸς ἑαυτὸν ἐφίλησεν αὐτὴν ἐπανειλημμένως.

— Ἴδέτε τὴν πῶς κοκκινίζει! Τί ἄλλην καλλιτέραν ἀπόδειξιν θέλετε τῆς ἀθωότητος καὶ τῆς σεμνοτήτος της;

Ὁ νεαρός Γαλάτης, ὁ Σαβίνος, ἰδὼν τὸν κτηνώδη δουλοκάπηλον οὕτω πως φερόμενον κατηγανᾶκτησε καὶ ὑψῶν αὐτῆς τὴν χεῖρα ἠγόρασε τὴν κόρην, ἣν βεβαίως εἶχον ἀρπάσει πειραταὶ ἀπὸ τῶν δασῶν τῆς πατρίδος του.

Ἀφ' οὗ δὲ κατέβαλε τὴν τιμὴν καὶ τῆς νέας ταύτης ἀγορᾶς του, εἶπεν εἰς τοὺς συντρόφους του.

— Ἄτιμον εἶνε τὸ ἐμπόριον τοῦτο, καὶ θὰ ὀμιλήσω περὶ τούτου ἀπόψε εἰς τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τὸ δεῖπνον εἰς ὃ μᾶς ἔχει ἀμφοτέρους προσκεκλημένους, Μέτελλε.

Ὁ Ῥωμαῖος σείσας τὴν κεφαλὴν ὑπέλαθεν:

— Ὁ Καίσαρ οὐδὲν κακὸν θὰ εὕρῃ εἰς τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ θὰ καγχήσῃ διὰ τὰ παράπονά σου.

— Θὰ ἴδωμεν. Ἡ παρᾶνομος ἀρπαγὴ δύναται νὰ καταβιβάσῃ τοὺς ἀνθρώπους οἵτινες ἐγένοντο θύματα αὐτῆς;

— Περὶ τούτου δύνασαι νὰ κρίνης ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἐν Ῥώμῃ γινομένων.

— Ὁμολόγησον μᾶλλον, Μέτελλε, ὑπέλαθεν ὁ Λίνος, ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος καταδικάζει τὴν δουλείαν, καὶ ὅτι ἡ μεγίστη τῶν κακουργιῶν εἶνε ἡ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ῥωμαῖος ἐσίγησεν, ὁ δὲ Σαβίνος προσεκάλεσε τοὺς φίλους νὰ τον συνοδεύσωσι μέχρι τῆς οἰκίας αὐτοῦ, κειμένης οὐ μακρὰν, ἵνα παραδώσῃ τοὺς δούλους οὓς πρὸ μικροῦ ἠγόρασεν.

² Κυρεῖται προσηγορούμενον ὑπὸ τῶν δημηγορούντων ἅπαντες οἱ εἰς ἐκκλησίαν συνηγμένοι ῥωμαῖοι πολῖται.

Ἡ ὄρα τοῦ γεύματος προσεγγίζει, προσέθηκεν ὁ Σαβίνος, καὶ θὰ θελήσῃτε πιστεῦν νὰ τιμήσητε τὴν τράπεζάν μου.

Ὁ Λίνος καὶ ὁ Μέτελλος παρεδέξαντο τὴν πρόσκλησιν, καὶ οἱ τρεῖς παρακολουθούντων τῶν δούλων εἰσῆλθον εἰς τὴν Νέαν ὁδόν.

Μετὰ τέταρτον τῆς ὥρας ἀφίκοντο εἰς τὴν πλατεῖαν τὴν πρὸ τοῦ οἴκου τοῦ Σαβίνου, ἐκ τῶν καλλίστων ἐν Ῥώμῃ οἴκων. Ἡ πρὸς τὴν πλατεῖαν ὄψις τοῦ οἴκου ἐκοσμεῖτο διὰ ἡμικυκλικῆς στοᾶς, ἐν ἣ ἐκάθητο τὴν πρωΐαν οἱ πελάται προσερχόμενοι νὰ χαιρετίσωσι τὸν πᾶτρωνά των, ὅσκις ἤρχοντο πρὶν ἐξυπνήσωσιν οἱ δούλοι. Ἐν τῷ κέντρῳ δὲ ἴστατο, ὡς ἔθος, ὁ ἀνδριᾶς τοῦ οἰκοδεσπότη.

Ὁ Σαβίνος προσῆλθεν εἰς τὴν δρυῖνην διπλὴν πύλην, κεκαλυμμένην ὑπὸ χαλκοῦ καὶ ἦλθον ἐχόντων κεφαλὴν γλυπτὴν καὶ ἐπίχρουν καὶ ἦς οἱ παραστάται ἐκοσμοῦντο διὰ κομψῆς κορωνίδος· ἐσήμηνε τὸν κώδωνα καὶ ἀνοίγεισος τῆς θύρας ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ οἰκίσκου του ὁ θυρωρός καὶ προτείνας τὴν βράβδον ἣν εἶχεν ἐν χερσὶν ἀνεφώνησε:

— Τίς εἶ;

Ἡραυτα δὲ κύων παρὰ τὸν θυρωρὸν ἰστάμενος ὑλάκτησε θορυβωδῶς. Ὁ δὲ θυρωρός ἀναγνωρίσας τὸν δεσπότην κατεπράνε τὸ ζῶον, καὶ ὁ Σαβίνος εἰσῆλθε μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ εἰς διάδρομον ἄγοντα εἰς τὴν ἐσωτέραν θύραν, ἐστρωμένον διὰ μικρῶν πολυγώνων πλακῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ τετραγώνων ἐκ μέλανος λίθου. Ἐκατέρωθεν τοῦ διαδρόμου τούτου ἕκειντο τὰ δωμάτια τοῦ θυρωροῦ καὶ τοῦ κυνός, ὅστις ἐπειδὴ ἐπανελάβε τὰς ὑλακὰς αὐτοῦ, ὁ θυρωρός ἔσυρεν αὐτὸν βιαίως διὰ τῆς σιδηρᾶς ἀλύσεώς του καὶ λακτίσας τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Ἡ ἐσωτέρα θύρα κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ διαδρόμου ὑπάρχουσα ἀνεῳχθη καὶ ἐφάνη αὐτῇ τετραγώνος περικαλλεστάτη, κεκοσμημένη ὅλη διὰ σειρᾶς κιόνων ἐκ μαρμάρου λευκοῦ σχηματιζόντων στοᾶς. Ἡ αὐτὴ αὐτὴ ἦτο τὸ λεγόμενον ἄτριον. Ὑπὸ τὰς ἐστεγασμένας στοᾶς αἵτινες ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς οἰκίας στηριζόμεναι συνεκοινῶνουν μετ' αὐτῆς διὰ θυρῶν, ἡδύνατό τις νὰ περιπατῇ ὑπὸ σκιᾶν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐτῆς ἦτο δεξομένη μαρμαρίνη, ἣς ὁ πυθμὴν ἦτο ἐστρωμένος διὰ μικρῶν καὶ κομψῶν ῥομβοειδῶν πλακῶν ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ὕδωρ ἔστιλβε μεταδίδον εὐάρεστον δρόσον εἰς τὰ πέριξ. Οἱ τοῖχοι τῆς αὐτῆς ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ ποικίλων γραφῶν. Ἀγαλμάτια δὲ χυτὰ, ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἠγορασμένα, ἀγάλματα χαλκᾶ καὶ μαρμαρίνα ἀριστοτεχνήματα ἀλλοδαπῶν καλλιτεχνῶν ἦσαν προσηρμοσμένα ἐν τῇ ὀροφῇ τῶν στοᾶν. Αἰνοῦν δὲ ὕφασμα πορφύρεον ἠπλωμένον ὑπεράνω τῆς αὐτῆς ἀπέκρυπτε τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας καὶ τοσαύτην δρόσον μετέδιδεν ὥστε τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χλόης.

Κατὰ τὴν κυρίαν πλευρὰν τοῦ ἀτρίου ὑπῆρχον τρία δωμάτια, τὸ ταβλῖνον ἦτοι τὸ ἀρχεῖον τῆς οἰκίας καὶ δύο ἕτερα, ἐν οἷς ὑπῆρχον αἱ εἰκόνες τῶν προ-

γώνων τοῦ Σαβίνου. Κατὰ δὲ τὰς ἐτέρας πλευρὰς ἦσαν τὰ *τρικλίνα* ἢ τὸ τὰ ἐστιατόρια, ἔπειτα δὲ τὰ μαγειρεῖα, ἡ φυλακὴ, τὰ ἀμαξοστάσια καὶ τὰ ἱποστάσια, τὸ ἀρτοποιεῖον καὶ τὰ καταλύματα τῶν δούλων.

Τὸ μέρος τοῦτο ἦτο τὸ κοινὸν, οὕτως εἶπειν, τοῦ οἴκου. Ὁ Σαβίνος πρὶν ἢ ὀδηγήσῃ τοὺς ξένους του εἰς τὸ ἰδιαιτέρον, ἐκάλεσε τὸν ἐπιστάτην, ἀπελεύθερον συμπολίτην του, ὅστις ἐκυβέρνηα τοὺς διακοσμοὺς δούλους τοῦ Σαβίνου. Ἦτο δὲ γέρον ἐξηκοντούτης περίου, ἀκμαῖος ἔτι, σιμὸς, γλυκύς καὶ συμπαθὲς ἔχων τὸ πρόσωπον.

— Ἀρβογάστ, τῷ εἶπεν ὁ κύριός του, φρόντισον περὶ τῶν δύο τούτων δούλων. Ὁδήγησέ τους εἰς τὸ λουτρὸν, ἔνδυσέ τους καθαρὰ καὶ δὸς νὰ φάγωσι. Νὰ τους μεταχειρισθῆτε καλῶς, ἤκουσες;

— Ὅρισμός σας, κύριε, εἶπεν ὁ ἐπιστάτης σκιρτήτας ἅμα ἰδὼν τὴν νεάνιδα.

Ἡ ἀτυχὴς νεῆνις ἦς τὴν γυμνότητα μάλιστα ἐκάλυπτον ἄθλια τινα ῥάκη καὶ ἦτις ἔτρεμεν ὑπὸ αἰδοῦς ἅμα καὶ φόβου, ἀνεθάρρησεν ὀλίγον ἀκούσασα τοὺς εὐμενεῖς τοῦ κυρίου τῆς λόγου. Ὁ δὲ νέος ἴστατο ἀπαθὴς καὶ μόνον ἀστραπή τις ἐξῆλθε διὰ τῶν μελανῶν ὀμμάτων του, ὅτε ὁ ἐπιστάτης τὴν μὲν νεάνιδα παρέλαθε μεθ' ἑαυτοῦ, εἰς ἐκεῖνον δ' ἔδειξε δωμάτιόν τι ἐν ᾧ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι δούλοι ἄρρενες. Ἡ Γαλᾶτις ὠδηγήθη εἰς τὰ οἰκεῖα καταλύματα ὅπου ἦσαν καὶ ἄλλαι δούλαι, ὧν ἐπεστάτει γραῖκ τις ἀπελευθερὰ ἀπούσης τῆς Βελλέδας τῆς μητρὸς τοῦ Σαβίνου.

Ὁ Σαβίνος παραγγείλας τὰ δέοντα ὠδήγησε τοὺς φίλους αὐτοῦ εἰς ἕνα τῶν δύο διαδρόμων τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ *ταβλίου* καὶ ἐκεῖθεν ἔφθασαν εἰς τὸ περίστυλον.

Τὸ περίστυλον ἔχον μεῖζον μῆκος καὶ πλάτος εἶχε πως τὸ σχῆμα τοῦ ἀγρίου, ἀλλ' ὅμως ἦτο πολὺ μεγαλοπρεπέστερον καὶ πολυτελέστερον. Πρὸ ἐκάστου κίονος ἴστατο ἀγάλμα καὶ τὰ μεσόστυλα ἦσαν πλήρη μαρμαρίνων κιβωτιῶν ἀνθεσι κεκοσμημένων· ἐν δὲ τῷ κέντρῳ ἦτο πρασιὰ θέλγουσα διὰ τῆς ἐν αὐτῇ χλόης τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν· καὶ κρήνη πυραμιδοειδῆς μαρμαρίνη ἐξ ἧς ἀνέβρουε τὸ ὕδωρ εἰς ὕψος πολὺ, καταπίπτον ἔπειτα ὡς βροχὴ μαργαριτῶν. Κατὰ τὰς πλευρὰς τοῦ περιστύλου ἦσαν αἴθουσαι κεκοσμημέναι διὰ κίωνων, ὁ γυναικωνίτης, ἡ βιβλιοθήκη, ἡ ἐξέδρα μεγίστη στοὰ ἐν ἧ ὑπεδέχετο ὁ Γαλᾶτις τοὺς φιλοσόφους, τοὺς διδασκάλους τῆς ῥητορικῆς, τοὺς γραμματικούς καὶ ποιητάς, τοὺς τιμῶντας αὐτὸν διὰ τῆς φιλίας των. Ἴνα δὲ ἔλθῃ τις εἰς τὴν στοὰν τὰύτην ἔπρεπε νὰ διέλθῃ πρῶτον τὴν *βασιλικήν*.

Ὁ Σαβίνος φθὰς εἰς μικρὸν τι προαύλειον, κυκλοτερὲς περὶ δὲ ἦσαν αἱ θύραι τῶν θαλάμων, χρησιμευόντων ἅμα καὶ ὡς δωμάτια ἐργασίας τὴν ἡμέραν, ὤθησε θύραν τινὰ, εἰσήγαγε τοὺς φίλους καὶ εἰσελθὼν καὶ αὐτὸς κατεβίβασε ποικιλόχρουν καὶ πολύτιμον παραπέτασμα τῆς θύρας, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τινος κλίνης εἰπὼν εἰς τὸν Μέτελλον καὶ τὸν Αἴνον νὰ τον μιμηθῶσιν. Οἱ

δύο Ῥωμαῖοι ἐκάθισαν ἐπὶ κεδρίνου ἀνακλίντρου ἔχοντας προσκεφάλαια ἐκ πτερῶν καὶ καλύμματα μετάξινα.

Πρῶτος ὁ Σαβίνος λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν εἰς τοὺς φίλους.

— Τώρα παρευθὺς θὰ συμφάγωμεν κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν. Εὐτύχημα νομίζω ὅτι ἔχω τὸν Αἴνον· διότι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀποφεύγει ἐπιμόνως τὴν ἀρίστην κοινωνίαν τῆς Ῥώμης, εἰς ἣν ἄλλοτε ἐφοῖτα ἀδικαλείπτως, τώρα δὲ μάλιστα κατορθοῦμεν νὰ τον βλέπωμεν καὶ τοῦτο σπανιώτατα.

— Διότι, γενόμενος πτωχός, ἀπεκρίθη ὁ Αἴνος, δὲν ἔχω τὴν δύναμιν νὰ ὑποδέχωμαι ἐν τῷ οἴκῳ μου ὡς ἄλλοτε τοὺς εὐγενεῖς ἐπισήμους ἄνδρας τῆς πόλεως ταύτης.

— Ἄλλ' ὅμως ἐὰν ἀπόλεσας τὴν περιουσίαν σου, δὲν ἐμειώθη ὅμως ἡ πρὸς σέ πιστὴ φιλία τῶν φίλων σου. Οὐδεὶς ἐκ τῶν τῆς οἰκογενείας μου ἐλησμόνησεν ὅτι ἐπὶ Καλιγόλᾳ σὺ γενναίως παρέστης ἄσυλον εἰς τὸν προγεγραμμένον πατέρα μου ἐν τῇ ἐν Οὐολατέρραις ἐπαύλει σου, εἶπεν ὁ Μέτελλος.

— Καὶ ἡ ἐμὴ οἰκογένεια ὀφείλει χάριτας, Αἴνε, εἶπεν ὁ Σαβίνος, ὅτι διωρίσθη ὁ πατήρ μου γερουσιαστῆς ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου, ὅτε ἐδόθη εἰς τοὺς Γαλάτας τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προβιβάζωνται εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρικίου. Ἄλλὰ δὲν μας λέγεις, Αἴνε, τίς ἡ αἰτία τῆς τοσοῦτον ταχέως καταστροφῆς τῆς περιουσίας σου;

— Ταξείδια μακρὰ εἰς ἃ ἐδαπάνησα πολλά.

— Περιηγήθης τὴν Ἀνατολήν, τὴν Συρίαν;

— Καὶ τὴν Παλαιστίνην.

— Ἄλλὰ νέος ὡς σὺ ἐγγρατῆς, φρόνιμος, τακτικός, δὲν ἦτο τόσον εὐκὸλον νὰ φανισθῇ. Τίποτε ἄλλο μυστήριον θὰ ὑπάρχῃ καὶ δὲν θέλεις νὰ το ἀποκαλύψῃς.

— Ἀλήθειαν λέγεις, ἀπεκρίθη ὁ Αἴνος.

Καὶ ἐπειδὴ, φαίνεται, τὸν δυσηρέσσει ἡ τοιαύτη συνδιάλεξις ἔσπευσε νὰ ἀλλάξῃ τὸ θέμα καὶ ἠρώτησε·

— Λοιπὸν ἀφεύκτως σήμερον δειπνεῖτε μετὰ τοῦ Νέρωνος;

— Μὰς προσεκάλεσε καὶ θὰ ἦτο προσβολὴ νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν πρόσκλησιν, ἀπεκρίθη ὁ Μέτελλος.

— Θὰ ἦνε βεβαίως πολλοὶ προσκεκλημένοι εἰς τὸ συμπόσιον.

— Ἡ Ἀγριππῖνα, ὁ Βρεταννικός, ὁ Ὄθων, ὁ Σενεκίων ἴσως δὲ καὶ ἡ Ὀκταβία.

— Οὕτως εἶπειν θὰ ἦνε οἰκογενειακὴ συνάθροισις, ἐὰν μὴ ἦνε ἄτοπον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι εἰνέποτε δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ οἰκογενειακὸς σύνδεσμος μετὰ τῶν μελῶν τοῦ οἴκου τῶν Καισάρων, εἶπεν ὁ Αἴνος.

— Θρυλεῖται ὅτι ὁ Νέρων σκοπὸν ἔχει νὰ ζήσῃ ἐν ὁμοιοῖα μετὰ τοῦ Βρεταννικοῦ ὃν ἀπεστέρησε τοῦ δικαίωμάτος του.

— Μὴ πιστεῦε εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Αἰνοβάβρου, ὑπέλαβεν ὁ Μέτελλος· φο-

βοῦμαι τὰς θωπείας τῆς τίγρεως πρὸς τὸν νεαρὸν ἀδελφὸν τῆς Ὀκταβίας. Τὰ πάντα δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἡ Ἀγριππίνα καὶ αὐτός.

— Ἡ αὐτοκράτειρα προστατεύει τὸν Βρεταννικόν, τὸ εἰξούριον ἐξ ἀσφαλούς πηγῆς, εἶπεν ὁ Αἴνος. Ὁ Σενέκας καὶ ὁ Βούρρος τὴν ὑπεσκέλισαν καὶ διηγοῦνται ὅτι ἠπειλήσεν τὸν Καίσαρα ὅτι θὰ δώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κλαυδίου. Ἡ Ἀγριππίνα εἶνε γυνὴ φοβερὰ καὶ ὁ Νέρων τὴν γινώσκει κάλλιστα. Συνειθισμένη ἐν τῷ ἐγκλήματι καὶ θεωροῦσα τὴν κατοχὴν τῆς ἀρχῆς ὑπερτέραν παντὸς ἄλλου οἴου δήποτε πράγματος, ὑπ' οὐδενὸς θὰ κρατηθῇ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐννοήσῃ ὅτι ὁ Καίσαρ δὲν ὑπομένει πλέον τὴν ἐφ' ἑαυτοῦ ἐπιτροπὴν τῆς. . . .

Ὁ Αἴνος διεκόπη ἰδὼν εἰσερχόμενον τὸν Ἀρβογάστ. Ὁ ἐπιστάτης ἀνοίξας τὴν θύραν παρώθησεν ὀλίγον τὸ παραπέτασμα καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Σαβῖνον εἶπε·

— Κύριε, ἀνθρωπὸς τις ζητεῖ τὸν Μέτελλον.

— Ἄς περιμείνῃ, ἀπεκρίθη ὁ Ῥωμαῖος.

— Ἀλλὰ βιάζεται.

— Τίς εἶνε;

— Ὁ Σοέμας.

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀκούσας ὁ Μέτελλος ἠγέρθη ταχέως, παρεκάλεσε τοὺς φίλους νὰ τῷ συγχωρήσωσι καὶ ἠκολούθησεν τὸν Ἀρβογάστ, ὅστις τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸ προαύλιον ἔνθα περιέμενεν ὁ Σοέμας. Ὁ ἀνθρωπὸς οὗτος ὅστις, ὡς ἔλεγεν, ἦτο Σύρος τὴν καταγωγὴν, πρὸ πολλοῦ ἦτο οἰκέτος τοῦ Μετέλλου καὶ εἶχε πλείστην ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ νέου πατρικίου. Οἱ φίλοι τοῦ Μετέλλου ἠπόρουσαν διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις τῷ ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπορίαν τῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀδελφὴ του Καικιλία πολλάκις παρεπονήθη πρὸς αὐτὸν διατὶ νὰ πιστεύῃ τόσον εἰς ἀνθρωπὸν ὅπως ξένον. Ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν ἤθελε νὰκούσῃ, καὶ ἐξηκολούθει ἔχων μετὰ τοῦ Σοέμα μυστηριώδεις σχέσεις, εἰς τοῦτον ἐπιτρέπων τὴν διοίκησιν πᾶσαν τῆς περιουσίας καὶ τῶν δούλων του.

Ἀποχωρήσαντος τοῦ Μετέλλου ὁ Σαβῖνος εἶπεν εἰς τὸν Αἴνον.

— Δὲν ἀγαπῶ καθ' ὅλου τὸν Σοέμαν· δὲν εἰξούριον τί αἰσθάνομαι βλέπων τὸ πανουργὸν πρόσωπόν του, τὸ αἰλουροειδὲς βῆμά του, τοὺς ἄγαν φιλοφρονητικούς λόγους του. Τὸ βλέμμα του εἶνε πλαστόν, τὸ μειδιάματά του εἶνε μορφασμὸς ἄσχημος καὶ οἱ τρόποι του ἐν γένει λίαν ὑποπτοὶ καὶ . . .

— Δὲν πρέπει νὰ κρίνῃς ἐκ μόνου τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἶπεν ὁ Αἴνος σύννομος γενόμενος.

— Καὶ ὅμως εἶνε καλὸν νὰ δυσπιστῇ τις ἐνίοτε.

Ὁ Γαλάτης ἐξέφρασε καὶ δι' ἄλλων τινῶν ἔτι λόγων τὴν πρὸς τὸν Σοέμαν ἀπέχθειάν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Αἴνος τῷ ἀπεκρίνετο λακωνικώτατα διὰ μονοσυλλάβων μόνον ἀποκρίσεων, ἐσιώπησεν καὶ αὐτός. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπα- νῆλθεν ὁ Μέτελλος τετραγαγμένος λίαν καὶ εἶπεν εἰς τὸν Σαβῖνον.

— Πρέπει παρευθὺς νὰ σ' ἀφήσω, σπουδαία ὑπόθεσις μὲ καλεῖ εἰς τὸν οἶκόν μου.

— Τί τρέχει; ἠρώτησεν ὁ Γαλάτης μετὰ οἰκειότητος ἣν τῷ ἐπέτρεπεν ἡ στενὴ πρὸς τὸν Μέτελλον σχέσις αὐτοῦ.

— Εἰς ἐξ ὑμῶν πιθανῶς τὸ μαντεύει, ἀπεκρίθη ὁ Μέτελλος ἀκοντίζων βλέμμα κεραυνῶδες πρὸς τὸν Αἴνον ὅστις πᾶραυτα ὠχρίασε.

Ταῦτοχρόνως δὲ κατηυθύνθη πρὸς τὴν θύραν.

— Δὲν θὰ φύγῃς πρὶν γευματίσωμεν, εἶπεν ὁ Σαβῖνος ἐγειρόμενος ζωηρῶς καὶ ἐμποδίζων αὐτόν. Τὸ γεῦμα εἶνε ἔτοιμον.

Ὁ Μέτελλος συνήνεσεν· ἔπειτα δὲ τὸ γεῦμα ὀλίγην ὥραν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ. Διότι παρὰ Ῥωμαίοις τὸ γεῦμα συνίστατο ἐξ ὀλίγου ἄρτου, ὀπωρῶν τινῶν καὶ οἴνου ἀρωματωδούς. Τὸ τακτικὸν καὶ πλήρες, οὕτως εἰπεῖν, φαγητὸν ἦτο τὸ δεῖπνον.

Καὶ ὁ Αἴνος δὲ ἐπέμενε θέλων νὰπέλθῃ· ὁ δὲ Σαβῖνος μάτην ἐπέμενεν ἐμποδίζων αὐτόν. Ὁ φιλόσοφος ἐφαίνετο περίφροντις. Μέλλων δὲ νὰ υπερβῇ τὴν φλιάν τοῦ οἴκου εἶδε τὸν Ἀρβογάστ ἰστάμενον παρὰ τὴν θύραν καὶ τῷ εἶπεν εἰς τὸ οὖς·

— Ἀπόψε εἰς τὸν οἶκόν μου.

Προδήλως ἡ ἔλευσις τοῦ Σοέμα ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀποτόμου ἀναχωρήσεως τοῦ Μετέλλου, καὶ τῆς ἀνησυχίας τοῦ Αἴνου. Ἡ δὲ πρόσκλησις τοῦ ἐπιστάτου καὶ αὐτὴ ἐσχετίζετο πρὸς τὸ μυστηριώδες συμβάν.

Ἐξελθὼν τοῦ οἴκου τοῦ Σαβῖνου ὁ Αἴνος κατηυθύνθη πρὸς τὸν Καίλιον λόφον.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.—Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς καθ' ὃν καὶ παρ' ἡμῶν ἔτι ἐκομίσθησαν τὰ νεωστὶ εὑρεθέντα μαγικὰ τεχνητὰ ἄνθη, ἅτινα ἄρθη βαρόμετρα καλούμενα ἀλλάσσουν χρώματα συμφώνως μὲ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀτμοσφαιρας. Ποῖον εἶναι τὸ μυστήριον τῶν ἀνθῶν τούτων; Ἀπλούστατον. Ὡς γνωστὸν τὸ κοινὸν ἄλας εἶναι λίαν ὑγρομετρικὸν καὶ ὅταν ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι ὑγρὰ ἀπορροφᾷ τὸ ἐν αὐτῇ ὕδωρ· ὑπάρχει ἕτερον τι ἄλας χλωροῦχορ κοβαλίτιον καλούμενον, ὅπερ ἔχον τὴν τοῦ κοινοῦ ἄλατος ιδιότητα ἐνέχει καὶ ταύτην ὅτι ἡ ὑγρασία μετασχηματίζει τὸ κυανοῦν συνήθως χρωμά του εἰς ῥόδινον. Τὰ ἄνθη λοιπὸν ταῦτα ἐμβαπτίζομεν εἰς διάλυσιν χλωροῦχορ κοβαλίτιου καὶ κατόπιν ξηραίνονται· ἂν ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦναι ὑγρὰ τὸ ἄνθος θὰ ἦναι ῥόδινον, μεταβάλλεται δ' εἰς κυανοῦν ὅταν ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦναι ξηρὰ. Πλὴν δὲ τούτου ἀπὸ τῆς εἰς τὸ κυανοῦν εἰς τὸ ῥόδινον χρωμα μεταβάσεως τὰ ἄνθη λαμβάνουσι καὶ μεσάζον τι ὑπόφαιον χρωμα. Πρὸ καιροῦ γνω-

στὸν τὸ μέσον τοῦτο ἐφημερόσθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἄλλοτε εἰς τὸ καλούμενον *βαρόμετρον χαμαιλέων*, νῦν δὲ πρῶτον ἐφημερόσθη εἰς τὰ ἄνθη. Ἡ ὀνομασία *βαρόμετρα* ὅμως εἶναι ἐσφαλμένη καὶ μᾶλλον *ὕγρομετρα* ἔπρεπε νὰ κληθῶσι· τὸν καιρὸν ὅμως οὐδὲλως προλέγουσι, ἀλλὰ τὸν ἀναγγέλλουσι μεταβάλλοντα χροῖμα, ἀφοῦ καὶ ὁ καιρὸς μεταβλήθῃ. Τὰ ἄνθη ἐν τόπῳ παραθαλασσίῳ ἔχουσι πάντοτε ῥόδινον χροῖμα.

— Αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι τῆς ὑποβρυχίου σύραγγος ἥτις θὰ ἐνώσῃ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀφρικὴν ἐν τῷ στενῷ τῆς Γιβραλτάρης (ὄρα σελ. 197) ἤρξαντο. Ἴσπανοὶ μηχανικοὶ παρέλαβον τελευταίως ἐν Μασσαλίᾳ τὰ πρὸς τοῦτο μηχανήματα, ὅμοια περίπου μὲ τὰ χρησιμεύοντα πρὸς διάτρησιν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου ἐν Ἑλβετίᾳ. Ἡ μελετωμένη σύραγξ θὰ ἀρχίσῃ ἐν τῇ ἰσπανικῇ μὲν ἀκτῇ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ἀλγεσίρας ἀπόστασιν, θὰ καταλήξῃ δ' εἰς τὴν Ἀφρικανικὴν ἀκτὴν μεταξὺ Ταγκέρης καὶ Κέττης. Τὸ ὅλον ὑπὸ τὴν θάλασσαν μῆκος τῆς σύραγγος ἔσται περίπου ἐννέα μιλίων κλίσιν δὲ θὰ ἔχη 1 πρὸς 100. Τὸ μεγαλύτερον βάθος τῆς θαλάσσης ἐν τῷ στενῷ εἶναι 1000 μέτρα, ἐπειδὴ δ' αἱ ἐργασίαι θὰ ἐκτελεσθῶσιν ἑκατὸν ἔτι μέτρα βαθύτερα, ἡ σύραγξ ἔσται εἰς βάθος 1100 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Αἱ δαπάναι δὲν θὰ ὑπερβῶσι τὰ 100 ἑκατομ. φράγκων. Διὰ τῆς σύραγγος ταύτης ὅταν περατωθῇ, καὶ ἐκείνης ἥτις θὰ ἐνώσῃ τὸ Καλαὶ καὶ τὸ Δουβρον, θὰ δύναταί τις νὰ μεταβαίη διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τοῦ βόθους τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἀφρικῆς.

— Κατ' αὐτὰς ἐρωτήσθη μεγαλοπρεπῶς ἐν Ἀμβέρσῃ ἡ τριακοστὴ ἐπέτειος τῆς γεννήσεως τοῦ δικαστοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου Παύλου Ρούδενς. Ἐπιτροπαὶ καὶ σοφοὶ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης ἐτίμησαν τὴν ἐπέτειον τοῦ μεγάλου καλλιτέχου.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

1877 ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ (B. N.)

*Βαρόμετρον**Θερμόμετρον ἐκ.*

Μέση θλιψίς 751,76 χμ.	Μέση θερμοκρασία 27,41	
Μεγίστη » 756,22 (τὴν 20ην)		Μεγίστη » 36,2 (τὴν 27ην)
Ἐλαχίστη » 747,16 (τὴν 11ην)		Ἐλαχίστη » 17,6 (τὴν 18αν)

Ἡμέραι βροχῆς 10 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 35,89 χμ.) ἀστραπῶν 6, βροντῶν 4.

Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 9 ἡμέρας ΝΔ, 18ΒΑ, 2ΒΔ, 2Β.